

**TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
KİMYA EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**KİMYA DERS KİTAPLARININ KÖK DEĞERLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Medine Sultan AKDEMİR

**TRABZON
Nisan, 2022**

**TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
KİMYA EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**KİMYA DERS KİTAPLARININ KÖK DEĞERLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

**Medine Sultan AKDEMİR
ORCID: 0000 - 0001 - 5843 - 3122**

**Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nce Yüksek Lisans Unvanı
Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

**Tezin Danışmanı
Prof. Dr. Suat ÜNAL
ORCID: 0000 - 0002 - 0495 - 8385**

**TRABZON
Nisan, 2022**

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Trabzon Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

Medine Sultan AKDEMİR

29 / 04 / 2022

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın amacı; 9, 10, 11 ve 12. sınıf Kimya ders kitaplarında yer alan metinleri 2018 kimya dersi öğretim programında yer alan kök değerler açısından incelemektir. Çalışmada kimya ders kitaplarındaki metinlerde kök değerlerin varlığı ve bulunma sıklığı araştırılmıştır.

Bu zorlu süreçte deneyimleri ile bütün desteğini üzerimden esirgemeyen, çalışmamda sonsuz sabırla bana yardımcı olan, akademik hayatım başladığından bugüne bana yol göstererek çalışmalarında kendime güvenimi artıran, hayatımın en güzel yıllarında öğretmenim olmasıyla mutluluk duyduğum ve meslek hayatımda rol model aldığım, öğrencisi olmanın benim için en büyük gurur kaynağı olduğu değerli danışmanım Prof. Dr. Suat ÜNAL'a saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Ailem kadar yakın ve yanımda olan, gerek akademik gerekse özel hayatımda desteğini esirgemeyen Melike ÜNAL'a saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte yanımda olan ve her türlü yardımını esirgemeyen, güçlü hissetmem için elinden geleni yapan, çalışkanlığını örnek aldığım arkadaşım Aslıhan BATUR'a teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte ders kitaplarının analizinde ve verilerin raporlaştırılmasında bana yardımcı olan Ali İhsan Benzer hocamıza teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak bütün koşullarda desteğini, sevgisini ve merhametini üzerimden esirgemeyen, her zaman arkamda duran, aklımı ve irademi yönlendirmemde yardımcı olan, her şartta bana güvenen ve hep elimden tutan değerli annem Hanim AKDEMİR'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Nisan, 2022

Medine Sultan AKDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
1. GİRİŞ	1
1. 1. Araştırmanın Amacı.....	3
1. 1. 1. Problem Durumu.....	3
1. 1. 1. 1. Alt Problemler.....	3
1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi	3
1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1. 4. Araştırmanın Varsayımları.....	7
2. LİTERATÜR TARAMASI	8
2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	8
2. 1. 1. Değer Kavramı ve Tanımı.....	8
2. 1. 2. Farklı Bilim Alanlarında Değer Kavramı	8
2. 1. 2. 1. Felsefede Değer Kavramı	8
2. 1. 2. 2. Sosyolojide Değer Kavramı.....	9
2. 1. 2. 3. Psikolojide Değer Kavramı.....	10
2. 1. 3. Değerlerde Sınıflandırma.....	11
2. 1. 4. Değerler Eğitimi.....	12
2. 1. 4. 1. Ailede Değerler Eğitimi.....	13
2. 1. 4. 2. Okulda Değerler Eğitimi.....	14
2. 1. 4. 3. Çevrede Değerler Eğitimi	15
2. 1. 5. Öğretim Programlarında Değerler	15
2. 1. 6. Kimya Dersi Öğretim Programında Değerler	16
2. 1. 6. İlgili Araştırmalar.....	18
2. 2. Literatür Taramasının Sonucu.....	38
2. 2. 1. Ders Kitabı Analizleri Çalışmalarının Literatür Taraması Sonucu.....	38
2. 2. 2. Fen Eğitiminde Değerlere Yönelik Literatür Taraması Sonucu.....	41

3. YÖNTEM.....	43
3. 1. Araştırmanın Modeli	43
3. 2. Evren ve Örneklem	43
3. 3. Verilerin Toplanması	44
3. 3. 1. Veri Toplama Aracı	44
3. 4. Verilerin Analizi	46
3. 5. Nitelik Artırmaya Yönelik İşlemler	48
3. 5. 1. İnanırlık (Geçerlik)	48
3. 5. 2. Tutarlık (Güvenirlilik).....	49
3. 5. 3. Teyit Edilebilirlik (Objektiflik/Nesnellik)	49
3. 5. 4. Aktarılabirlik (Genellenebilirlik).....	49
4. BULGULAR.....	51
4. 1. Dokuzuncu Sınıf Kimya Ders Kitabında Yer Verilen Değerlere İlişkin Bulgular.....	51
4. 1. 1. Kimya Bilimi Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular.....	51
4. 1. 2. Atom ve Periyodik Sistem Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular	60
4. 1. 3. Kimyasal Türler Arası Etkileşimler Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular.....	60
4. 1. 4. Maddenin Halleri Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular	63
4. 1. 5. Doğa ve Kimya Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular	64
4. 1. 6. Dokuzuncu Sınıf Kimya Ders Kitabından Değerlerin Nicel Dağılımı	71
4. 2. Onuncu Sınıf Kimya Ders Kitabında Yer Verilen Değerlere İlişkin Bulgular	73
4. 2. 1. Kimyanın Temel Kanunları ve Kimyasal Hesaplamalar Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular	73
4. 2. 2. Karışımlar Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular.....	75
4. 2. 3. Asitler, Bazlar ve Tuzlar Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular	78
4. 2. 4. Kimya Her Yerde Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular	81
4. 2. 5. Onuncu Sınıf Kimya Ders Kitabından Değerlerin Nicel Dağılımı	87
4. 3. On birinci Sınıf Kimya Ders Kitabında Yer Verilen Değerlere İlişkin Bulgular.....	88
4. 3. 1. Modern Atom Teori Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular	89
4. 3. 2. Gazlar Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular	89
4. 3. 3. Sıvı Çözeltiler ve Çözünürlük Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular	92
4. 3. 4. Kimyasal Tepkimelerde Enerji Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular	93
4. 3. 5. Kimyasal Tepkimelerde Hız Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular	94
4. 3. 6. Kimyasal Tepkimelerde Denge Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular.....	96
4. 3. 7. On Birinci Sınıf Kimya Ders Kitabından Değerlerin Nicel Dağılımı	97
4. 4. 12. Sınıf Kimya Ders Kitabında Yer Verilen Değerlere İlişkin Bulgular	98
4. 4. 1. Kimya ve Elektrik Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular	99

4. 4. 2. Karbon Kimyasına Giriş Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular	103
4. 4. 3. Organik Bileşikler Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular	103
4. 4. 4. Enerji Kaynakları ve Bilimsel Gelişmeler Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular.....	105
4. 4. 6. On İkinci Sınıf Kimya Ders Kitabından Değerlerin Nicel Dağılımı.....	115
4. 5. Tüm Düzeylerdeki Kimya Ders Kitaplarına Yönelik Genel Bulgular	116
5. TARTIŞMA	119
6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	126
6. 1. Sonuçlar	126
6. 2. Öneriler	127
7. KAYNAKLAR.....	130
8. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ	140

ÖZET

Kimya Ders Kitaplarının Kök Değerler Açısından İncelenmesi

Bireyin eğitiminin bir toplumun gelişmesinde büyük etkisi vardır. Bireye verilen eğitimin kalitesi bireyin karakterini ve davranışlarını şekillendirir. Ailede ve okulda verilen eğitim, hem bireyin kendi kişiliğinin oluşmasında hem de toplumsal yaşama karşı değerlerin kazanılmasında önemli bir role sahiptir. Benimsenen değerler, bireyin düşünce ve davranışlarını şekillendirir ve onları toplumun bir parçası haline getirir. Verilen eğitimin sınırlarını çerçeveleyen ve kapsamını belirleyen en önemli faktör öğretim programlarıdır. Bu konuda öğretim programlarını destekleyen en önemli eğitim aracı ise ders kitaplarıdır. Bu bağlamda ders kitapları, öğrencilere sadece bir disipline ait bilgilerin değil, öğretim programındaki değerlerin de öğrencilere kazandırılmasında önemli araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı 9, 10, 11 ve 12. sınıf kimya ders kitaplarında yer alan metinleri 2018 kimya dersi öğretim programında yer alan kök değerler açısından incelemektir. Diğer bir ifadeyle bu çalışmada, kimya ders kitaplarındaki metinlerde 2018 kimya dersi öğretim programında belirtilen 10 kök değere ölçüde yer verildiği belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2018 yılı kimya dersi öğretim programına göre hazırlanmış, dijital hali Eğitim ve Bilişim Ağında (EBA) yer alan, MEB yayınevine ait, 9, 10, 11 ve 12. sınıf düzeylerinin her birinden birer adet olmak üzere toplam dört kimya ders kitabı oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak; Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18 Temmuz 2017 yılında hazırlamış olduğu “*Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine*” adlı dokümanında yer alan “*Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar*” başlıklı tablo (MEB, 2017) kullanılmıştır. Kitaplardan elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Genel olarak elde edilen bulgular incelendiğinde; MEB Yayınevine ait 9. 10. 11. ve 12. sınıf kimya ders kitaplarında en çok yer alan kök değerlerin “*sorumluluk*” ve “*öz denetim*”, en az yer alan kök değerlerin ise “*dostluk*” ve “*adalet*” değerleri olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca “*dürüstlük*” değerine hiçbir sınıf düzeyine ait kitapta rastlanılmamıştır. Çalışmanın sonunda kimya ders kitabı yazarlarının kök değerlerin kimya kitaplarına entegrasyonuna daha fazla önem vermesi ve kimya ders kitaplarının kök değerler açısından zenginleştirilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değerler Eğitimi, Kimya Ders Kitapları, Kök Değerler, Doküman Analizi

ABSTRACT

Analysis of Chemistry Textbooks in Terms of Root Values

The education of the individual has a great impact on the development of a society. The quality of the education given to the individual shapes the character and behavior of the individual. The education given in the family and at school has an important role both in the formation of the individual's own personality and in the acquisition of values against social life. Adopted values shape the thoughts and behaviors of the individual and make them a part of the society. The most important factor that frames the boundaries of the education given and determines the scope is the curriculum. Textbooks are the most important educational tool that supports the curriculum in this regard. In this context, textbooks appear as important tools in providing students not only with the knowledge of a discipline, but also with the values in the curriculum.

The aim of this study is to examine the texts in the 9th, 10th, 11th and 12th grade chemistry textbooks in terms of root values in the 2018 chemistry curriculum. In other words, in this study, it was tried to determine to what extent the 10 root values specified in the 2018 chemistry curriculum were included in the texts in the chemistry textbooks. The document analysis model, one of the qualitative research methods, was used in the research. The sample of the research consists of a total of four chemistry textbooks, one from each of the 9th, 10th, 11th and 12th grade levels, prepared according to the 2018 chemistry curriculum, available in the Education and Informatics Network (EBA) in digital form, belonging to the MEB publishing. As a data collection tool in the study; The table titled "Values in the Renewed Curriculum and Attitudes and Behaviors Related to Values" in the document titled "On Our Curriculum Renewal and Change Studies" prepared by the MEB Board of Education on July 18, 2017 (MEB, 2017). Descriptive analysis method was used in the analysis of the data obtained from the books. When the general findings are examined; it was concluded that the most common root values in the 9th, 10th, 11th and 12th grade chemistry textbooks belonging to the MEB Publishing were "responsibility" and "self-control", and the least common root values were "friendship" and "justice". In addition, the value of "honesty" was not found in any grade level chemistry textbook. At the end of the study, it is suggested that chemistry textbook authors give more importance to the integration of root values into chemistry textbooks and that chemistry textbooks should be enriched in terms of root values.

Keywords: Values Education, Chemistry Textbooks, Root Values, Document Analysis

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	İlgili Araştırmalar	19
2.	Örnekleme	44
3.	Değerler ve İlişkili Kavramlar	46
4.	Cohen Kappa Katsayısı ve Anlamları	47
5.	Kappa Analizi	48
6.	9. Sınıf Kitabı Metinlerdeki Değerler ve Bulunma Sıklığı	72
7.	10. Sınıf Kitabı Metinlerdeki Değerler ve Bulunma Sıklığı	87
8.	11. Sınıf Kitabı Metinlerdeki Değerler ve Bulunma Sıklığı	97
9.	12. Sınıf Kitabı Metinlerdeki Değerler ve Bulunma Sıklığı	115
10.	Kimya Ders Kitaplarında Kök Değerlere Yer Verilme Düzeyleri	117
11.	Değerlerin Sınıf Düzeylerine Göre Nicel Dağılımı	118

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
1.	Yanıcı maddeler.....	55
2.	Yakıcı maddeler.....	55
3.	Aşındırıcı maddeler	55
4.	Tahriş edici maddeler	56
5.	Patlayıcı maddeler	56
6.	Zehirli maddeler	56
7.	Radyoaktif maddeler	56
8.	Çevreye zararlı maddeler.....	57
9.	İş güvenlik malzemelerinden bazıları.....	58
10.	Asit yağmurlarının bitki örtüsüne zararı.....	67
11.	Küresel ısınma	68
12.	Kirlilik nedeniyle zarar görmüş kaplumbağa	69
13.	Tekirdağ Şarköy’de Marmara Denizi’nden görünüm.....	70
14.	İlaç hazırlayan eczacı	75
15.	Giysilerde bulunan etiketlerdeki derişim yüzdeleri	76
16.	Çok amaçlı bir temizleyicide derişim yüzdesi.....	76
17.	Gıda maddesi üzerindeki derişim yüzdeleri	76
18.	Deterjandaki derişim yüzdeleri.....	76
19.	Tuzun asfalta verdiği zarar	77
20.	Böbrekleri görev yapmayan hastalara diyaliz uygulaması	77
21.	Asit ve bazlarla çalışırken eldiven kullanımı.....	79
22.	Geri dönüşüm sembolü.....	82
23.	Geri dönüşüm kutusu.....	83
24.	Erken doğduğu için kuvöze alınan bebek.....	89

25.	Scuba dalgıcı	90
26.	Güvenlik işaretleri	91
27.	Çeşitli reçeller.....	93
28.	Sinanoğlu Yale Üniversitesi'nin en genç profesörü olmuştur	94
29.	Oktay Sinanoğlu	95
30.	Dağcılar yüksek koşullara alışmak için uzun süre antrenman yapmak zorundadır.....	96
31.	Atık pil kutuları	101
32.	Paslanmış metal borular	102
33.	Araçların kaportaları korozyondan boyanarak korunur.....	102
34.	Hava kirliliğinden etkilenmemek için maske takmış çocuk	106
35.	Tanker kazası sonucu çevre kirliliği	107
36.	Pet şişelerin geri dönüştürülmesi.....	112
37.	Geri dönüşüme hazır metal atıklar.....	113

KISALTMALAR LİSTESİ

MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
YÖKTEZ	: Ulusal Tez Merkezi
UNİCEF	: Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu
Bkz:	: Bakınız
EBA	: Eğitim ve Bilişim Ağı
K	: Kappa
Prof. Dr.	: Profesör Doktor
EM	: Etkin Mikroorganizma
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
MÖ	: Milattan Önce
PVC	: Poli Vinil Klorür

1. GİRİŞ

Toplumların geçmişini ve geleceğini her zaman insanlar belirlemiştir. Toplum bir bütün olarak kabul edilirse insanlar da bu bütünün bir parçası olarak kabul edilir. Her parçanın bütüne etkisi olduğu gibi eğitilmiş insanın da topluma etkisi çok büyüktür. Dolayısıyla insanın eğitimi, toplumun gelişimi ve değişimi noktasında önem arz etmektedir.

İnsanlar doğduğunda zihinleri boş olarak doğarlar ve doğdukları andan itibaren çevreleriyle etkileşime girerek zihinlerini birçok bilgi ve beceriyle doldururlar (Locke, 1672’den aktaran Altınbaşak, 2017, s.1). Her insan dünyaya geldiği andan, yaşamının sonuna kadar, sürekli gelişim ve değişim içinde bulunmaktadır (Özdemir, Özdemir, Kadak, & Nasıroğlu, 2012). Bu değişim ve gelişimin bir kısmı kişinin kendine özgüdür diğer bir kısmı ise aile, çevre, okul vb. unsurlardan kaynaklanmaktadır. Bireyin eğitiminin en önemli ve ilk adımı ailede başlar. Bu yüzden bireyin eğitiminde ve istenilen özellikleri kazanmasında ailenin yaklaşımı büyük önem taşımaktadır. Bireye verilen eğitimin kalitesi bireyin karakterini, davranışlarını şekillendirir. Ailenin bu konuda bilgili ve dikkatli olması, bireyin eğitiminin daha planlı gerçekleştirilmesini ve dolayısıyla onun istenilen özellikleri (davranış, karakter vb.) kazanması noktasında gelişimini olumlu yönde etkileyecektir. Ailede başlayan bu eğitim süreci, bireyin gelişimi ve değişiminin temelini oluşturmaktadır.

Birey için ailede temelleri atılan eğitim daha formal bir hal alıp okulda devam etmekte; okul sonrasında ise sosyal yaşamında ilerlemektedir. Eğitim sisteminin hedefi bireye bazı bilgi, beceri ve tutumları kazandırmanın yanında, onun bazı temel değerlere sahip olmasını da sağlamaktır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Okulda öğrencilere kazanılması planlanan önemli özelliklerden biri de kök değerlerdir. Kök değerlerin öğrenciler tarafından benimsenmesi için, branşı ne olursa olsun bir öğretmen olarak yapılması gereken davranış; değerler eğitiminin ders işleyişine entegre edilmesidir (Akhan, Subaşı, & Açıl, 2020). Milli Eğitim Bakanlığı, öğrenciye farklı disiplinlere ait bilgi ve becerileri kazandırırken, bir taraftan da değerler eğitimine önem verilmesini, belirlenen kök değerlerin derse yönelik bilgi ve becerilerle harmanlanarak, süreç içerisinde kazandırılması gerektiği anlayışını benimsemiştir. Bu anlayışla da kök değerlere sadece sosyal alandaki dersler veya ahlak dersleri gibi derslerin öğretim programlarında değil, tüm disiplinlere ait öğretim programlarında yer verilmiştir. Nitekim Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 23. Maddesinde geçen ifadeyle “*Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek*” genel amacına tüm derslerin öğretim programlarında yer verilen ve öğretmenlerin de derslerinde yer vermesi beklenen kök değerler sayesinde erişilmesi düşünülmektedir (MEB, 2018). Bu bağlamda, hem öğretim programlarının ait oldukları disipline özgü kazanımlarını hem de genel olarak öğrencilere kazandırılması planlanan kök değerleri ders işleyişine ve öğrenme ortamlarına yansıtacak, bu sayede

de hem dersin hem de genel olarak eğitimin hedeflerine ulaşmasını sağlayacak önemli unsurlardan biri de öğretmenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öğretmenlerin değerler eğitimi öğrenciye vermede en yetkili kişiler olduğu söylenebilir (Aktepe, Keser, & Şeref, 2020). Dolayısıyla her öğretmenin bu yönden kendisini sorumlu hissetmesi ve kendisini de bu değerler açısından geliştirmesi beklenmektedir. Örneğin bir kimya veya fizik öğretmeni kendisini sadece öğrenciye kimya veya fizikteki bilgi ve becerileri vermekle sorumlu hissetmemelidir. Bir taraftan da öğrencilerinin toplumun benimsediği kültürü ve değerleri benimseyen, milli bir ahlak kazanmasını da sağlamak konusunda öğretmenlere önemli bir rol ve görev düşmektedir. Genellikle öğrencilerin etraflarındaki kişiler arasında en çok öğretmenlerini model aldıkları, karakter ve davranışlarının şekillenmesinde öğretmenlerin büyük öneme sahip olduğu görülmektedir (Koltaş, 2020). Kısacası ailede başlayan eğitim okullarda daha kapsamlı ve sistemli bir şekilde devam etmektedir (MEB, 2018). Okulda verilen değerler eğitimi ile bireyin topluma karşı olan sorumluluk bilincinin gelişmesine, insanlar arasındaki din, dil, ırk gibi farklılıkları kabul ederek saygı duymasına, insan ilişkilerinde sözünde durma, yardımlaşma, gibi birçok değerlerin kazandırılmasına katkı sağlamaktadır. Okul hayatının başlaması ile yeni değerler edinmede ve benimsenmiş olan değerlerin şekillenmesinde ailenin etkisi devam etmekte olup, bu sürece yeni tanışılan arkadaşlar, öğretmenler, dersler ve derslerde kullanılan öğretim materyalleri de katılır.

Öğretim programlarının öğretim sürecine yansımaları sağlayan diğer önemli unsur ise en önemli bir öğretim materyali olan ders kitaplarıdır. Çünkü ders kitapları gerek öğretmenler gerekse öğrenciler tarafından kullanılan en yaygın öğretim materyalleridir (Koltaş, 2020; Şimşek 2017). Ders kitapları bir disipline ait bilgi ve becerileri içermesinin yanı sıra, öğretim programında öğrencilere kazandırılması gerektiği ifade edilen başka becerilere (örneğin tutum ve değerlere) yönelik de içeriklere sahip olmalıdır (Şimşek, 2017). Dolayısıyla ders kitaplarının titizlikle hazırlanması önem arz etmektedir. Eğitimde değerlerin kazandırılmasında önemli bir araç olan ders kitapları, ait olduğu disiplinin öğretim programını yansıtmalı, ona göre şekillenmelidir. Öğretim programları ve MEB tarafından belirlenen değerler eğitiminin belli başlı standartları vardır (Güçlü, 2019). Değerler 10 kök değere indirgenmiş ve değerlerin ders kitaplarında görseller ve metinler aracılığı ile verilmesi gerektiği belirtilmiştir (Bayırlı, Doruk, & Tüfekci, 2020). Dolayısıyla ders kitapları öğretim programını yansıtmalı ve programdaki kök değerleri yeterli ölçüde içeriğinde barındırmalıdır.

Milli Eğitim Temel Kanunu'nda, Türk Milli Eğitiminin genel amacı ifade edilirken; öğrencilere kazandırılması düşünülen özelliklerden bir kısmı "... Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren..." şeklinde ifade edilmektedir (Ekşi, 2003; MEB, 1973). Bu durum bize 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda da değerlere ilişkin ifadeler yer aldığını ve hatta değerlerin temel hedefler içerisinde olduğunu göstermektedir. Özellikle 2018 yılında hazırlanmış öğretim programlarında değerler kavramı önem

kazanmış ve sadece ilköğretim düzeyinde ya da sosyal bilimler diyebileceğimiz derslerin öğretim programlarında değil, tüm düzeylerde ve tüm derslerin öğretim programlarında değerler vurgulanmıştır. Tüm derslere yönelik öğretim programlarında “Değerlerimiz” şeklinde bir başlığa yer verilmiş ve bu başlıkta “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” şeklinde on kök değerden bahsedilmiştir (MEB, 2018).

Bu bağlamda ders kitaplarının öğretim programlarında belirtilen değerleri ne ölçüde taşıdığı ve öğrencilere yansıtılabildiğinin araştırılması, hem Türk Milli Eğitim sistemin amaçlarına ne ölçüde hizmet edildiğinin, hem öğretim programlarında belirtilen hususlara ne ölçüde dikkat edildiğinin ve dolayısıyla toplamda ders kitaplarının taşıması gereken özellikleri ne ölçüde taşıdığının ortaya konulması anlamında büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışmada 9. 10. 11. ve 12. sınıf kimya ders kitaplarında 2018 öğretim programlarında bahsi geçen kök değerlere ne ölçüde yer verildiği ortaya konulmaktadır.

1. 1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı 9, 10, 11 ve 12. sınıf kimya ders kitaplarında yer alan metinleri 2018 öğretim programlarında yer alan kök değerler açısından incelemektir.

1. 1. 1. Problem Durumu

Ortaöğretim Kimya ders kitaplarında yer alan metinlerde 2018 öğretim programlarında yer alan kök değerlere ne ölçüde yer verilmiştir?

1. 1. 1. 1. Alt Problemler

1. 9. sınıf kimya ders kitabındaki metinlerde hangi kök değerler, ne ölçüde yer almaktadır?
2. 9. sınıf kimya ders kitabında yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımı nasıldır?
3. 10. sınıf kimya ders kitabındaki metinlerde hangi kök değerler, ne ölçüde yer almaktadır?
4. 10. sınıf kimya ders kitabında yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımı nasıldır?
5. 11. sınıf kimya ders kitabındaki metinlerde hangi kök değerler, ne ölçüde yer almaktadır?
6. 11. sınıf kimya ders kitabında yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımı nasıldır?
7. 12. sınıf kimya ders kitabındaki metinlerde hangi kök değerler, ne ölçüde yer almaktadır?
8. 12. sınıf kimya ders kitabında yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımı nasıldır?

1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Çocuklarda kavramların oluşumu ve davranışların gelişmeye başlaması ilk olarak ailede başlar ve sonrasında okullarda devam eder. Okul hayatı süresince ise çocukta hem aileden, hem okuldan

hem de çevreden eş zamanlı olarak öğrenmeler gerçekleşmektedir. Bu öğrenmeler genellikle rol model yöntemiyle gerçekleştiği için bazı durumlarda istenilen bazı durumlarda ise istenmeyen birtakım özellikler çocuklar tarafından kazanılabilmektedir.

Değerler eğitimi genel olarak içinde yaşanılan toplumun isteklerine, ahlaki anlayışına ve kültürüne göre düzenlenmektedir. Genel olarak değerler eğitimi toplumun kültürünü yansıtacak davranışların karaktere yansımaları sağlamak amaçlı kullanılmaktadır. Böylelikle bireyler toplum açısından kabul görmekte ve toplumda yerini almaktadır. Değerler eğitimi sayesinde birey kendi iç dünyasında da olayları veya davranışları doğru veya yanlış olarak ayırt edebilmekte, bu sayede karakteri de istenilen yönde oluşmaya ve gelişmeye başlamaktadır. Dolayısıyla değerler eğitimi bireyin hem toplumda kabul görmesi açısından hem de karakterinin oluşması ve oturması açısından önem taşımaktadır.

2018 yılından itibaren değerler eğitimi tüm öğretim programlarında yer almıştır. 2018 öğretim programları içerisinde değerler eğitime yönelik birçok ifade yer almakta ve bunlar öğretim programındaki farklı başlıklarda yer almaktadır. Öğretim programlarında değerler eğitiminden bahsedilen bu başlıklar: “Öğretim Programlarının Amaçları”, “Öğretim Programlarının Perspektifi” ve “Değerlerimiz”, başlıklarıdır (MEB, 2018). Bu başlıkların hepsinde de genel olarak öğrencilere kazandırılacak ahlaki davranışların, tutum ve değerlerin öneminden bahsedilmekte, ancak öğrencilere kazandırılması gerektiği ifade edilen bu değerlerin spesifik olarak hangi değerler olduğundan “Değerlerimiz” başlığında bahsedilmektedir. Değerler için öğretim programlarında ayrı bir başlığının olması, aslında başlı başına kök değerlere ne kadar önem verildiğinin bir göstergesidir. Bu başlık altında spesifik ve net olarak öğrencilere kazandırılması beklenen kök değerlerin isimleri verilmiş ve bu değerlerin “saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik, adalet, dürüstlük, dostluk, öz denetim ve sabır” şeklinde isimleri sunulmuştur.

Değerler eğitimi için okullarda çok sayıda ve çeşitli etkinlikler gerçekleştirilebilir, çok farklı materyaller veya kaynaklar kullanılabilir. Bu materyallerden öğretmen ve öğrenciler tarafından en yaygın kullanılanı ders kitaplarıdır. Ders kitapları eğitim ve öğretimde kullanılan en yaygın materyal olmasından dolayı, birtakım özellikleri taşıması ve içerikleri hazırlanırken dikkatli olunması büyük önem taşımaktadır. Çünkü ders kitapları öğretmenlerin yokluğunda, onların yerini alırlar ve öğrencilerin yalnız başlarına iken kafalarına takılan sorular için ilk başvurdıkları kaynak ders kitaplarıdır. Bu nedenle ders kitapları alanında uzman yazarlar tarafından özenle hazırlanır ve öğrencilere ders kitabı olarak ulaşmadan önce, MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın üniversite düzeyindeki uzmanlardan ve o alanın deneyimli öğretmenlerinden oluşan bir komisyonu tarafından titizlikle incelenir. Ders kitapları, okullarda okutulmadan önce bu komisyonlar tarafından anayasa ve kanunlara uygunluk, içeriğin bilimsel doğruluğu, eğitimsel ve öğretimsel uygunluk, öğretim programına uygunluk, görsel tasarım ve dil gibi çeşitli boyutlar ve bu boyutların altında birçok kriter açısından değerlendirilmektedirler. Bu özenin ve titizliğin sebebi, tek başlarıyken de öğrenciler

tarafından birincil bilgi kaynağı olarak kullanılan ders kitaplarının içerisindeki hataların veya eksikliklerin minimuma indirilmesi, onların gelişim düzeylerine ve bilişsel düzeylerine uygun, öğretim programının hedeflerine uygun şekilde içeriğin sunulmasının sağlanmasıdır. Bu bağlamda değerlerin de öğretim programında öğrencilere kazandırılması düşünülen davranışlar olarak vurgulandığı düşünüldüğünde, ders kitaplarının içerisinde yer verilen değerler ve bunlara ne ölçüde yer verildiği açılarından değerlendirilmesi ve kritik edilmesi önem taşımaktadır.

Ders kitapları sadece öğrenciler için değil, öğretmenler için de en çok başvurulacak öğretim materyali konumundadır. Öğretmenler çoğunlukla bir konunun içerisinde hangi kavramlara ne kadar yer verileceğini ders kitapları üzerinden belirlerler. Öğretim programları kazanımları net bir şekilde sunsa da, ders kitapları öğretmenler için öğrenciye sunulacak içeriğin sınırlarını en iyi ortaya koyan materyallerdir. Bu bağlamda ders kitapları öğretmenler için de derslerini işlerken bir kılavuz olarak kullandıkları en temel kaynaktır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, öğretim programlarını da yansıtmaları gereken ders kitaplarının değerlere de içeriğin uygun kısımlarında yer vermesi gerekmektedir ki, bu sayede öğretmenler de derslerini işlerken içeriğin uygun kısımlarında bu değerlere vurgu yapabilsinler. Bu sayede öğretmenler tam da öğretim programlarının söylediği gibi, kök değerlere içeriğin uygun kısımlarında, içerikle birlikte harmanlayarak yer vermiş olurlar ve değerler eğitimi açısından verimli bir şekilde dersler işlenmiş olur. Dolayısıyla ders kitaplarında öğretim programlarındaki kök değerlere içerikle beraber ve uygun kısımlarda yer verilmesi oldukça önem arz etmektedir.

Ders kitaplarının hangi değerleri ne ölçüde barındırdığı derse göre değişkenlik gösterebilir. Örneğin Türkçe ders kitabında şiirler konusunda vatan sevgisi çok rahat işlenebilirken, müzik ders kitaplarında yapılması gerekenlerden fazlasıyla bahsedilerek sorumluluk değeri çok rahat işlenebilmektedir. Bu ve bunun gibi farklılıklar nedeniyle Türkiye’de son zamanlarda yapılan araştırmalar çoğunlukla ders kitaplarının değerler açısından analizi şeklinde yapılmaktadır. Bu çalışmalarda ders kitapların farklı değerlere ne ölçüde yer verdikleri genel araştırma problemi olarak belirlenmektedir. Geçmişten bugüne yapılan çalışmalar incelendiğinde, daha eskilerde daha çok sözel ders kitaplarının (Türkçe, Sosyal Bilgiler gibi derslere ait kitapların) incelendiği, son yıllara doğru ise sayısal dersler için de ders kitaplarında değerler analizinin yapılmaya başlandığı görülmektedir. 2018 yılından itibaren tüm öğretim programlarında değerlere yer verildiği ve vurgulandığı düşünüldüğünde, sadece ilkokul veya ortaokul düzeyindeki ders kitaplarında ya da sadece sözel derslere ait ders kitaplarında değil de, tüm disiplinlere ait ders kitaplarında değerlere ne ölçüde yer verildiğinin belirlenmesi, incelenen ders kitaplarının öğretim programlarında benimsenen anlayışla ne derece uyumlu olduğunun ortaya konulması açısından da önem taşımaktadır.

Son yıllarda değerler eğitime yapılan vurgu, eğitim araştırmacılarını da harekete geçirmiş ve birçok araştırmacı bu konuda çalışma yürütmüştür. Değerler eğitimi alanında araştırmacıların üzerinde çalıştıkları önemli konulardan biri; farklı disiplinlere yönelik ders kitaplarının ilettikleri

değerler açısından incelenmesidir. Değerler eğitimi çalışma alanında ders kitaplarının değerler açısından analizine odaklanan çalışmalar incelendiğinde; bu çalışmaların büyük çoğunluğunun daha çok ilköğretim düzeyinde olduğu ve sözel branşların ders kitapları için gerçekleştirildiği görülmektedir. Türkçe (Hazım, 2019; Ketenalp, 2020), Hayat bilgisi (Hazım 2019) ve Sosyal Bilgiler (Güçlü 2019; Hatay-Uçar, 2019) ders kitaplarını ilettiği değerler açısından inceleyen çalışmalar literatürde en çok karşılaşılan çalışmalar olmuştur. Literatürde fen bilimleri, fizik, kimya, biyoloji gibi derslere ait ders kitaplarını ilettiği değerler açısından inceleyen sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Örneğin bu alanda sadece Koltaş'ın (2020) Fizik, Kimya ve Biyoloji ders kitaplarını değerler eğitimi açısından incelediği bir çalışmayla karşılaşılmıştır. Koltaş'ın (2020) bu çalışmasında üç farklı disipline ait ders kitaplarının ele alınmasından dolayı, daha sınırlı bir analiz gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca, Koltaş'ın (2020) çalışmasında ders kitaplarını analiz ederken kullandığı kriterleri literatürden faydalanarak kendisinin geliştirdiği ve uzman görüşleri ile son halini verdiği görülmektedir. Bu çalışmada ise bizzat öğretim programlarının geliştiricileri tarafından ortaya konulan ve 2017 yılında yapılan basın toplantısında öğretim programlarına yerleştirilen kök değerlerin ve göstergelerinin tanıtımında kullanılan tablo (Tablo 3) kullanılmıştır. Buna göre, literatürde 2018 yılındaki öğretim programlarına uygun olarak ders kitabı olarak okutulması TTKB tarafından uygun görülmüş Kimya ders kitaplarının öğretim programında yer alan kök değerler açısından detaylı incelendiği herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Yapılan bu araştırmanın belirtilen açılardan literatürdeki boşluğu kapatacağı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmadan elde edilen bulgu ve sonuçlar, Kimya ders kitabı yazarlarına dikkat etmeleri gerekenler konusunda ışık tutması ve yol göstermesi bakımında önem taşımaktadır.

1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Türkiye’de ortaöğretim kurumlarında okutulmak üzere TTKB’den onay almış çok sayıda Kimya ders kitabı bulunmaktadır. Bu çalışmada incelenen ders kitapları; Anadolu Liseleri için hazırlanmış olan, EBA’dan elektronik ortamda ulaşılabilen, 9. 10. 11. ve 12. sınıf için birer tane olmak üzere toplam dört tane ders kitabıyla sınırlıdır.
2. Bu çalışmada ders kitaplarının belirli değerleri ne ölçüde ve ne şekilde içerdiklerine yönelik olarak elde edilen bulgu ve sonuçlar, sadece incelenen dört Kimya ders kitabından elde edilen verilerle sınırlıdır.
3. Bu çalışmada incelenen ders kitaplarındaki metinler ilettikleri değerler açısından incelenirken, sadece öğretim programında yer verilen “dostluk”, “adalet”, “yardımseverlik”, “sorumluluk”, “vatanseverlik”, “sevgi”, “sabır”, “saygı”, “özdenetim” ve “dürüstlük” değerleri açısından (10 kök değer) sınırlandırılarak incelenmiştir. 2018 yılı öğretim programlarında yer alan 10 kök değerinin dışındaki diğer değerler açısından herhangi bir analiz yapılmamıştır.

1. 4. Araştırmanın Varsayımları

1. Literatürde ders kitaplarının incelenmesinde farklı çalışmalarda kullanılan birçok değer ölçütü olmasına rağmen, ders kitaplarını değerler açısından incelemede kullanılabilecek en uygun ölçütün, öğretim programlarını geliştiren ve ortaya koyan kişiler tarafından ortaya konulduğu varsayılmıştır. Diğer bir ifadeyle, araştırmada kullanılan ölçüt Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18 Temmuz 2017 de yaptığı basın toplantısı için oluşturmuş olduğu “*Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine*” adlı dokümanda “Ek 2. Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar” başlığıyla sunulmuş olan tablodur. 2018 kimya dersi öğretim programında değerler sadece isim olarak bahsedilmiş, açıklamalarına ve göstergelerine yer verilmemiştir (MEB, 2018). Ancak basın toplantısı için oluşturulan dokümanda öğretim programlarında yer alan kök değerler ve bu değerlerin göstergesi olan tutum ve davranışlar detaylı olarak sunulmuştur (MEB, 2017).

2. LİTERATÜR TARAMASI

2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

2. 1. 1. Değer Kavramı ve Tanımı

Toplamları bir arada tutan, toplumda yer alan düzenin korunmasını ve bu düzenin kalıcı olmasını sağlayan bazı kavramlar bulunmaktadır (Koç, 2013; Saka, 2014). Bu kavramlardan biri de bütün toplum ya da toplulukların sahip olduğu “değer” kavramıdır. Gerek yazılı gerekse yazısız olsun, tüm toplumlar kendilerine özgü değerlere sahiptirler ve bu değerleri nesilden nesile aktarmaya gayret ederler (Pilatin, 2016).

Değer kavramı için literatürde kullanıldığı alana göre farklılık gösteren tanımlar bulunmaktadır (Erdönmez, 2019; Koç, 2013; Pilatin, 2016). Türk Dil Kurumu’na ait çevrimiçi Güncel Türkçe Sözlükte (TDK, 2020) değer kavramı ile ilgili yedi tanım yer almaktadır ve bu tanımlar içerisinde, bu çalışmada kullanılacak anlamına en yakın tanım sözlükte aşağıdaki şekilde verilmiş ve belirtilen anlamda kullanıldığı bir örnek cümleye de yer şöyle yer verilmiştir; “*Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü. (Edebiyat, sanat, fikir, ilim ve başlıca değerlerimize toptan bir bakış lütfeder misiniz, efendim!*” - Ahmet Kabaklı)” (TDK, 2020).

Değerler, bireyin davranışlarında temel aldığı, bir şeyin yapılabilişliğinin kararını vermede kullandığı, hareketlerinin sınırlarını belirleyen, kendi zihni içerisinde yer etmiş olan bir yargılama birimi olarak da tanımlanabilir (Koltaş, 2020). Her toplumun benimsediğı birçok değer söz konusudur ve toplumları oluşturan bireylerin toplum içerisinde kabul görmeleri için bu değerleri benimsemeleri gerekmektedir (Özdemir, vd, 2012; Saka, 2014).

2. 1. 2. Farklı Bilim Alanlarında Değer Kavramı

Değerlerin ortak bir tanımının olmaması gibi, farklı bilim alanlarının değer kavramına farklı açılardan baktığı ve farklı şekillerde tanımladığı da rahatlıkla söylenebilir (Koç, 2013; Özkan, 2017).

2. 1. 2. 1. Felsefede Değer Kavramı

Felsefe tarihinde değer, çok farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bu aslında olağan bir durumdur, çünkü genel ve soyut bir kavram olan değer kavramı insanların kafasında da çoğu zaman netlik kazanmamıştır ve herkes tarafından farklı anlamlar yüklenmiştir.

Değer kavramı felsefede şimdiye kadar bir değerlendirme problemi ya da diğeri bir ifadeyle değerler problemi olarak görülmüştür. Çünkü “*iyi nedir?*”, “*faydalı nedir?*”, “*doğru nedir?*”, “*hangi*

değer doğrudur?", "hangi değeri öğrenmemiz gerekir" gibi sorular sormak, değerlendirme sürecini bir problem durumu haline getirmek demektir (Germaine, 2001; Kuçuradi, 1971). Bu açıdan bakıldığında değer, bir şeyin kıymetidir, bir şeyin etrafındaki diğer şeyler arasındaki yeridir (Soltekin, 2019).

Değerler felsefede bilimsel olarak kabul edilenden ziyade, kabul edilmesi beklenenler ile ilgilenir. Bu yönüyle teoriye değil de pratiğe önem verdiği söylenebilir. Değer kavramı insanlara özgü bir kavramdır ve insandan bağımsız düşünülemeyeceği ve insanla birlikte anlam kazanacağı ifade edilir. İnsanları diğer canlılardan farklı kılan en önemli şey, davranışlarına yüklediği ve davranışlarını yönlendirmede temel aldığı değerleridir. Değer kavramı felsefeyle büyük oranda özdeşleşir. Dolayısıyla felsefeciler açısından da çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Ünlü bir metafizikçi olan Windelband'ın (1852) felsefeyi aslında "*değerler felsefesi*" şeklinde ifade ettiği bilinmektedir ve değerler felsefesini tarihsel bir süreç olarak görmektedir (Windelband, 1852'den aktaran Bazarkulov, 2008, s.10). Daha sonraki çağların, önceki çağların izlerini taşıdığını savunur. Böylece tarihte yaşanan olayların değerlendirilebileceği ancak kanunlaştırılamayacağını anlatır ve değerlendirmelerin yalnızca insanlar tarafından olması gerektiğini söylemektedir. Diğer birçok felsefe düşünürüne göre de değer, felsefede önemli bir yer taşımaktadır. Nietzsche'ye göre (2013) değer insanların türettiği bir kavramken, Kant'ın (1999) görüşü ise doğanın nesnelere uyguladığı zorluklardan ortaya çıktığıdır. Bilgi yoluyla ölçülen değerın konusuyla uyumlu olması değil, önemli olan ortaya çıktığı şartlardır. Felsefede değere yönelik çok fazla ifade olmasının yanında hem öznel hem de nesnel tanımlara da yer verilmiştir. Öznel olan değerler bireyin davranışları ile anlam kazanmakta, seçimlerine ve kültürüne dayanmaktadır. Nesnel olan değerler ise bireyden çok tüm insanların yaşantısını kapsamaktadır (Koç, 2013; Özkan, 2017; Saka, 2014).

2. 1. 2. 2. Sosyolojide Değer Kavramı

Sosyal bir varlık olduğu için insanlar gruplar halinde yaşar ve birlikte yaşamının bazı şartları vardır. Her toplumu veya topluluktaki insanları bir arada tutan yazılı ve/veya yazısız kurallar bulunmaktadır. Sosyolojide; toplumdaki insanların çoğu tarafından benimsenen, toplumun var olan düzeni veya toplumun geleceği için iyi ya da önemli olduğu düşünülen, insanların ortak noktada buluştukları bu kural veya ölçütler bütününe değerler adı verilir (Koltaş, 2020; Saka, 2014; Türkben, 2019). Sosyolojik açıdan değerler; toplum tarafından en doğru, en iyi ve en faydalı olduğu düşünülen olgulardır.

Değerler, insanlar tarafından ortak olarak benimsenen kural veya ölçütlerdir. Toplamların farklı bireylerden oluştuğu düşünüldüğünde, bir toplumun değerlerinin başka bir toplumun değerleriyle aynı olması beklenemez. Değerler toplumdan topluma değişebildiği gibi, bir toplumun benimsediği değerler bile zamanla değişebilir. Her şey gibi toplumların ihtiyaçları da değiştiği için, zamanla değerler ve anlamları değişkenlik gösterebilmektedir.

Sosyolojik açıdan bakıldığında değer kavramı, nesnelerin ve bilinç olgularının toplum ve insan açısından taşıdıkları önemi ifade eder (Hançerlioğlu, 1986). Değerler, içinde bulunulan toplumun sosyo-kültürel unsurlarına anlam katan önemli ölçütlerdir. Bundan dolayıdır ki, bireylerin davranışlarını araştırırken, içindeki bulundukları toplumun benimsediği değerler sosyoloji çalışmalarının çıkış noktasını oluşturur. Bir toplumun, kültürün etkisi altında kalan davranışları, o kültürün değerlerini yansıtmaktadır. Her toplumun kendisine ait bir kültürü ve dolayısıyla da her kültürün kendine özgü değerleri bulunmaktadır.

Sosyo-kültürel alanda kişinin kabul görebilmesi için yaşadığı sosyal çevrenin değerlerini davranışlarına yansıtması önemlidir. Böylelikle sosyo-kültürel unsurlar ile değerler ayrılmaz bir bütün olarak kabul edilmektedir. Birbirlerinden ayrıldıkları noktada insanlar aykırı sayılmakta ve çevresi tarafından eleştirilmektedir. Örnek olarak saygının baskın olduğu bir çevrede saygılı davranmayan birey, etrafı tarafından kötü eleştirilere maruz kalmaktadır.

Değerler bulunduğu kültüre ya da çıkış noktasına göre anlam açısından farklılık göstermektedir. Bir toplumun yapısı belirlenirken temel alınması gereken en önemli özelliklerden birisi de o toplumu yansıtan değer yargıları olmalıdır. Geleneklerine fazla bağımlı olan kültürlerde bireylere değerler açısından seçim hakkı sunulmazken, modern olarak ifade edilebilen toplumun diğer kesimlerinde seçimler için birçok etken yer almaktadır. Dolayısıyla değerlerin değişkenlik göstermesi de olağandır (Koç, 2013; Özkan, 2017).

2. 1. 2. 3. Psikolojide Değer Kavramı

Psikoloji bilimi değer kavramını felsefe biliminden daha farklı şekilde ele almaktadır. Psikoloji biliminde değer, felsefedeki gibi objektif bir esasa dayanıp dayanmama durumuna göre değil, insan davranışlarının şekillenmesinde rol oynaması nedeniyle önemlidir ve bu şekilde tanımlanır. Bu nedenle psikolojide değer kavramı bir inanç olarak ele alınmaktadır (Güngör, 1993).

Değer, bir inanç olması bakımından dünyadaki bazı durumlara yönelik olarak sahip olduğumuz idrak, duygu ve bilgilerimizin birleşimi olarak betimlenebilir. Ancak değer kavramı, inançtan da daha ileri bir zihin organizasyonudur, çünkü değer tek bir inanca değil, birlikte organize olmuş bir grup inanca karşılık gelmektedir. Değerler, belirli şartlara bağlı kalmaksızın, yararlı görülen ve arzu edilen şeyleri içeren bir ölçütler birikimi olarak da tanımlanabilir. Bir varlığın psikolojik, sosyal, ahlaki veya estetik açıdan taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı davranışlar onun değerinin bir göstergesidir (Güngör, 1993; Şirin, 1983).

Kişilerin veya grupların sahip oldukları değerler hakkında sahibi olmak, onların tutum ve davranışları hakkında doğru tahmin ve yorumlar yapabilmemize olanak sağlar. Bu da aslında bireylerin en çok neye ihtiyaç duyduklarını ortaya koymakla ilgilidir. İnsanların karşılanması gereken ihtiyaçları, psikoloji alanında insanlar için en değerli şey olarak ifade edilebilir. Psikolojik olarak, yeme, içme, güven duyma, barınma, karşı cinsle etkileşim gibi temel ihtiyaçlar insanoğlu için

en değerli şeylerin başındadır. Ancak ne zaman ki kişi yemek yer ve doyar, yemek artık o kişi için tekrar acıkıncaya kadar çok değerli bir şey olmaktan çıkmıştır. Bu örnek bize temel ihtiyaçların, bireyin sergilediği tutum ve davranışları yönlendirdiğini açıkça göstermektedir (Şerif, 1985). İhtiyacın karşılanması durumunda, bir durum veya nesne değerini birey o durum veya nesneye bir kez daha ihtiyaç duyuncaya kadar yitirmektedir. Bu durum dikkate alındığında, insanların bu ihtiyaçlarının aslında onların eylemde bulunup bulunmama kararlarını etkilediğini söylenebilir. Psikolojinin bireyi incelemesi ve gözlemlemesi, onun hakkında bir kanıya ulaşması için kullandıkları kavram, tutum kavramıdır. Bu kavramın değerlerle kıyaslanması sonucunda, değerler için “*genel tutumlar*” olarak kapsayıcı bir ifade kullanılmıştır. Kişinin kendine ait temel değerleri başkası tarafından biliniyorsa herhangi bir durumda göstereceği tutumlar tahmin edilebilir olmaktadır (Koç, 2013; Özkan, 2017).

2. 1. 3. Değerlerde Sınıflandırma

Değerler çoğu kişi tarafından farklı tanımlanmış ve sınıflandırılmıştır.

Spranger’a (1996) göre değerler; ekonomik, dini, estetik, politik, bilimsel ve sosyal olmak üzere sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma içerisinde yer alan değerleri bireyler kendi yaşantısına göre anlamlandırmakta ve o oranda kıymetlendirmektedir (Koç, 2013; Özkan, 2017; Spranger, 1996’dan aktaran Erdönmez, 2019, s.14).

Rokeach’da (1973) değerler için birtakım açıklamalar ve bir sınıflandırma ortaya koymuştur. Ona göre değerler duygu, bilgi ve davranış olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlara alt kod olarak toplamda 36 değeri, vasıta ve gaye değerler şeklinde sınıflandırmıştır. *Bilgelik, iç huzur, kendine saygı, rahat bir hayat, gerçek dostluk, aile güvenliği, eşitlik, mutluluk, özgürlük, başarılı olma, heyecan verici bir hayat, sosyal kabul, ulusal güvenlik, güzellikler dünyası, barış içinde bir dünya, dini olgunluk* değerlerini *gaye değerler* altında toplamıştır. *Sorumluluk, yaratıcılık, hırslı olma, bağımsız olma, cesaretlilik, nezaketlilik, entelektüellik, mantıklılık, temizlik, kibarlık, neşeli olma, itaatkarlık, bağışlayıcılık, dürüstlük, kendine hakim olma, geniş görüşlülük, yardımseverlik, sevecenlik* değerlerini *vasıta değerler* altında toplamıştır (Koç, 2013; Özkan, 2017; Rokeach, 1973’ten aktaran. Erdönmez, 2019, s.14).

Başka bir değer sınıflandırması ise Schwartz (1992) tarafından yapılmıştır. Schwartz (1992), Rokeach’ın (1973) yaptığı sınıflamada bazı değişiklikler yapmış, 18 gaye ve 18 vasıta değerini 10 temel değer grubunda sınıflandırmıştır. Bu değerler “uyum, geleneksellik, güvenlik, öz denetim, uyarılma, evrensellik, hazcılık, güç, başarı ve yardımseverlik” değerleridir. Bu temel değer gruplarını açıklarken ise, 57 farklı değerden bahsetmiştir. Ayrıca Schwartz, bu on temel grubu da 4 ana temada toplayarak temaları *muhafazacı, özgünlük, öz aşkınlık ve yeniliğe açıklık* şeklinde ifade etmiştir. Schwartz, sınıflamasında bireylerin kendine özgü değerlere sahip olabileceğini ve bu değerlerin

önemlilik sıralamasının da kişiden kişiye değişebileceğini belirtmiştir (Koç, 2013; Özkan, 2017; Schwatz, 1992'den aktaran Erdönmez, 2019, s.15).

Helwig ve Prencipe'e (2002) göre değerler; bireysel ahlaki değerler, ahlaki olmayan karakter değerleri, hak meselelerini içeren ahlaki değerler, dini değerler, siyasi ahlaki değerler, geleneksel ahlaki değerler olmak üzere 6 başlık altında toplanmaktadır (Helwig & Prencipe, 2002'den aktaran Ulusoy & Dilmaç, 2012, s.27).

Lickona'ya (1991) göre değerler iki ye ayrılmıştır; ahlaki değerler ve ahlaki olmayan değerler. Ahlaki değerlerin önemli olduğu ve kabul görmese bile uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Ahlaki olmayan değerler insanların kendi tercihlerine bırakılmış ve zorunlu tutulmamıştır.

2. 1. 4. Değerler Eğitimi

Değerler insanlarda doğuştan var olan olgular değildir. Sonradan kazanılan değerler gerek çevre gerek aile gerekse de okul yoluyla insan davranışlarıyla bütünleştirilmektedir. Yani değerlerin eğitimi öncelikli ailede daha sonra okul ve çevrede kendini göstermektedir. Dolayısıyla değerler için planlı eğitimler yapıldığı gibi plansız eğitimlerde söz konusudur. Birey bu eğitimi her yerde her şekilde öğrenebildiği için, değerler eğitimin temelini atıldığı aile ortamı bu nedenle önem arz etmektedir. Ailede birey gördüğünü uygulamaktadır. O nedenle bireye dürüstlük değerini öğretmek isteyen aile, öncelikle her alanda dürüst davranmak zorundadır. Böylelikle planlı olarak başlanılan değerler eğitimi zamanla daha iyi yol alacaktır (Özel, 2015)

Değer eğitimi, bireylerin planlı ya da plansız olarak tecrübe sonucu elde ettiği değerleri yaşantısına dâhil etmesi, zihinsel olarak anlamlandırması ve kendine uygun önemli olma sırasını belirleyebilmesidir. Kişilerce yapılan farklı tanımlamalar ve sınıflamalar sonucunda değerler eğitimi için birçok yaklaşım söz konusu olmuştur. Bu yaklaşımlardan bazıları; *değer telkin etme, değer açıklama, ahlaki muhakeme, değer analizi, karakter eğitimi, değerler eğitimi örtük programı, bütüncül* şeklinde sıralanabilir (Koç, 2013; Özkan, 2017).

Değer telkin etme yaklaşımı, bireylerin zayıf yönlerinin değerler eğitimi ile bilinçli olarak ebeveyn ve öğretmenleri tarafından telkin yoluyla geliştirilmesi şeklinde açıklanabilir. Çocuklar bu yaklaşımla değerleri model alma yoluyla öğrenmektedir (Ekşi, 2003).

Değer açıklama yaklaşımı, bireyin seçimlerinin desteklendiği, etkilemede bulunmadan kendi değerlerini kendisinin keşfettiği yaklaşım türüdür. Böylelikle birey seçimlerinin sonuçlarıyla yüzleşerek, farklı seçeneklerini görmektedir. Bu durumda öğretmenler ve ebeveynler sadece destekçi olarak davranmakta ve bireyleri seçimleri konusunda cesaretlendirmektedir (Ekşi 2003).

Ahlaki muhakeme yaklaşımı, öğrencilerin değerler konusunda düşüncelerinin ahlaki temellerle gelişmesinin bu konuda onları geliştireceği düşüncesine dayanmaktadır. Bu durumda küçük gruplarla tartışma ortamı tasarlanarak öğrencilerin ikilemleri için alternatif yöntemlerle karşılaştırılması sağlanır (Ekşi, 2003).

Değer analizi yaklaşımı ile bilişsel unsurları kullanarak çocukların kendileri için en doğru ve en iyiye ulaşmaları sağlanır. Burada çocuğu üst düzey düşünme becerilerini kullanması önemlidir. Böylelikle doğru olana karar vermesi daha kolay hale gelecektir (Ekşi, 2003).

Karakter eğitimi yaklaşımı, okulun ve öğretmenlerin temel ve ahlaki olan değerler üzerinde öğrenciye doğrudan bilgi vermeleri temel amaçtır. Bunun için tasarlanan ortamlarda öğretmen modelliği ve ahlaki yönden yaşam alanı önem arz etmektedir (Ekşi 2003; Özkan 2017).

Değerler eğitimi örtük programı yaklaşımı resmi programda bulunmayan ama öğretme öğrenme ortamlarına dâhil edilmesi gereken ve öğrencilere kazandırılması amaçlanan uygulama ve bilgileri kapsar. Bu yaklaşımı benimseyenler ahlaki değer eğitimi için sadece din derslerinin yetersizliğini belirtmektedirler (Ekşi, 2003; Özcan, 2017)

Bütüncül yaklaşımda önemli olan öğrencilerin muhakeme yapabilmeleri ve eleştirel düşünceleridir. Böylelikle etkili bir değerler eğitimi yapılabilmektedir (Ekşi, 2003; Özcan, 2017).

Genel olarak yeterli ve etkili bir değerler eğitimi için sürekli yeni yaklaşımlar ve yöntemler geliştirilmeye devam edilmektedir.

2. 1. 4. 1. Ailede Değerler Eğitimi

Aile, toplumdaki en küçük yapı taşı olmasının ve toplumun temelini oluşturmasının yanı sıra, bir takım karakteristik özelliklerin kazanılmaya başlandığı ve ilk kez eğitimin verildiği en önemli ortam olarak düşünülebilir. Aslında sadece hayatın başlangıcında değil, devamında hayat boyunca ailenin bireyin eğitimi üzerindeki etkisi devam eder. Eğitimin her aşamasında ailenin yeri ciddi ölçüde önemlidir. Anne, baba, kardeşler, diğer aile üyeleri ve ailenin yaşamış olduğu sosyal çevre, bireyin kişiliğinin ve temel değerlerinin oluşumunda kritik paya sahiptir. Ebeveynler veya daha genel olarak aile üyeleri çocukları yetiştirme biçimleriyle ve tutumlarıyla çocuğun kişiliğinin oluşmasını büyük ölçüde etkilerken, ona aynı zamanda toplumsal değerleri de aktararak çocuğun sosyalleşmesi sürecine katkıda bulunurlar (Şahin, 2005; Yavuzer, 1990).

İnsanlar bir değer nasıl ve nerede ortaya çıktığını, neden önemli olduğunu bilirlerse, o değeri daha kolay içselleştirir ve benimserler. Bu şekilde içselleştirilmiş değerler, bireyde kalıcı ve sürekli olacaktır. Bu yüzden, aileler çocuklarına kendi değer yargılarını empoze etmeye çalışmamalı, onlara gerekli açıklamaları yaparak ancak bir yandan da onların düşünce ve fikirlerine saygı duyarak, zorlama ve baskı kurmadan onlara önemli değerleri kazandırmaya çalışmalıdırlar. Çocuklar, sevgi ve saygı ortamında kendilerine özgü bir değerler sistemi oluşturmaları için teşvik edilmelidirler (Mobaçoğlu, 1998). Çocukların kendi değerler sistemini ve ahlaki yargı sistemlerini oluşturmaları sürecinde, onların alternatif değer sistemlerini araştırmalarına, sorgulamalarına izin verilmesi ve bu süreçte ona yol gösterici olunması büyük önem taşımaktadır (De Ruyter, 2002). Dolayısıyla ailenin değerler eğitimi için önemi burada ortaya çıkmaktadır.

Ailede gerçekleşen eğitim çoğu zaman plansız ve kendiliğinden gelişmektedir. Bu plansızlık değerler eğitimi açısından istenmeyen bir unsurdur. Bu unsurun önüne geçmek neredeyse imkânsız olarak ifade edilebilir çünkü her birey yaşantılarını kendi zihninde farklı bir şekilde yapılandırır. Ailenin vermiş olduğu eğitimi yine ailenin gelmiş olduğu ırk, din, yaşamış olduğu sosyal çevre, eğitim- öğretim düzeyi, sahip olduğu ideoloji, hayata karşı bakış açısı, çocuklarının gelişimine vermiş olduğu önem, eğitime ve hayata karşı duyulan farkındalık, sosyal statü, sahip olunan maddi imkânlar gibi, değerler sayısız duruma bağlıdır. Dolayısıyla her birini kontrol altında tutmak mümkün değildir. Bu nedenle değerler bireyin iletişimde olumlu ve olumsuz etkilere sahiptir. Olumsuz yönlerinin temelini televizyon ve internet aracılığı ile gerçekleşen kontrolsüz eğitimler oluşturmaktadır. Ailenin bu gibi durumlarda önlem alması verilen değerler eğitiminin kötü yönde ilerlemesini engeller nitelikte olacaktır. Sonuç olarak değerler eğitimi de ailede başlayarak sonsuza kadar devam edecek olan bir olgudur. İnsan hayatının sıradan olmayışı ve her insanın her gün bambaşka sabah uyanışı yaşanılacak olan tecrübelerin habercisi niteliğindedir. İnsan yaşadığı her yeni günden tecrübe kesesine bir şeyler katar ve kattığı her şeyde bir değer barınmaktadır. Zamanla belki sahip olduğu değerler olmasa bile değerlerin kendi zihninde yer etmiş olduğu anlam ya da önem değişecektir (Koç, 2013; Özkan, 2017; Pilatin, 2016).

2. 1. 4. 2. Okulda Değerler Eğitimi

Türkiye’de yaşayan tüm bireylerin yetiştirilmesindeki amaç vatanına, milletine hayırlı birer fert olmalarını sağlamaktır. Temellerin ailede atıldığı eğitim okul sürecinde devam etmekte ve hayatının sonuna kadar bireye eşlik etmektedir. Okulda yapılan eğitim öğretim faaliyetleri çoğunlukla planlı olarak gerçekleşmekte ancak kontrol edilemeyen durumlarda kendiliğinden meydana gelen öğrenmeler olmaktadır (Koç, 2013). Bu planlamanın temelini öğretim programları oluşturmakta ve içeriğinde, teorik bilginin yanında bireysel farklılıklara önem veren, beceri ve değer kazandırma hedefli, anlaşılır ve sade bir yapıda olduğu görülmektedir. Nesillerin yetiştirilmesi ve her eğitimin nesilden nesile aktarımı görevi okullara düşmektedir. Bu görev doğrultusunda eğitim sürecine ders kitapları, öğretim programları ve etkinlik planları gibi araçlar dâhil olmaktadır. Okullarda eğitimin düzenlenmesi ve planlı bir hale getirilmesinde kullanılan öğretim programları, değerler eğitiminin yer aldığı dersin öğretim programında ilgili olan konulara paralel ve kazanımlarla iç içe olacak şekilde yer vermiştir. Her ne kadar değerler eğitimi ile iç içe ders ortamı verilse de yalnızca değerler eğitimine ait bir ders bulunmamaktadır (Koç, 2013; MEB, 2018; Pilatin, 2016). Öğretim programları düzenlenirken hitap ettiği alan ve kitlenin, ülkenin ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde hazırlanır (Koç, 2013; Pilatin, 2016). Zaman geçtikçe değişen ve gelişen yaşam koşulları göz önüne alındığında bu ihtiyaçlar da değişmektedir. Değişen bu ihtiyaçlar doğrultusunda öğretim programları da yeniden düzenlenmektedir ve aynı zamanda toplumun temel değerleri de göz ardı edilmemektedir. Okul ve toplum arasındaki güçlü bağ değerler eğitimi için

önem arz etmektedir. Devletin beklentileri üstüne bireylerin kazanması gereken değerlerde dini ve ahlaki değerler yerini korurken, ihtiyaç değişimini esas alan diğer değerler günden güne değişmekte ve öğretim programında bu değişiklikler yerlerini almaktadır (Koç, 2013; Pilatin, 2016).

2. 1. 4. 3. Çevrede Değerler Eğitimi

Sosyal öğrenme teorisinin savından hareketle, değer yargılarının kişinin yetiştiği çevreyle de doğrudan alakalı olduğu, çevresinden etkilenecek şekilde şekillendiğini söylenebilir (Özbay & Palancı, 2013). İnsanların içinde bulundukları çevre yaşamlarının önemli bir parçasıdır. Örnek verilecek olursa Türkiye’de yaşayan çocukların çevresiyle Avrupa’da yaşayan çocukların çevresi arasında birçok fark bulunmaktadır. Bu farklar çocukların büyüdüğü ailenin kültürü, ilişkileri ve başka özelliklerinin değişiminden kaynaklanmaktadır. Bu farklılıklar kişinin karakter özelliklerine de yansımaktadır. Dolayısıyla kişinin karakter özelliklerinin gelişmesinde model olarak izlediği çevre önem arz etmektedir (Özkan, 2017; Yıldırım, 2020).

Öncelikli model alınan kişiler ebeveynlerken, ilerleyen zamanlardaki davranışları çevre yapısı etkilemektedir. Çocuğun davranış yapısını açıklayabilmek için önce ailesinde model aldığı kişilere sonra çevresinde model aldığı kişilere bakılmalıdır (Yıldırım, 2020). Sürekli kavga ve gürültü içerisinde büyüyen bir çocuğun davranışları da bu tarzda seyredecektir. İletişimi bile tartışmadan kaostan beslenecektir. Aynı zamanda sakin anlayışlı bir çevrede büyüyen çocukta aynı şekilde anlayışlı ve sakin davranabilecektir. Dolayısıyla bu iki çocuk arasında iletişim çok zor kurulabilecektir (Yıldırım, 2020).

2. 1. 5. Öğretim Programlarında Değerler

Değerler eğitiminin Türk tarihine yakın bir geçmişte dâhil olması daha önce bu eğitimin es geçildiği anlamına gelmemektedir. Öncesinde verilen eğitimler informal olmakla birlikte, ahlak ve karakter gelişimi adı altında yine ön plana çıkmaktadır. Böylelikle geçmişten günümüze aynı amaç güdülmüş, gelecek için ideal insan yetiştirmek ön planda olmuştur. Öğretim programlarına yansıtılmasa da Türk tarihinin başından beri masallarda, şiirlerde, kasidelerde değerlerimize yer verildiği için aslında değerler eğitiminin başlangıç noktasının tam olarak bilindiği söylenememektedir (Kahramanoğlu, 2019).

21. yüzyılın başından bu yana değerler eğitimi açısından Türkiye’nin ciddi çalışmalar yaptığı görülmektedir. Bunlar; öğretim programlarında yapılan değişiklikler, gerçekleştirilen sempozyumlar, MEB şuraları, kongreler, genelge ve yönetmelikler, özellikle değerler eğitimi için açılan dergiler ve son olarak yurt dışında Türk çalışmalarını destekleyen kuruluşlardır (Kahramanoğlu, 2019).

Değerler eğitiminin öğretim programlarına sistematik olarak yerleşmesi 2005 yılında yapılan yenileme sonucunda olmuştur. Fen programlarında öğrenme alanlarının içine yayıldığı; Türkçe programlarında genel amaçların içine entegre edildiği ve Sosyal Bilgiler programında ise kendi çatısı altında –değerler başlığı- toplandığı görülmektedir. 2005 yılında yenilenen din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarında din eğitimi- değerler eğitimi değişiklikleri ile değerler öğretim programlarında belirginleşmeye başlamıştır (Çelik, 2010, Kaymakcan & Meydan, 2011; Yaylacı & Beldağ, 2018). Daha sonrasında değerler açısından bu sistematik düzen devam etmiş olup yeni programların içine harmanlanarak ele alınmıştır (Kahramanoğlu, 2019). Değerlerin Türkiye’de öğretim programlarında yoğun biçimde yer alması 2017 yılında yapılan kapsamlı program geliştirme sonrasında mümkün olabilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 18 Temmuz 2017 tarihinde yapılan basın açıklamasında değerlerin tüm kademelere dağıtılacağı sistematik bir düzende sunulacağı ve kendi çatısı(başlığı) altında toplanacağı vurgulanmıştır (MEB, 2017). 2017 de yayımlanan öğretim programlarında (MEB, 2018) bireylerin salt bilgi sahibi olmasından ziyade değer ve beceri kazanmasının daha çok önem arz ettiği ve programın buna yönelik hazırladığı belirtilmiştir. Bilgiyi günlük hayatta beceriler ve değerlerle bütünleştirerek sunmak programın genel amaçlarından biri olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda belli beceri ve değerleri davranışlarıyla bütünleştiren bireyleri yetiştirmek amacıyla program revize edilmiştir (MEB, 2018).

Ülkemizde yer alan akademik çalışmalara bakıldığında ise; öğretim programındaki kök değerlerin ilk kez 2005 yılında araştırmalarda ele alınmaya başlandığı görülmektedir (Demir & Demirhan-İşcan, 2007). Ağırlıklı olarak ilk beş sene çalışmalarda sözel branşların ders kitaplarındaki kök değerlerin incelenmesi yapılmıştır (Aktan & Padem, 2013; Doğan & Gülüşen, 2011; Ersoy & Şahin, 2012; Kuş, Merey, & Karatekin 2012; Yiğit & Tarman 2013). Son yıllarda sayısal branşta da ağırlıklı olarak matematik ders kitapları kök değerler açısından analiz edilmiştir (Bakırcı 2020; Şahin & Başgöl, 2018; Yıldız, 2019). Bu bağlamda fen alanındaki (fizik, kimya, biyoloji gibi) ders kitaplarının kök değerler açısından incelenmesi de bir ihtiyaç haline gelmiştir.

2. 1. 6. Kimya Dersi Öğretim Programında Değerler

2018 yılından itibaren tüm diğer ortaöğretim derslerinin öğretim programlarında olduğu gibi, Kimya dersi öğretim programında da değerlere yer vermeye başlanmıştır. “*Öğretim Programlarının Perspektifi*” başlığı altında ülkemizde eğitim sisteminin temel hedefinin öğrencilere bazı disiplinlere ait temel bilgi, beceri ve davranışları değerler ve yetkinliklerle bütünleşmiş şekilde kazandırmak olduğu ifade edilmiş, sonrasında “*Değerlerimiz*” ve “*Yetkinlikler*” şeklinde iki ayrı başlık altında bunlardan bahsedilmiştir. Bu başlıklarda değerlerin tanımından, toplum için öneminden ve öğrencilere kazandırılması planlanan değerlerin neler (on kök değer) olduğundan bahsedilmiştir (MEB, 2018).

Bireylerin yaşamlarını şekillendirirken, tercihlerini yaparken, bir konu veya durum hakkında karar verirken, sosyal çevrelerini oluştururken, toplumda yer edinirken, yaşayacakları ortamlarda uyumlu ve sağlıklı bir iletişim kurarken değerler oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle bireyler için son derece önemli bu değerlere, okullarda öğretim programlarının içinde yer verilmemesi düşünülemez. Eğitim sistemi sadece bilimsel ya da teorik bir dizi bilgiyi öğrencilere kazandırmayı amaç edinen bir yapı değildir. Eğitim sistemi bir yandan da öğrencileri içinde yaşadıkları toplumun temel değerlerini benimseyen ve bunu davranışlarına yansıtan bireyler olarak yetiştirmeyi hedeflemektedir (MEB, 2018).

Genel olarak öğretim programlarında ve özelde kimya dersi öğretim programında yer verilen kök değerler; “yardımseverlik”, “vatanseverlik”, “sorumluluk”, “sevgi”, “saygı”, “adalet”, “dürüstlük”, “dostluk”, “özdenetim” ve “sabır” dır. Öğretim programında bu kök değerlerin derse ilişkin kazanımları sunarken, onlarla içi içe ve bütünleşmiş şekilde sunulması gerektiği ifade edilmiştir (MEB, 2018). Diğer bir ifadeyle değerlerimiz, öğretim programlarında ayrı bir ünite, konu veya öğrenme alanı olarak görülmemiştir. Aynı zamanda bu kök değerler eğitim sürecinin ruhu ve gayesi şeklinde bahsedilerek, önemleri bir kez daha vurgulanmıştır (MEB, 2018; Pilatin, 2016).

Kimya öğretim programının değerlerle ilgili başlıkları incelendiğinde ise; kök değerlerin her birinin ne anlama geldiğinden ve hangi davranışların bu değerlere işaret ettiğinden (göstergelerinden) bahsedilmediği görülmektedir. Bu durumla ilgili detaylı açıklamaya ise 2018 öğretim programlarının tanıtıldığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18 Temmuz 2017 de düzenlediği basın toplantısında rastlanılmaktadır. “Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine” adlı dokümanda değerler ve bu değerlere göstergesi olan tutum ve davranışlar (Tablo 3’te verilmiştir) bir tablo şeklinde muhataplarına sunulmuştur (MEB, 2017). 2018 yılındaki tüm öğretim programlarında yer alan kök değerlerin tanımları ve açıklamaları aşağıda detaylı olarak sunulmaktadır.

Yardımseverlik: Gönüllülüğe dayalı olarak, bireylerin çevresinde yaşayan tüm canlılara yapmış olduğu katkılar, gösterdiği ilgi, merhamet ve sevgi doğrultusunda sergilediği davranışlar, özellikle imkânlar dâhilinde insanların kendi başlarına temin edemedikleri ihtiyaçlarını temin etmek, ya da yapamadıkları bir iş konusunda onlara destek sağlamak olarak tanımlanabilir (Yıldız, 2019).

Vatanseverlik: Bireylerin yaşamlarını sürdürdüğü veya biyolojik köklerinin gelmiş olduğu topraklara karşı gösterdiği sevgi, bağlılık, vefa ve adanma duygusu olarak tanımlanabilir (Yıldız, 2019).

Sorumluluk: Bir bireyin kendisine ve çevresine karşı, sahip olduğu, sosyal statülerinin de getirmiş olduğu üzerine düşen birtakım görevleri gerçekleştirmesidir (Gerekten, 2018; TDK, 2020; Yıldız, 2019).

Sevgi: İnsanların herhangi bir şeye: kişiye, olguya, nesneye karşı beslediği olumlu duygu (Gerekten, 2018; TDK, 2020).

Saygı: Kişilere, kültür öğelerine, dini kavram ve olgulara karşı korunması gereken mesafedir. Aynı zamanda herhangi bir kişinin düşüncelerine, davranışlarına, sahip olduğu değerlere karşı o kişiyi incitmekten çekinmek demektir (Gerekten, 2018; TDK, 2020).

Adalet: Yaşanılan toplumda kabul gören yasalar ve kültürel öğeler bağlamında, bir şeye ya da duruma karşı objektif ve adil kararların verilmesidir (Gerekten, 2018; TDK, 2020).

Dürüstlük: Yapılan eylemlerde olması gereken doğru davranış ve söylenilen sözlerde insanlardan beklenen doğru söz olarak ifade edilebilir (Gerekten, 2018; TDK, 2020).

Dostluk: İnsanların kendine yakın gördüğü, güvendiği, iyi ve kötü günlerinde yanında olup duygularını, anılarını paylaştığı arkadaşlarıyla arasında kurduğu sevgi bağıdır (Gerekten, 2018; TDK, 2020).

Özdenetim: Kişinin yapmış olduğu ve yapacağı her davranışın sonuçlarının sorumluluğunu üstlenmesi, yapmış olduğu her şeyi bilinçli bir şekilde gerçekleştirmesidir (Gerekten, 2018; TDK, 2020).

Sabır: Dayanabilme gücü, beklemeyi bilme, azimli olmadır (Gerekten, 2018; TDK, 2020).

2. 1. 6. İlgili Araştırmalar

Değerler ve değerler eğitimi alanları oldukça geniş kapsamlı araştırma alanlarıdır. Bu nedenle bu çalışma kapsamında daha çok değerler ve değerler eğitimi alanında “ders kitapları” üzerine yapılan çalışmalar araştırılmış ve detaylı incelenmiştir. Yapılan araştırmalar, sonucunda bu tez çalışmasına benzer şekilde seçilen ders kitaplarının ilettikleri kök değer açısından incelendiği çok sayıda ulusal çalışma (makale ve tez) olduğu tespit edilmiştir. Aksine, uluslararası literatürde yapılan araştırmalar sonucunda ise, ders kitaplarının kök değerler açısından incelendiği sınırlı sayıda çalışmaya rastlanılmıştır. Uluslararası literatürde ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelendiği çalışmaların da yine genellikle Türkiye’de gerçekleştirilen, Türk araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen çalışmalar olduğu görülmektedir. Uluslararası literatürde başka ülkelerin ders kitaplarının değerler açısından analiz edildiği az sayıda çalışmaya rastlanılmıştır (Fallahi & Nya, 2011; Hapsari, 2013; Prismarani vd., 2014; Rose, 2012; Zakaria & Liang, 2013).

Konuyla ilgili literatürü incelemek amacıyla farklı veri tabanlarından Türkçe kaynakların araştırılması maksadıyla; “*değerler*” ve “*ders kitapları*” anahtar kelimeleri kullanılırken, İngilizce kaynakların araştırılması maksadıyla ise “*values*”, “*textbooks*” anahtar kelimeleriyle arama yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda değerler ile ilgili 54 teze ve 26 makaleye toplamda 80 çalışmaya ulaşılmıştır.

Tablo 1. İlgili Araştırmalar

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örneklem	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç(lar)	En Önemli Öneri(ler)
1	Koltaş (2020)	Tez	9. 10. 11 ve 12. sınıf Fizik, Kimya ve Biyoloji ders kitaplarındaki metinlerde hangi değerlerin ne ölçüde yer aldığını tespit etmek amaçlanmıştır.	Fizik, Kimya ve Biyoloji ders kitaplarındaki metinler	Öğretim programındaki kök değerler	Çalışmada en çok değer barındıran ders kitapları biyoloji, en az ise fizik olarak saptanmıştır. İncelenen kitaplarda “ <i>Vatanseverlik</i> ” değerinin en çok, “ <i>adalet</i> ” değerinin ise en az yer alan değer olduğu sonucuna varılmıştır.	Araştırmacı etkinliklerin değer konusunda zenginleştirilmesi gerektiğini önermiştir.
2	Bakırcı (2020)	Tez	9. 10. 11 ve 12. sınıf Matematik ders kitaplarında matematiksel değerlerin ve matematik değerlerinin ne şekilde yer aldığını saptamak amaçlanmıştır.	Lise matematik kitaplarının içinde bulunan sorular	Matematiksel değerler	Lise matematik ders kitaplarında teorik bilgi, işlemsel anlama, formalist bakış, erişilebilirlik ve değerlendirme değerlerinin tamamlayıcı değer çiftlerine oranla daha fazla yer aldığı belirtilmiştir.	Alandaki öğretmenler, kitap yazarları ve program geliştiriciler için değerler eğitimi seminerleri düzenlenmesi önerilmiştir.
3	Ketenalp (2020)	Tez	1. 2. 3 ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarında iletilen değerleri ve değerlere ilişkin öğretmenlerin görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır.	- 70 ilköğretim öğretmeni - 1. 2. 3 ve 4. sınıf Türkçe Ders kitaplarındaki metinler	Öğretim programındaki kök değerler	Türkçe ders kitaplarında “ <i>Adalet</i> ” değerinin yer almadığı, en çok “ <i>sevgi</i> ” değerinin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.	Değerlere ders kitaplarında dengeli şekilde yer verilmesi gerektiği önerisinde bulunulmuştur.
4	Güçlü (2019)	Tez	4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının değerleri nasıl yansıttığını ve öğretmen görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır.	Kitaplardaki metinler ve görseller - 26 öğretmen	Öğretim programındaki kök değerler	4. sınıf öğretmenlerinin 5. Sınıf öğretmenlerine oranla daha iyi değer örneklemeleri kullandıkları saptanmıştır.	Araştırılan kitapların değerler açısından zenginleştirilmesi gerektiği önerilmiştir

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örnekleme	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç(lar)	En Önemli Öneri(ler)
5	Hazım (2019)	Tez	9. 10. 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan hikâye ve romanların metinlerinde, öğretim programında yer verilen kök değerlerin nasıl ve ne şekilde yer verilmiş olduğunu tespit etmek amaçlanmıştır.	Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan 42 hikâye veya roman	Öğretim Programındaki kök değerler	İncelenen hikâyelerde metin kısımlarında en çok “sevgi” ve “dostluk” değerlerine yer verildiğine; en az ise “adalet” ve “yardımseverlik” değerlerine yer verildiği belirlenmiştir.	Kitaplardaki metinlerde değerlere mümkün olduğunca eşit ölçüde yer verilmesi önerilmiştir.
6	Hatay-Uçar (2019)	Tez	1. 2 ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları ve 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki metinler, görseller ve soruların değerleri nasıl ve ne düzeyde barındırdığını belirlemek amaçlanmıştır.	Kitaplarda yer alan sorular, metinler ve görseller	Öğretim Programındaki kök değerler	Kitaplarda en çok yer verilen değer “sorumluluk”; en az yer verilen değer ise “sabır” olduğu sonucuna ulaşılmıştır.	Her değerün ünitelerde eşit dağıtılması gerektiği önerilmiştir.
7	Karakoç (2019)	Tez	5. 6. 7. ve 8. sınıf Müzik ders kitaplarındaki şarkıların değerler ve müziksel özelliklerinin ne derecede yer aldığını tespit etmek amaçlanmıştır.	Kitaplardaki 109 okul şarkısı metinleri	Öğretim programındaki kök değerler	4 şarkıda “sorumluluk” değerine yer verilmiş diğer değerlere rastlanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.	Müzik ders kitaplarında, içerisinde değerlere daha fazla yer veren şarkıların kullanılması önerilmiştir.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örnekleme	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç(lar)	En Önemli Öneri(ler)
8	Selçuk (2019)	Tez	9. 10. 11. ve 12. sınıf Almanca ders kitaplarında evrensel ve kültürel değerlerin bulunup bulunmamasını, varsa hangilerinin yer aldığını tespit etmek amaçlanmıştır.	Kitaplardaki metinler ve görseller	- Öğretim programındaki kök değerler - Kültürel değerler	Alman ve Türk kültürüne ait “şehirler ve şehirlere ait kültür parçaları, yeme içme alışkanlıkları, tarihi ve kültürel mekânları” gibi kültürel değerlere ve evrensel olan bütün kök değerlere kitaplarda rastlanmıştır.	Sene sonunda kitaplardaki değerlerin öğrenciler tarafından kazanılıp kazanılmadığının kontrolünün yapılması önerilmiştir.
9	Aydın (2019)	Tez	2005 ve 2017 Öğretim Programı'na göre hazırlanmış 9. 10. 11. ve 12. sınıf Coğrafya ders kitaplarındaki etkinliklerin değerler açısından incelenmesi ve öğretmenleri görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.	Kitaplardaki etkinlik metinleri - 30 öğretmen	- Öğretim programındaki kök değerler - Duyarlılık değeri	2005 yılı öğretim programına göre hazırlanmış kitaplarda en çok “sorumluluk” ve “duyarlılık” değerlerine; 2017 yılı öğretim programına göre hazırlanmış kitaplarda en çok “sorumluluk” ve “öz denetim” değerlerine rastlanmıştır.	Kitaplarda değerlerin eşit dağıtılarak güncellenmesi gerektiği önerilmiştir.
10	Baytaş (2019)	Tez	2005 ve 2015 Öğretim Programı'na göre hazırlanan 5. 6. 7. ve 8. sınıf Türkçe kitaplarındaki metinlerin değerler ve moral değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	147 Türkçe kitabının metinleri	2005 ve 2015 Öğretim Programı'nda yer alan değerler	2015 programında bulunan değerlere kitaplarda verilen yer, 2005 programında bulunan değerlere kitaplarda verilen yerden daha az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.	Çeşitli değerlerle bütünleşmiş edebi metinlerin kitaplara eklenmesi önerilmiştir.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örneklem	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç(lar)	En Önemli Öneri(ler)
11	Derse (2019)	Tez	6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki (Eksen Yayınları) metinlerin değerler eğitimi açısından incelenmesi ve öğretmenlerin görüşlerine göre değerlendirilmesi amaçlanmıştır.	Kitapta yer alan 40 metin ve 10 Türkçe öğretmeni	Öğretim programındaki kök değerler	40 metinde en çok rastlanan değer “sorumluluk” değeri olmuştur.	Değerlerin dengeli dağıtılmasını gerektiği önerilmiştir.
12	Ecerkale (2019)	Tez	7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde değerlerin yer alıp almadığını araştırmak amaçlanmıştır.	Kitaplardaki 36 metin	- Öğretim programındaki kök değerler - Estetik değeri	Sonuç olarak, “adalet” değeri tespit edilememiştir. En çok rastladığı değer ise “estetik” değeridir.	Öğretmenlerin ders işlerken, ilave etkinlik ve açıklamalarla ders kitaplarını değerler açısından desteklemesi gerekmektedir.
13	Dökme (2019)	Tez	1. 2. 3. ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metinlerde yer alan kök değerlerin öğretmenler tarafından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.	Kitaplardaki öyküleyici metinler - 17 öğretmen	Öğretim programındaki kök değerler	Sonuç olarak, çevre etkeni nedeniyle kalıcı olumlu değer eğitiminin olmadığı belirtilmiştir. En çok yer alan değer “sevgi” olduğunu belirtmiştir.	Değerler eğitiminin öncelikle ailelere verilmesi gerektiği önerilmiştir.
14	Erdönmez (2019)	Tez	4. sınıf Türkçe ders kitabının değerler eğitimi açısından araştırmak amaçlanmıştır.	Kitaptaki metinler	- Öğretim programındaki kök değerler - Çalışkanlık değeri	Sonuç olarak, kitaplarda “çalışkanlık” değeri en çok; “adalet” değeri en az metinde rastlanmıştır.	Misafirperverlik değerinin derste desteklenmesi önerilmiştir.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örneklem	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç(lar)	En Önemli Öneri(ler)
15	Özcan (2019)	Tez	5. 6. 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları ile en çok satışı olan 6 çocuk kitabının değerler açısından karşılaştırılması amaçlanmıştır.	Türkçe kitaplarındaki 128 metin ile 6 çocuk kitaplarındaki 107 metin	- Öğretim programındaki kök değerler - Barış değeri	Türkçe ders kitaplarındaki değerlerde en çok “sevgi” en az ise “adalet” değerine rastlamıştır. 6 çocuk kitaplarındaki değerlerde en çok “sevgi” en az ise “barış” değerine rastlamıştır.	Değerlerin temalara ve metinlere eşit dağılması gerektiği önerilmiştir.
16	Gül-Gişi (2019)	Tez	5. 6. 7. ve 8. sınıf Müzik ders kitaplarının UNESCO değerlerine göre incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaplardaki eser metinleri	- UNESCO değerleri	Sonuç olarak, UNESCO da yer alan değerlerden kitaplarda en çok “aşk/sevgi”, “birlik” ve “saygı” değerlerine yer verilirken “hoşgörü” değerine yer verilmemiştir.	Değerlerin kitaplarda dengeli dağıtılmasının değerler eğitimine daha çok katkı sağlayacağı önerilmiştir.
17	Cura (2019)	Tez	9. 10. 11. ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının 1992 ve 2005 Öğretim Programlarında değerler açısından karşılaştırılması amaçlanmıştır.	Kitaplardaki metinler	Öğretim programındaki kök değerler	Kitapların değerler açısından yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.	Kitaplardaki metinlerin değerlere göre seçilmesi gerektiği önerilmiştir.
18	Işık (2019)	Tez	2005-2019 yılları arasında ders kitabı olarak okutulan 5. 6. 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	29 ders kitabındaki 120 metin	Öğretim programındaki kök değerler	Halk edebiyatı metinlerine fazla yer verilmemiştir. Yer verilen metinlerde de en çok “sevgi” değerine ulaşılmıştır.	Halk edebiyatına ait metinlerin sayısı net olarak öğretim programında belirtilmelidir.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örneklem	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç(lar)	En Önemli Öneri(ler)
19	Yıldız (2019)	Tez	5. 6. 7. ve 8. sınıf Matematik ders kitaplarının son iki öğretim programına göre belirlenmiş matematik eğitimi değerleri ve matematiksel değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaplardaki metin ve görseller	Öğretim programındaki kök değerler	5. sınıf düzeyinde matematik eğitimi değerlerinden en çok “ <i>vatanseverlik</i> ” değerine rastlanmıştır; ancak matematiksel değere rastlanmamıştır.	Matematik kitaplarının matematiksel değerlerle de harmanlanması gerektiğini önermiştir.
20	Topbaş (2019)	Tez	6. sınıf Türkçe ders kitabındaki değerlerin ne olduğu ve nasıl dağıldığını incelemek amaçlanmıştır.	Kitaptaki 30 metin	- Öğretim programındaki kök değerler - Ulusal değerler, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, temizlik değerleri	En çok yer verilen değerler “ <i>ulusal değerler</i> ”, “ <i>sevgi</i> ” ve “ <i>saygı</i> ” değerleridir. En az yer verilenler ise “ <i>misafirperverlik</i> ”, “ <i>sağlıklı olmaya önem verme</i> ”, “ <i>dürüstlük</i> ” ve “ <i>temizlik</i> ” değerleridir.	Metinlerin değerlere göre güncelleştirilmesi gerektiği önerilmiştir.
21	Sarı (2019)	Tez	5. 6. 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki şiirlerin değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaplarda yer alan 28 şiir metinleri	Schwartz değer sınıflandırması	Çalışma sonucunda ulaşılan değerlerden en çok “ <i>başarı</i> ” değeri; en az ise “ <i>uyuma</i> ” değeri saptanmıştır.	Değerlere uygun şiirlerin seçilmesinin değerler eğitimi açısından iyi olacağı önerisinde bulunulmuştur.
22	Alıcı (2019)	Tez	2. sınıf Türkçe ders kitabı içinde yer alan metinlerin değerlerin varlığı ve nasıl örneklendirildiği açısından incelemek amaçlanmıştır.	Kitaptaki 36 metin	Öğretim programındaki kök değerler	Kitaptaki değerlerin orantılı bir şekilde dağıtılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. En çok “ <i>sevgi</i> ” değerine ulaşıldığı belirtilmiştir.	Empati kurmaya yönelik metinlerin azlığı dikkat çektiği için artırılması önerilmiştir.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örnekleme	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç	En Önemli Öneri
23	Soylu (2019)	Tez	1. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde değerlerin varlığını belirlemek amaçlanmıştır.	Kitaptaki 20 metin	- Öğretim programındaki kök değerler - Empati değeri	En çok ulaşılan değer “sevgi” değeri; en az ulaşılan değer “empati” değeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.	Metinlerin değerlere göre özenle seçilmesi gerektiği önerilmiştir.
24	Kafadar (2019)	Tez	6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ve muadili ders kitaplarının değerler açısından Türkiye, ABD ve Fransa ülkelerinde kullanımına bağlı olarak karşılaştırılması amaçlanmıştır.	Kitaplardaki metinler	Schwartz ve ark. (2012) tarafından yapılan değer sınıflaması	Türkiye ve ABD(New York) kitaplarında en çok rastlanan değer “başarı” değeri iken Fransa kitaplarında “evrenselcilik-ilgi” değeri olmuştur.	Program geliştiricilerin metinler içerisinde değerlere dikkat etmeleri değerler eğitimine daha da katkı sağlayacağı önerisi getirilmiştir.
25	Kâhya (2018)	Tez	5. 6. 7. ve 8. sınıf Türkçe kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaplardaki etkinlik metinleri	Öğretim programındaki kök değerler	Etkinliklerde en çok “sevgi” değerine ulaşılmıştır.	Etkinliklerin sonucunda öğrencileri değerlendirmek için değerlere yönelik de soruların sorulması gerektiği önerilmiştir.
26	Serikkhank yzy (2018)	Tez	6. sınıf Türkçe, Kazak Edebiyatı ve Rus Edebiyatı ders kitaplarının değerler eğitimi açısından karşılaştırılması amaçlanmıştır.	Öğretici metinlerin dışındaki metinler	Ulusal, evrensel ve estetik değerler	Çalışmanın sonucunda ders kitaplarında en çok ulusal ve evrensel değerlere yer verildiği, estetik değerlere hiç yer verilmediği tespit edilmiştir.	Estetik değerler açısından kitapları zenginleştirme çalışmaları yapılması önerilmiştir.
27	Yurtsever (2018)	Tez	5. 6. 7. ve 8. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının toplumsal değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaplardaki metinler	Öğretim programındaki kök değerler	Kitap içerikleri değerler açısından yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.	Yıl içerisinde öğrenci ve öğretmenlerden değerler eğitimi açısından dönütler alınmalıdır.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örneklem	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç	En Önemli Öneri
28	Gerekten (2018)	Tez	5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan atasözlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi ve genel olarak atasözlerinin değerler eğitimi açısından incelenerek ileriye dönük kaynak oluşturması amaçlanmıştır.	Kitaptaki 28 atasözü - Ömer Asım Aksoy'un atasözleri sözlüğü metinleri	Öğretim programındaki kök değerler	Kitapta yer alan metin ve etkinliklerde 18 atasözünün 10 kök değerden yalnızca 6 tanesi ile doğrudan ilişkisi olduğu saptanmıştır.	Atasözlerinin değerler ile ilişkisi yalnızca metinlerle değil görsel ve işitsel etkinlikler ile de kitaba yansıtılmalı önerisinde bulunulmuştur.
29	Bal (2018)	Tez	9. 10. 11. ve 12. sınıf İngilizce ders kitaplarında yer alan evrensel ve temel değerlerin bulunma ölçülerini ve dağılımlarını belirlemek amaçlanmıştır.	Okuma ve dinleme metinleri	Öğretim programındaki kök değerler -Evrensel ve temel değerler	En çok rastlanan değer “saygı” değeri olup; en az rastlanan değerler ise “dürüstlük” ve “adalet” değeri olmuştur.	Kitaplardaki değerlerin sayısı ve dağılımı dengesizlik gösterdiği için güncellenmesi önerilmiştir.
30	Başaranol (2017)	Tez	9. 10. 11. ve 12. sınıf İngilizce ders kitaplarındaki değeri ve dağılımlarını incelemek amaçlanmıştır.	Bütün metin türleri	- Öğretim programındaki kök değerler - Eşitlik değeri	En çok yer verilen değer “sevgi” değeri olmuş ve en az yer verilen değer ise “dürüstlük” ve “eşitlik” değerleri olmuştur.	Kitaplar temel insani değerleri de yansıtacak şekilde hazırlanmalı önerisinde bulunulmuştur.
31	Özkan (2017)	Tez	3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitabının değerler eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Metinler ve görseller	- Öğretim programındaki değerler - Misafirperverlik değeri	En çok ulaşılan değer “sevgi” değeri iken en az ulaşılan değer “misafirperverlik” değeri olmuştur.	Ders kitaplarında değerler eğitiminin yeterli ve etkili olması konusunda öğretmenlerin görüşlerine başvurulmalı önerisi getirilmiştir.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örneklem	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç	En Önemli Öneri
32	Demirel-Balık (2016)	Tez	1. 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları ile Yüz Temel Eser listesinde yer alan 11 yerel masalın değerler eğitimi açısından karşılaştırılması amaçlanmıştır.	100 temel eserdeki 11 yerel masalın metinleri - Ders kitaplarının metinleri	Öğretim programındaki kök değerler	Hayat Bilgisi ders kitapları öğretim programında yer alan değerleri kapsarken, bunların dışında kalan değerleri kapsamamaktadır.	Yerel masallarda kitaplarda yer almayan değerlerin yer aldığı tespit edildiği için bu masalların kitaplara entegrasyonunun değerler eğitimi açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
33	Altunal (2015)	Tez	4. sınıf İngilizce ders kitaplarının “ <i>aile, dil, din, yardımseverlik ve saygı</i> ” değerleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaptaki metin ve görseller	Öğretim programındaki kök değerler - <i>Aile, dil, din,</i> değerleri	Belirlenen değerler çalışma kapsamında kitaplarda somut olarak verilmemiştir.	Türk kültürünü yansıtacak yabancı dil kitapları yazılmalıdır.
34	Kaliyeva (2015)	Tez	Yabancılar için hazırlanan İngilizce ve Türkçe ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaplardaki metinler	Schwartz’ın değerler sınıflaması	Türkçe ders kitabında en az bulunan değer “ <i>uyum</i> ” değeri; İngilizce ders kitabında en az bulunan değer “ <i>gelenek</i> ” değeri olmuştur.	Az bulunan değerler açısından kitaplarda değer artırımı yapılabilir.
35	Akarsu (2015)	Tez	1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. ve 8. sınıf Müzik ders kitaplarındaki şarkıların değerler eğitimi açısından incelenmesi ve 7. sınıf öğrencileri üzerinde bazı şarkıların etkisinin araştırılması amaçlanmıştır.	Kitaplardaki 187 etkinlik şarkı metinleri - 43 7. Sınıf öğrencisi	- Öğretim programındaki değerler - iyilik yapmak ve paylaşımcı olmak değerleri	En çok “ <i>sevgi</i> ” değerine en az ise “ <i>sabır</i> ”, “ <i>iyilik yapmak</i> ” ve “ <i>paylaşımcı olmak</i> ” değerlerine rastlanmıştır.	Etkinlik şarkılarının sayısının artırılması ile hazırlanan yeni şarkıların değerleri içermesi önerisinde bulunulmuştur.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örneklem	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç	En Önemli Öneri
36	Şahin (2015)	Tez	4. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan kültürel değerlerin ne oranda ve nasıl dağıldığının incelenmesi amaçlanmıştır.	Görseller ve metinler	Kültürel değerler	Çalışmada “ <i>dil</i> ” değeri dışında diğer değerlerin dağılımının orantısız ve yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.	Türkçe Öğretim Programına kültürel değerlerin de eklenmesi önerilmiştir.
37	Aksoy (2015)	Tez	Türkçenin yabancı dil olarak okutulduğu 14 ders kitabının ve 8 çalışma kitabının değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaplardaki 517 metin	MEB Değerler Sınıflandırması	Tüm kitap setlerinde en çok “ <i>kültürel mirasa sahip çıkma</i> ” değeri yer alırken; en az “ <i>misafirperverlik</i> ” değeri yer almıştır.	Verilen diyalogların günlük dilde olması değer aktarımını daha somut bir şekilde sunabilir.
38	Özel (2015)	Tez	4. sınıf Türkçe ders kitaplarından iki yayın evine ait kitaplardan seçilen metinlerdeki değerlerin öğrenciler tarafından nasıl algılandıklarının incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaplarda bulunan farklı değerleri içeren 8 metin - 20 4. Sınıf öğrencisi	Öğretim programındaki kök değerler	Öğrencilerin değerlerin çoğunu doğru algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır.	Öğrencilerin değerleri özümseyebilmeleri için daha fazla etkinlik konulması gerektiği önerilmiştir.
39	Çapoğlu (2014)	Tez	8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin değerler eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaptaki 33 şiir	Güngör'ün (1993), Rokeach'ın (1973), Yaman, Taflan ve Çolak'ın (2009) ders kitaplarındaki değerler formundan yararlanılarak oluşturulmuş olup toplam 28 adet değer kullanılmıştır.	Kitaptaki şiirlerde en çok yer verilen değer “ <i>insan sevgisi</i> ” değeri olmuştur.	Ders kitaplarındaki şiirlerin değerler açısından seçimine dikkat edilmelidir.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örnekleme	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç	En Önemli Öneri
40	Yaman-Atalay (2013)	Tez	6. Sınıf Türkçe ders kitabının “ <i>sevgi ve duygular</i> ” temalarına göre değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaptaki hedefler, kazanımlar ve etkinlik metinleri	- Öğretim programındaki kök değerler - Duygu değeri	Kitaplar sevgi ve duygu değerlerini karşılamamaktadır.	İfadelerin değerleri içeren ifadelerle yeniden düzenlenmesi gerektiği önerilmiştir.
41	Koç (2013)	Tez	8. sınıf Türkçe ders kitaplarının 1981 ve 2006 öğretim programındaki değerler açısından incelenerek karşılaştırılması amaçlanmıştır.	Kitaplardaki metinler	1981 öğretim programındaki değerler 2006 programındaki değerler	Metinlerde kültürel miras, öz güven, fedakârlık, hayvan sevgisi, hediyeleşme, hoşgörü, istişare, ödüllendirme, sabır, saygı, takdir etme ve vatan sevgisi değerlerine rastlanmamıştır.	Metinlerin altındaki sorularda değer sorularına da yer verilmelidir.
42	Alan (2012)	Tez	6. 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının dini değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	104 Okuma ve serbest okuma metni	Dini değerler	İncelenmiş olan 104 metinden 35 metinde hiçbir değere yer verilmemiştir.	Ders kitaplarının dini değerler başta olmak üzere farklı değerler içermesi açısından güncellenmesi gerekmektedir.
43	Arslan-Parlak (2011)	Tez	9. 10. 11. ve 12. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarındaki etkinliklerin değerler eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaplardaki içerik, kazanım ve etkinlik metinleri	Öğretim Programındaki kök değerler	9. ve 10. sınıf ders kitaplarında değerlere yeterli oranda önem verilirken, 11. ve 12. sınıf ders kitaplarında değerlere verilen önem daha sınırlı ve yetersizdir.	Her kademede eşit dağılım olması değerler açısından katkı sağlayacaktır.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örneklem	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç	En Önemli Öneri
44	Akyol (2010)	Tez	6. sınıf Türkçe ders kitaplarında sevgi temasının içerik ve kazanımlara uygunluğunun değerler eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Kazanımlar, etkinlikler ve içerik metinleri	Öğretim programındaki kök değerler	Kitaplar “sevgi” değerini karşılamamaktadır.	Ders kitapları içinde öğrencileri duyuşsal alanda geliştirebilecek etkinliklerin değerlerle zenginleştirilerek verilmesi önerilmektedir.
45	Külünkoğlu (2010)	Tez	1. 2. 3. 4. ve 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletildiği değerlerin incelenmesi amaçlanmıştır.	15 kitaptaki metinler	-Öğretim Programındaki kök değerler - Doğa sevgisi değeri	Metinler seçilirken değerler dikkate alınmamıştır. En çok rastlanan değer “doğa sevgisi” değeri olduğu belirtilmiştir.	Zorunlu metinler ve temaların belirlenmesi gibi, değerlerin de yer verilme sıklıkları önceden belirlenmelidir.
46	Rençber (2009)	Tez	6. 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki ulusal ve dini değerlerin tespiti amaçlanmıştır.	Kitaplardaki metinler	Dinsel değerler ve ulusal değerler	Dinsel değerler bazı kitaplarda göz ardı edildiği ancak ulusal değerlerin rahatlıkla işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.	Dinsel değerler açısından kitaplar zenginleştirilmelidir.
47	Aral (2008)	Tez	6. sınıf Türkçe ders kitabında milli, ahlaki, kültürel ve insani değerlerin bulunma derecelerinin tespiti amaçlanmıştır.	Kitaptaki 19 metin	Milli, ahlaki, insani ve kültürel değerler	En çok “bağımsızlık” değeri tespit edilmiştir. Ayriyeten kitapta tespit edilemeyen değerler “hoşgörü” ve “sağlıklı olmaya önem verme” değerleri olmuştur.	Değerler eğitimi için okul ile aile iş birliği içerisinde olmalıdır.
48	Türkben (2019)	Makale	5. 6. 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaplardaki metinler	- Öğretim programındaki kök değerler - Duyarlılık, dayanışma, yardımlaşma ve çalışkanlık değerleri	Metinlerde en çok işlenen değerler “saygı”, “duyarlılık”, “dayanışma”, “sevgi”, “yardımlaşma” ve “çalışkanlık” değerleri yer almıştır.	Değerler öğrencilere direkt olarak söylenmemeli metinler aracılığı ile yansıtılmalıdır.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örnekleme	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç	En Önemli Öneri
49	Öztürk ve Özkan (2018)	Makale	3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitabının metinler ve görsellerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaptaki metinler ve görseller	- Öğretim programlarındaki kök değerler - Misafirperverlik değeri	Çalışmada en çok rastlanan değer “sevgi” en az rastlanan değer ise “misafirperverlik” olmuştur.	Az bulunan değerlere istinaden tekrar düzenleme yapılmalıdır.
50	Karasu-Avcı ve Faiz (2018)	Makale	4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan Vatandaşlık konusunun değerler ve beceriler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Konudaki metinler	Öğretim programındaki kök değerler	Her iki kitapta da en çok rastlanan değer “sorumluluk” değeri olmuştur.	Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görseller değerler ve beceriler açısından incelenmelidir.
51	Deniz ve Karagöl (2018)	Makale	5. ve 6. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki değerlerin tespiti amaçlanmıştır.	Kitaplardaki metin ve etkinlik metinleri	Öğretim programındaki kök değerler	İncelenen kitapların hepsinde değerlerin dengeli dağılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. En çok rastlanan değerler “sevgi” ve “dostluk” değerleri olmuştur.	Etkinlikler ve metinlere dağıtılan değerlerde bir denge olmalıdır.
52	Şahin ve Başgül (2018)	Makale	5. 6. 7. ve 8. sınıf Matematik ders kitaplarında sosyal değerlerin varlığının belirlenmesi amaçlanmıştır.	Metinler, Etkinlikler ve problemler	-Öğretim programındaki kök değerler - Hoşgörü değeri	Kitaplarda en çok “sorumluluk” değerine; en az ise “hoşgörü” değerine rastlanmıştır.	Sosyal değerler göz önünde bulundurularak Matematik ders kitaplarında bir standart sağlanmalıdır.
53	Demir ve Demirhan İşcan (2007)	Makale	1. 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı ve öğretim programındaki değerlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.	Kitaplardaki bütün metinler ve görseller	Öğretim programındaki kök değerler	Kitaplarda en çok “yardımseverlik” değerine ulaşılmıştır.	Ders kitaplarının değerleri içeren etkinlikler ve uygulamalar barındırması gerekmektedir.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örnekleme	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç	En Önemli Öneri
54	Şentürk ve Aktaş (2015)	Makale	6. 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının Romanya ve Türkiye’de okutulanlarının ulusal ve evrensel değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Kitaplardaki metinler	Ulusal ve evrensel değerler	Ülkeler kıyaslandığında, ders kitaplarında yer alan ulusal ve evrensel değerlerin dağılımı benzerlik göstermektedir.	Her iki ülke ders kitaplarında da değerlerin iletimi yetersiz olduğu için bunun iyileştirilmesi çalışılması önerilmiştir.
55	Güzel-Candan ve Ergen (2014)	Makale	3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Metinler ve görseller	-Öğretim programındaki kök değerler - Misafirperverlik ve barış değeri	Kitaplarda en çok “ <i>sorumluluk</i> ” ve “ <i>sevgi</i> ” değerleri; en az ise “ <i>barış</i> ” ve “ <i>misafirperverlik</i> ” değerlerine yer verilmiştir.	İncelenen ders kitapları barış, misafirperverlik, temizlik, özgürlük gibi değerlerle zenginleştirilmelidir.
56	Yiğit ve Tarman (2013)	Makale	4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Metinler	Öğretim Programındaki kök değerler	Değerlerin görselleştirilip somutlaştırıldığı sonucuna ulaşılmıştır.	Öğretmenlerin değerler konusunda hizmet içi eğitimden geçmeleri gerekmektedir.
57	Aktan ve Padem (2013)	Makale	5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders kitabındaki metinlerin ilettiği değerleri belirlemek amaçlanmıştır.	Kitapta yer alan 24 metin	- Öğretim Programındaki kök değerler - Açık fikirli olmak değeri	En çok yer alan değer “ <i>sorumluluk</i> ” değeri iken; en az bulunan değer ise “ <i>açık fikirli olmak</i> ” değeridir.	Diğer kademelerde olan kitaplarının da incelenmesi önerilmiştir.
58	Kuş, Merey ve Karatekin (2013)	Makale	4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında değerlerin bulunma durumunun incelenmesi amaçlanmıştır.	Metinler	- Öğretim programındaki kök değerler - Duyarlılık ve hoşgörü değerleri	En çok yer alan değerler “ <i>duyarlılık</i> ” ve “ <i>vatanseverlik</i> ” değeri olmuştur. En az ise “ <i>hoşgörü</i> ” değeri bulunmuştur.	Hoşgörü değerinin ders kitaplarında daha fazla kullanılması önerilmiştir.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örneklem	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç	En Önemli Öneri
59	Ersoy ve Şahin (2012)	Makale	6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki etkinliklerin değerler eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Değerler eğitime yönelik etkinlik metinleri	Öğretim programındaki kök değerler	Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler eğitime yönelik etkinliklerde telkin ve değer analizine yer verildiği, ahlaki muhakeme, gözlem/model alma yoluyla öğrenme ve değer açıklama yaklaşımına ise yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.	Kitap yazarlarının değerlerin kitaplardaki dağılımında dengeye dikkat etmesi gerektiği önerilmiştir.
60	Doğan ve Gülüşen (2011)	Makale	6. 7. ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerindeki değerlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.	Kitaplardaki 76 metin	-Öğretim programındaki kök değerler - Ulusal değerler, misafirperverlik ve hayvan sevgisi değeri	En çok yer alan değerler “ulusal değerler” ve “sorumluluk” değeri; en az ise “misafirperverlik” ve “hayvan sevgisi” değerleri olmuştur.	Değerler metinlere daha düzenli dağıtılmalı ve etkinliklerde değerlere daha fazla yer verilmelidir.
61	Özkan (2010)	Makale	5. ve 8. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi, Türkçe, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ders kitaplarındaki himayeci değerlerin tespiti amaçlanmıştır.	Metinler	Himayeci değerler	Değerlerin en az yer aldığı ders kitapları Türkçe eğitimi 5. ve 8. sınıf ders kitapları olmuş, en çok yer aldığı kitap ise 5. sınıf Sosyal bilgiler ders kitabı olmuştur.	Değerlerin mevcut çağa ve ortama uyum sağlayacak şekilde düzenlenerek verilmesi önemlidir.
62	Yaman, Taflan ve Çolak (2009)	Makale	6. 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki değerlerin tespiti amaçlanmıştır.	Kitaplardaki bütün metinler	Sosyal, iktisadi ve dini değerler	En çok “sosyal değerler” yer alırken, en az “iktisadi ve dini değerler” yer almıştır.	Çocuk gelişimi için değer etkinlikleri ile birlikte metinlerin düzenlenmesi gerekmektedir.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örneklem	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç	En Önemli Öneri
63	Fallahi ve Nya (2011)	Makale	4. ve 5. sınıf İran İlköğretim okuma ve yazma ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Metinler	UNICEF'in "Değerler Envanterindeki değerler	Değerler envanterinde bazı değerlerin kitaplarda bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Duygusal ve işlevsel olarak değerlere atfedilen yönlerin göz ardı edildiği belirtilmiştir.	Bilişsel, duyuşsal ve işlevsel olarak değerlerin ders kitaplarındaki dağılımının önem arz ettiği belirtilmiştir.
64	Zakaria ve Liang (2013)	Makale	Malezya'daki İngilizce ortaöğretim ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Metinler	Ulusal ve ahlaki değerler	Ders kitaplarında en çok yer alan değerler " <i>sosyal zekâ</i> ", " <i>yaşam boyu öğrenme</i> ", " <i>muhakeme</i> " ve " <i>merak</i> " değerleridir.	Ders kitabı geliştiricilerin hedeflenen değerleri İngilizce ders kitaplarına yerleştirmeleri önerilmiştir.
65	Rose (2012)	Makale	Hindistan'daki 7. sınıf "X Standart English" ders kitabının değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Metinler	Entelektüel, dini, ulusal, ahlaki, estetik ve fiziksel gelişim değerleri	Çalışma sonucunda en çok " <i>ahlaki değerler</i> "; en az ise " <i>dini değerler</i> " yer aldığı görülmüştür.	Dini değerlerin kitaplarda daha fazla olmasının önemli olduğu belirtilmiştir.
66	Hapsari (2013)	Makale	Endonezya'daki 11. sınıf "Developing English Competancies" ders kitabının değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Metinler	- Endonezya milli eğitim bakanlığının 17 değeri	Çalışma sonucunda en çok " <i>dürüstlük</i> " değeri; en az ise " <i>bağımsızlık</i> " değeri yer aldığı görülmüştür.	Kitap merkezlerinin kitapları detaylı incelemeleri önerilmiştir.
67	Prismarani vd. (2014)	Makale	Endonezya'daki 7. sınıf "Interactive English" ders kitabının değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Dinleme metinleri	Endonezya Ulusal Eğitim Sistemi'nde yer alan değerler	Çalışma sonucunda kitabın büyük oranda değerleri karşıladığı görülmüştür.	Ortaokul ders kitaplarında çocukların karakterlerinin gelişimine yönelik olarak değerlere önem verilmelidir.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örneklem	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç	En Önemli Öneri
68	Court ve Rosental (2007)	Makale	İsrail'deki okul öncesi çocuk ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda öğretmenlerinde bu konudaki görüşlerine başvurulmuştur.	14 öğretmen - Kitaplardaki görseller ile metinler	Anket sonucu öğretmenlerin belirttikleri değerler	Kitaplarda en çok “sevgi”, “arkadaşlık”, “kendini kabul” ve “saygı” değerlerine, en az ise “kurallara uyma” değerine rastlanmıştır.	Okul öncesi yaş ve öğrenme için çok önemli olduğundan kullanılan kitapların değerler açısından zenginleştirilmesi önerilmiştir.
69	Seah (1999)	Makale	Victoria ve Singapur'da okutulan 7. ve 8. Sınıf Matematik ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Bütün metinler	Matematik eğitimi değerleri ve matematiksel değerler	Ders kitaplarında değerlerin yer alma durumunda dengesiz bir dağılım ortaya çıkmıştır.	Kültürel değişikliklerin etkilediği değerleri dengeli şekilde her kitaba dağıtmak gerekmektedir.
70	Cao, Seah ve Bishop (2006)	Makale	Avusturalya ve Çin'deki ortaokul matematik kitaplarının değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Metinler	Matematik eğitimi değerleri ve matematiksel değerler	Sonuç olarak “kontrol”, “nesnecilik”, “ilerleme”, “açıklık” ve “gizem” değerlerinin diğer çiftlerine göre daha çok yer aldığı belirlenmiştir.	Daha dengeli dağıtım yapılmasının tüm değerlerin çocuklara kazandırılması açısından önemli olduğu önerilmiştir.
71	Dollah, Widjaja, Bin Md Zabıt ve Zachariah (2019)	Makale	Malezya ve Avusturalya'daki ortaöğretim 4 Matematik ders kitabının ilerleme değerleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Lineer Denklemler ve Trigonometri metinleri	Matematik eğitimi değerleri ve matematiksel değerler	Malezya'daki ders kitaplarında tespit edilen “genelleme” kodu ve Avusturalya'daki ders kitaplarında tespit edilen “alternatif” kodu belirlenmiştir.	Kitapların sadece çocukların bilişsel yönlerini geliştirmek için değil; duyuşsal yönlerini geliştirmek için de uygun şekilde tasarlanması önerilmiştir.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örneklem	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç	En Önemli Öneri
72	Kunduroğlu (2010)	Tez	4. sınıf Fen ve Teknoloji Öğretim programındaki değerlerin öğrenciler üzerindeki etkilerini belirlemek amaçlanmıştır.	70 tane 4. Sınıf öğrencisi	Fen ve Teknoloji Öğretim programındaki değerler	Verilen eğitimin, öğrencilerin programda yer alan değerlere ilişkin kazanımlara sahip olma düzeylerini anlamlı düzeyde artırdığı görülmüştür	Daha uzun süreli çalışmalarla değerler eğitiminin öğrenciler üzerindeki etkisine farklı branşlarda bakılabilir.
73	Dilmaç (2007)	Tez	9. ve 10. Sınıf Fen lisesi öğrencilerinin insani değerler programı sayesinde, değerleri kazanıp kazanmadığını belirlemek amaçlanmıştır.	9 ve 10. Sınıftaki 200 öğrenciden seçilmiş 30 öğrenci	İnsani Değerler (ahlaki ve toplumsal değerlerin karıştırılmış hali)	Araştırma sonucunda eğitim programının öğrencilerde insani değerleri artırdığı gözlemlenmiştir.	İnsani değerler eğitimi programını uygulayacak olan öğretmenlerin alanın uzmanları ve süpervizörlerinden seminer almaları gerekmektedir.
74	Herdem (2016)	Tez	7. sınıf öğrencilerinin gerçekleştirilen uygulamalar sayesinde değer gelişimlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.	31 tane 7. Sınıf öğrencisi	Öğretim kök programındaki değerler	Değer öğretim etkinliklerinin yedinci sınıf öğrencilerinin değer edinimi üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur.	Öğretmenlerin değer eğitimine yönelik olarak, öğrencileri için uygun öğrenme ortamları tasarlamaları, örneğin uygun tartışmalara katılmalarını sağlamaları önerilmiştir.
75	Tuncay-Yüksel (2016)	Tez	Fen Bilgisi öğretmen adaylarının çevresel ahlaki muhakeme özelliklerinin değerlerle ilişkili olarak incelenmesi amaçlanmıştır.	1524 tane Fen Bilgisi öğretmen adayı	Schwartz'ın 37 maddelik değerleri	Çevresel ahlaki muhakeme örüntüsü kavramının çok boyutlu bir kavram olduğu ortaya çıkmıştır.	Öğretmenlerin değerler bağlamında kendilerini geliştirmeleri önerilmiştir.

Tablo 1'in devamı

No	Çalışma	Tez/Makale	Amaç	Örneklem	Araştırılan Değerler	En Önemli Sonuç	En Önemli Öneri
76	Çın (2014)	Tez	Fen bilgisi öğretmenlerinin kişisel ve mesleki değerler açısından yeterliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır.	250 tane Fen Bilgisi öğretmeni	Kişisel ve mesleki değerler	Cinsiyete göre yeterliklerin denk olduğu ve kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre kendilerini daha yeterli gördükleri ortaya çıkmıştır.	Öğretmenlerin kendilerini geliştirebilmeleri için yüksek lisans yapmaları önerilmiştir.
77	Şentürk (2019)	Tez	Sosyal Bilimler derslerindeki değerler eğitimin uygulanabilirliğinin Fen Bilimleri eğitiminde de olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır.	12 öğretmen	Öğretim programındaki kök değerler	Derslerde değerler eğitime ayrılan zamanın yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.	Değerlere Fen Bilimleri eğitiminde de yeteri kadar yer verilmesi gerektiği önerilmiştir.
78	Erbaş (2021)	Makale	4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında öğretim programındaki değerlerin var olup olmadığı araştırılmıştır.	Metinler, görseller, değerlendirme, etkinlikler	Öğretim programındaki kök değerler	Kitapta en çok “duyarlılık, öz denetim ve sorumluluk” değerleri, en az ise “eşitlik, dürüstlük ve adalet” değerleri tespit edilmiştir.	Değerlendirme ve etkinlik bölümünde değerlere daha fazla yer verilmesi gerektiği önerilmiştir.
79	Yıldız-Mutlubaş (2021)	Tez	5. sınıf matematik ders kitaplarında kök değerlere ne sıklıkla yer verildiğini tespit etmek amacıyla yapılmıştır.	Metin, görsel, alıştırma, sorular	Öğretim programındaki kök değerler	Kitapta en çok “vatanseverlik” ve “sorumluluk” değerine en az ise “dürüstlük” değerine rastlanmıştır.	Kitaplarda daha çok değer temsiliinin yansıtılması gerektiği önerilmiştir.
80	Şakiroğlu (2020)	Makale	6. sınıf Türkçe ders kitabının kök değerler ve Schwartz'ın Değer Grupları Tablosuna göre incelemek amaçlanmıştır.	24 adet okuma metni	Öğretim programındaki kök değerler ve Schwartz'ın değerler grupları tablosu	En sık vatanseverlik, sevgi ve yardımseverlik değerlerine; en az da dürüstlük ve adalet değerine yer verildiği tespit edilmiştir.	Seçilen metinler değerler eğitime uygun seçilmesi ve hazırlanması önerilmiştir.

2. 2. Literatür Taramasının Sonucu

Türkiye’de ve dünya genelinde farklı disiplinlere yönelik ders kitaplarının değerler açısından analiz edildiği çalışmaların ve fen eğitiminde değerler eğitimiyle ilgili yapılmış tüm çalışmalar çalışma kapsamında incelenmiş ve Tablo 1’de özetlenmiştir. Buradan da anlaşılabacağı üzere aslında literatür taraması iki odak konu üzerinedir. Birincisi ders kitaplarının değerler açısından analiz edildiği çalışmalar, ikincisi ise değerler veya değerler eğitimi üzerine fen eğitimi alanında yapılmış çalışmalardır. Bu iki alandaki çalışmaların analizinden elde edilen sonuçlar aşağıda ayrı iki başlık halinde sunulmaktadır.

2. 2. 1. Ders Kitabı Analizleri Çalışmalarının Literatür Taraması Sonucu

Literatür taraması ve analizi sonucunda, incelenen çalışmaların yöntemlerine bakıldığında; ders kitaplarında kök değerlere yer verilme düzeyini belirleyen çalışmaların genellikle betimsel çalışmalar olduğu ve doküman analizi yönteminin kullanıldığı rahatlıkla söylenebilir.

Yapılan çalışmalar ilkökul, ortaokul ve lise düzeyi ders kitaplarını incelemişlerdir. Bu çalışmalardan 48’inde birden fazla düzey birlikte incelemiş, 28 çalışma ise sadece bir düzeyi ele alarak inceleme yapmıştır; okul öncesine ait 1 tane çalışma vardır ve ders kitabı odaklı olmadan değerler inceleyen 3 çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan sınıf düzeyine göre yapılan 77 çalışmanın 61 tanesi ilkökul düzeyi ile çalışmış 12 tanesi ise orta öğretim düzeyinde çalışmıştır. Yapılan çalışmalarda anaokulu ders kitabı kademesinde sadece 1 tane çalışma olduğu (Court & Rosental, 2007) ve bu çalışmanın ulusal olmadığı dikkat çekmektedir. Yapılan çalışmalarda dikkat çeken diğer bir özellikse yabancı dil olarak okutulan kitaplar (Aksoy, 2015; Kaliyeva, 2015) olmuştur. Bu kitaplar düzey olarak belirlenememekte ve her yaş düzeyine uygun şekilde –informal eğitim-tasarlanmış kitaplardır.

İlgili alanyazında, incelenen ders kitaplarının hangi branşlara ait olduğuna bakıldığında; en çok incelenen ders kitabının Türkçe branşına ait olduğu görülmektedir. Örneğin; Baytaş, 2019; Derse, 2019; Dökme, 2019; Ecerkale, 2019; Ketenalp, 2020; vb. Türkçe’den sonra en çok ele alınan branş Sosyal Bilgiler olmuştur. Örneğin; Aktan & Padem, 2013; Ersoy & Şahin, 2012; Karasu-Avcı & Faiz, 2018; Kuş, vd, 2013; Yiğit & Tarman, 2013; vb. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının değerler açısından analizine odaklanan çalışmalardır. Sırasıyla Matematik (Örneğin; Bakırcı, 2020; Cao, Seah, & Bishop, 2006; Seah, 1999; Şahin & Başgöl, 2018; Yıldız, 2019, vb.), İngilizce (Örneğin; Altunal, 2015; Hapsari, 2013; Prismarani vd., 2014; Rose, 2012; Zakaria & Liang, 2013;, vb.), Hayat Bilgisi (Örneğin; Demir & Demirhan-İşcan, 2007; Demirel-Balık, 2019; Güzel-Candan & Ergen, 2014; Özkan, 2017; Öztürk & Özkan, 2018; vb.) , Müzik (Örneğin; Akarsu, 2015; Gül-Gişi, 2019; Karakoç, 2019), Türk Dili ve Edebiyatı (Örneğin; Cura, 2019; Hazım, 2019), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (Örneğin; Arslan-Parlak, 2011; Yurtsever, 2018), Almanca (Örneğin; Selçuk, 2019),

Coğrafya (Örneğin; Aydın, 2019), Okul Öncesi (Örneğin; Court & Rosental, 2007) branşlarında yapılan çalışmalar takip etmektedir.

Farklı branşlara ait ders kitaplarının birlikte incelendiği çalışmalar da literatürde mevcuttur (Örneğin; Hatay-Uçar, 2019; Kaliyeva, 2015; Koltas, 2020; Özkan, 2010; Serikkhankyzy, 2018; vb.). Birlikte incelenen branşların; “Fizik, Kimya ve Biyoloji” (Koltas, 2020); “Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler” (Hatay-Uçar, 2019); “Türkçe, Kazak Edebiyatı ve Rus Edebiyatı” (Serikkhankyzy, 2018); İngilizce-Türkçe (Kaliyeva 2015); Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi-Türkçe-Sosyal Bilgiler-Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi- Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi (Özkan 2010); Sosyal Bilgiler-Sosyal Bilgiler dersi muadili (Kafadar, 2019) dersler şeklinde görülmektedir.

Ders kitaplarını kök değerler açısından inceleyen çalışmalar branşları açısından analiz edildiğinde; literatürdeki en büyük eksikliğin ortaöğretim Fen alanındaki (fizik, kimya, biyoloji) ders kitapları olduğu söylenebilir. Literatürde Fizik, Kimya ve Biyoloji ders kitaplarını değerler açısından genel ve yüzeysel olarak inceleyen bir çalışma (Koltas, 2020) olsa da, her bir disipline yönelik ders kitaplarının, öğretim programlarındaki kök değerler açısından detaylı analiz edildiği herhangi bir çalışmanın literatürde bulunmadığı görülmektedir. Bu durum yapılan literatür taraması analizi sonucunda ortaya çıkan önemli bir sonuç olup, çalışmanın da gerekçesi ve önemini ortaya koymaktadır.

Tez kapsamında incelen çalışmalarda ders kitaplarının en çok hangi kısımları incelenmiş diye bakıldığında; çoğunlukla incelenen ders kitaplarındaki metin kısımlarının değerler eğitimi açısından incelemesinin yapıldığı (Örneğin; Aydın, 2019; Hazım, 2019; Karakoç, 2019; Ketenalp, 2020; Koltas, 2020; vb.), bazı çalışmalarda incelenen ders kitaplarının hem metin hem de görsellerinin incelendiği (Örneğin; Court & Rosental, 2007; Demir & Demirhan İşcan, 2007; Güzel-Candan & Ergen, 2014; Öztürk & Özkan, 2018; Şahin 2015, vb.) görülmüştür.

Ders kitapları ve değerler üzerine yapılan çalışmalar amaçları açısından incelendiğinde; hemen hemen tamamında seçilen ders kitaplarının doküman analizi yöntemi yardımıyla değerler açısından analiz edildiği görülmektedir (Örneğin; Aydın, 2019; Bal, 2019; Kâhya, 2018; Şahin, 2015; Topbaş, 2019; vb.). Ancak az da birkaç çalışmada ise ders kitaplarındaki değerlerin öğretmen görüşleri üzerinden değerlendirildiği çalışmaların da bulunduğu görülmektedir (Örneğin; Aydın, 2019; Derse, 2019; Dökme, 2019; Güçlü, 2019; Ketenalp, 2020; vb.). Bunların dışında 4 çalışmada öğrencilere değerler eğitiminin etkisi araştırılmıştır (Örneğin; Akarsu, 2015; Herdem, 2015; Kunduroğlu, 2015; Özel, 2015).

Ders kitaplarının değerler açısından incelendiği çalışmalar, yapıldıkları yıllar açısından incelendiğinde, bu konuda en fazla çalışmanın yapıldığı yılın 2019 olduğu görülmektedir. Ders kitaplarının değerler açısından analiz edildiği ve bu çalışmada incelenen toplam 77 çalışmanın, 2 tanesinin 2021 yılında (Örneğin; Erbaş, 2021; Yıldız-Mutlubaş, 2021). 4 tanesinin 2020 yılında (Bakırcı, 2020; Ketenalp, 2020; Koltas, 2020; Şakiroğlu, 2020), 23 tanesinin 2019 yılında (Örneğin;

Aslan, 2019; Hatay-Uçar, 2019; Hazım, 2019; Güçlü, 2019; Karakoç, 2019;), 9 tanesinin 2018 yılında (Örneğin; Bal, 2018; Gereken, 2018; Kâhya, 2018; Serikkhanzyky, 2018; Yurtsever, 2018;), 2 tanesinin 2017 yılında (Başaranol, 2017; Özkan, 2017), 2 tanesinin 2016 yılında (Demirel-Balık, 2016; Herdem, 2016), 7 tanesinin 2015 yılında (Örneğin; Akarsu, 2015; Aksoy, 2015; Altunal, 2015; Kaliyeva, 2015; Şahin, 2015;), 3 tanesinin 2014 yılında (Çapoğlu, 2014; Çın, 2014; Prismarani vd., 2014), 7 tanesinin 2013 yılında (Örneğin; Yaman-Atalay, 2013, Yiğit & Tarman, 2013), 3 tanesinin 2012 yılında (Alan, 2012; Ersoy & Şahin, 2012; Rose, 2012), 3 tanesinin 2011 yılında (Arslan-Parlak, 2011; Doğan & Gülüşen, 2011; Fallahi & Nya, 2011), 3 tanesinin 2010 yılında (Akyol, 2010; Kunduroğlu, 2010; Külünkoğlu, 2010; Özkan, 2010), 2 tanesinin 2009 yılında (Rençber, 2009; Yaman, vd, 2009), 1 tanesinin 2008 yılında (Aral, 2008), 3 tanesinin 2007 yılında (Court & Rosental, 2007; Demir & Demirhan-İşcan, 2007; Dilmaç 2007), 1 tanesinin 2006 yılında (Cao, Seah, & Bishop, 2006) ve 1 tanesinin ise 1999 yılında (Seah, 1999) yayımlandığı görülmektedir. Ders kitaplarının değerler açısından analiz edildiği çalışmaların en çok 2019 yılında yapılmış olmasının en önemli sebebinin, 2018 yılında yapılan düzenlemeyle değerlerin öğretim programlarına yerleştirilmesi olduğu düşünülmektedir.

Çalışmalar kullanılan ölçüt ve araştırılan değerler açısından incelendiğinde; genel olarak çalışmaların çoğunda (50 adet) 2018 yılından itibaren 2017-2018 öğretim programlarında yer verilen 10 kök değerinin esas alındığı ve buna göre seçilen ders kitaplarının incelendiği görülmektedir (Örneğin; Güçlü, 2019; Hatay-Uçar, 2019; Hazım, 2019; Ketenalp, 2020; Koltas, 2020; vb.). Ayrıca çeşitli değer listelerini birleştirip çalışmalarında kriter olarak kullananlar da vardır. (Örneğin; Ecerkale, 2019; Dökme, 2019; Güçlü, 2019; Şahin, 2015; Yıldız, 2019; vb.). Bunun dışında UNESCO (Gül-Gişi, 2019), UNİCEF (Fallahi & Nya, 2011) ve Schwartz (Kafadar, 2019; Sarı, 2019; Tuncay-Yüksel, 2016) gibi farklı değer sınıflamalarını çatı olarak kullanan çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmada da, ilgili literatürdeki çalışmaların çoğunda kullanılan ve ders kitaplarını değerler açısından incelemek için en uygun ölçüt olduğu düşünülen MEB Talim Terbiye Kurulu tarafından ortaya konulmuş kriter tablosu (bkz. Tablo 3) kullanılmıştır.

Çalışmalar ulaştıkları sonuçlar açısından incelendiklerinde; kitaplarda en çok rastlanan değerlerin çalışmalara göre değiştiği ortaya çıkmıştır. Bazı çalışmalarda incelenen ders kitaplarında en çok “*vatanseverlik*” (Koltas, 2020; Kuş, vd, 2013; Yıldız, 2019;), bazılarında en çok “*sevgi*” (Gül-Gişi, 2019; Hazım, 2019; Ketenalp, 2020; Özcan, 2019; Işık, 2019, vb.), bazılarında en çok “*dostluk*” (Court & Rosental, 2007; Deniz & Karagöl, 2018; Hazım, 2019), bazılarında en çok “*sorumluluk*” (Aydın, 2019; Derse, 2019; Hatay-Uçar, 2019; Karakoç, 2019; Türkben, 2019, vb.), bazılarında en çok “*saygı*” (Bal, 2018; Court & Rosental, 2007; Gül-Gişi, 2019; Topbaş, 2019 Türkben, 2019), bazılarında en çok “*başarı*” (Erdönmez, 2019; Kafadar, 2019; Sarı, 2019; Türkben, 2019), bazılarında en çok “*birlik*” (Gül-Gişi, 2019), bazılarında en çok “*kültürel mirasa sahip çıkma*” (Aksoy, 2015), bazılarında en çok “*bağımsızlık*” (Aral, 2008), bazılarında en çok “*dayanışma*”

(Türkben, 2019), bazılarında en çok “*yardımseverlik*” (Demir & Demirhan-İşcan, 2007), bazılarında en çok “*dürüstlük*” (Hapsari, 2013) ve bazılarında ise en çok “*kendini kabul*” (Court & Rosental, 2007) değerlerine yer verildiği görülmüştür.

Ders kitabı analizlerinin sonuçlarında, kitaplarda en az rastlanan veya hiç rastlanmayan değerler de çalışmalara göre değişmektedir. Bazı çalışmalarda ders kitaplarında en az yer verilen değer “*adalet*” (Bal, 2018; Erdönmez, 2019; Hazım, 2019; Ketenalp, 2020; Koltas, 2020; vb.), bazılarında “*misafirperverlik*” (Aksoy, 2015; Güzel-Candan & Ergen, 2014; Özkan, 2017; Öztürk & Özkan, 2018; Topbaş, 2019; vb.), bazılarında “*hoşgörü*” (Aral, 2008; Gül-Gişi, 2019; Kuş, vd, 2013; Şahin & Başgöl, 2018;) değeri ya en az yer alan değer ya da hiç yer almayan değer olmuştur. Bazı çalışmalarda “*sevgi*” değeri ya en az yer alan değer ya da hiç yer almayan değer olmuştur (Akyol, 2010; Aslan, 2019; Doğan & Gülüşen, 2011). Bazı çalışmalarda “*uyuma*” değeri ya en az yer alan değer ya da hiç yer almayan değer olmuştur (Court & Rosental, 2007; Kaliyeva, 2015; Sarı, 2019;). Bazı çalışmalarda “*yardımseverlik*” değeri ya en az yer alan değer ya da hiç yer almayan değer olmuştur (Akarsu, 2015; Hazım, 2019;). Bazı çalışmalarda “*barış*” değeri ya en az yer alan değer ya da hiç yer almayan değer olmuştur (Güzel-Candan & Ergen, 2014; Özcan, 2019). Bazı çalışmalarda “*sağlıklı olmaya önem verme*” değeri ya en az yer alan değer ya da hiç yer almayan değer olmuştur (Aral, 2008; Topbaş, 2019). Bazı çalışmalarda “*dürüstlük*” değeri ya en az yer alan değer ya da hiç yer almayan değer olmuştur (Bal, 2018; Topbaş, 2019). Bazı çalışmalarda “*empati*” değeri ya en az yer alan değer ya da hiç yer almayan değer olmuştur (Akarsu, 2015; Soylu, 2019). Bazı çalışmalarda ise “*sabır*”, “*temizlik*”, “*gelenek*”, “*iyilik yapmak*”, “*açık fikirli olma*” ve “*bağımsızlık*” değerlerinin en az yer verilen ya da hiç yer verilmeyen değerler olarak tespit edildikleri görülmüştür (Akarsu, 2015; Aktan & Padem, 2013; Hatay-Uçar, 2019; Kaliyeva, 2015; Topbaş, 2019; vb.).

Ders kitaplarının değerler açısından analiz edildiği çalışmalar önerileri açısından incelendiğinde; hemen hemen tüm çalışmalarda incelen kitapta az yer verildiği tespit edilen değerlere ders kitaplarında daha fazla yer verilmesi gerektiği (Örneğin; Hazım, 2019; Güçlü 2019; Ketenalp 2020; Koltas, 2020; vb.) , ders kitaplarında değerlere eşit ölçüde yer verilmesi gerektiği (Örneğin; Bakırcı 2020; Doğan & Gülüşen, 2011; Hatay-Uçar, 2019; Şahin & Başgöl, 2018, vb.) önerilerinin en yaygın yapılan öneriler olduğu görülmüştür.

2. 2. 2. Fen Eğitiminde Değerlere Yönelik Literatür Taraması Sonucu

Fen eğitiminde değerleri konu alan çalışmalar analiz edildiğinde ortaya çıkan en önemli sonuç; fen bilimleri ve aynı zamanda fizik, kimya ve biyoloji ders kitaplarının öğretim programındaki kök değerler açısından incelendiği detaylı bir çalışmaya rastlanılmamasıdır. Koltas (2020) ın çalışmasında fizik kimya ve biyoloji ders kitapları ele alınmış, 12 farklı kitap incelenerek yüzeysel olarak okuyucuya sunulmuştur. Ayrıca değerlerin Fen ve Teknoloji dersinde öğrencilerin (4. Sınıf) üzerine etkisini inceleyen bir çalışma (Kunduroğlu, 2010) ile Fen Bilgisi öğretmen adayları ve

öğretmenlerinin değerlerle ilişkili olarak muhakeme güçlerini ve mesleki ilişkilerini inceleyen iki çalışma (Çın, 2014; Tuncay-Yüksel, 2016) daha yer almaktadır.

Fen eğitiminde değerleri konu alan çalışmalar analiz edildiğinde; Fen Bilimleri derslerinin öğretim programlarında yer alan değerlerin öğrenciler açısından nasıl algılandığı ve nasıl öğrenildiğini amaçlayan çalışmalar (Dilmaç, 2007; Herdem, 2016; Kunduroğlu, 2010;) ile öğretmenlerin ahlaki muhakemelerinin tespitini, değerler açısından mesleki yeterliliklerini ve deste değerler ile ilgili düşüncelerinin belirlenmesini amaçlayan çalışmalar (Çın, 2014; Şentürk, 2019; Tuncay-Yüksel, 2016) göze çarpmaktadır.

Bu çalışmaların örneklemi incelendiğinde, öğrencileri ele alan (Dilmaç, 2007; Herdem, 2016; Kunduroğlu, 2010;) ve öğretmenler ile öğretmen adaylarını ele alan (Çın, 2014; Şentürk, 2019; Tuncay-Yüksel, 2016;) çalışmalar ve ortaöğretim fen bilimleri (fizik-kimya-biyoloji) ders kitaplarını ele alan çalışma (Koltaş, 2020) bulunmaktadır.

Fen eğitiminde değerler üzerine yapılan çalışmalar analiz edildiğinde, literatürde fen (fizik, kimya, biyoloji) ders kitaplarının değerler açısından detaylı analiz edildikleri herhangi bir çalışma olmadığı görülmektedir. Bu durum, ulusal literatürdeki bu eksiğin giderilmesi ve ders kitaplarının iyileştirilmesine yönelik olarak yapılacak gelecekteki çalışmalara ışık tutması açısından çalışmanın gerekçesini ve önemini ortaya koymaktadır.

3. YÖNTEM

3. 1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme modeli kullanılmıştır. Doküman inceleme, yazılı olarak bulunan belge içeriklerinin sistematik bir şekilde incelenebilmesini sağlayan nitel araştırma yöntemlerinden bir tanesidir (Wach, 2013'den aktaran Kıral, 2020, s.177). Bu yöntemde sistemli bir şekilde belgeler incelenmekte ve incelenen belgelerden anlamlar çıkarılmaktadır. İncelenen dokümanlar, araştırmacıların herhangi bir etkisinin olmadığı görsel ve yazınsal temalardan oluşmaktadır (Kıral, 2020). Bu çalışmada da kullanılacak olan belgeler; 2018 yılı kimya dersi öğretim programına göre hazırlanmış, dijital hali Eğitim ve Bilişim Ağında (EBA) yer alan, MEB yayınevine ait, 9, 10, 11 ve 12. sınıf düzeylerinin her birinden birer adet olmak üzere toplam dört adet kimya ders kitabı oluşturmaktadır. Araştırmaya sadece ders kitapları dâhil edilmiş olup, branştaki etkinlik kitapları ve seçmeli kimya kitapları vb. dâhil edilmemiştir.

Çalışmada 4 adet doküman (kimya ders kitabı) analiz edilmiş olup, bu analizden ortaya çıkan bulgular sistematik bir şekilde betimsel yolla sunulmuştur. Sunulan veriler tablolar halinde yorumlanmıştır.

Doküman analizinin araştırmacılara sağladığı çeşitli faydalar bulunmaktadır. Diğer nitel araştırma yöntemlerine göre maliyetinin daha az olması ve bir durum hakkında bilgi toplamada hızlı hareket edilmesine imkân vermesi en önemli avantajlarıdır.

3. 2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini MEB tarafından kabul edilen ve Türkiye'de ortaöğretim kurumlarında okutulan bütün ortaöğretim Kimya ders kitapları oluşturmaktadır. Her yıl her kademe için Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikte birçok yayın evi, kimya ders kitapları hazırlamakta ve MEB'den onay almaktadır.

Örnekleme karar verilirken; olasılıklı olmayan örnekleme türlerinden biri olan ölçüt (kriter) örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu örneklemede ölçütler araştırmacı tarafından belirlenir veya bu alanda çalışmış olan araştırmacılar tarafından hazırlanan ölçütler kullanılabilir (Marshall & Rossman, 2014). Bu çalışmada incelenecek olan ders kitapları belirlenirken; 2018 yılı kimya dersi öğretim programına göre hazırlanmış, MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından ders kitabı olarak okutulmasına karar verilmiş, dijital hali Eğitim ve Bilişim Ağında (EBA) yer alan ve MEB yayınevine ait olan ders kitapları incelenecek ders kitapları olarak seçilmiştir. Bu kriterlere göre zaten her bir sınıf düzeyinde (9, 10, 11 ve 12. Sınıf) bu kriterlere uygun birer tane ders kitabı olduğu görülmüş ve bunlar incelenecek ders kitapları (örneklem) olarak belirlenmiştir.

Yukarıda ifade edilen ölçütlere göre; çalışmanın örneklemini 2018 yılı kimya dersi öğretim programına göre hazırlanmış, MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından ders kitabı olarak okutulmasına karar verilmiş, dijital hali Eğitim ve Bilişim Ağında (EBA) yer alan ve MEB yayınevine ait olan, 9, 10, 11 ve 12. sınıf düzeylerinin her birinden birer adet olmak üzere toplam dört kimya ders kitabı oluşturmaktadır. Bu tez çalışması kapsamında incelenen kimya ders kitaplarına ait bilgiler Tablo 2’de özetlenmektedir.

Tablo 2. Örneklem

Sınıf	Yazar	Yayın	Basım Yılı	Sayfa Sayısı
9. Sınıf	Mehtap Güntut, Pınar Güneş, Serpil Çetin	<i>Milli Eğitim Bakanlığı</i>	2018	223
10. Sınıf	Mehtap Güntut, Pınar Güneş, Serpil Çetin	<i>Milli Eğitim Bakanlığı</i>	2018	225
11. Sınıf	Mehtap Güntut, Pınar Güneş, Serpil Çetin	<i>Milli Eğitim Bakanlığı</i>	2018	289
12. Sınıf	Kenan Çiçek, Murat Demiroğlu, Orhan Bozyıl, Osman Danışman, Serhat Yıldız	<i>Milli Eğitim Bakanlığı</i>	2018	237

Tablo 2 incelendiğinde; 9. 10. ve 11. sınıf kademelerine yönelik kimya ders kitaplarının yazarlarının aynı olduğu, 12 sınıf ders kitabının yazarlarının ise bunlardan farklı olduğu görülmektedir. Ayrıca, belirlenen bütün ders kitaplarının basım yılının aynı olduğu ve tamamının 2018 yılından itibaren okutulmaya başlandığı görülmektedir.

Çalışma kapsamında, Tablo 2’de belirtilen dört farklı kimya ders kitabındaki metinler ve bu metinlere eşlik eden görseller varsa, bu görseller analize tabi tutulmuştur. Diğer bir ifadeyle, aslında sadece metinler incelenmiş, eğer metin bir görselle desteklenmiş ise bu görsel de metinle birlikte analize dâhil edilmiştir. Metinden bağımsız görseller analize alınmamıştır.

3. 3. Verilerin Toplanması

3. 3. 1. Veri Toplama Aracı

Nitel doküman analizi çalışmalarında veri toplama aracı olarak genellikle ölçekler kullanılmaktadır. Ders kitaplarının değerler açısından analiz edildiği çalışmalar incelendiğinde de; genellikle 2018 öğretim programlarında yer verilen kök değerlerin kriter olarak kullanıldığı, ancak bunun dışında da farklı değerleri içeren çeşitli kriterler açısından ders kitaplarını analiz eden çalışmaların da olduğu görülmektedir. Çalışmalar kullanılan ölçüt ve araştırılan değerler açısından incelendiğinde; genel olarak çalışmaların çoğunda 2018 yılından itibaren yürürlüğe giren öğretim programlarındaki 10 kök değerinin esas alındığı ve buna göre seçilen ders kitaplarının incelendiği

görülmektedir (Örneğin; Güçlü, 2019; Hatay-Uçar, 2019; Hazım, 2019; Ketenalp, 2020; Koltas, 2020; vb.). Çeşitli değer listelerini birleştirip çalışmalarında kullananlarda vardır. Örneğin; “Güçlü, 2019; Ecerkale, 2019; Dökme, 2019; Şahin, 2015; Yıldız, 2019, vb.”. Bunun dışında UNESCO (Gül-Gişi, 2019), UNİCEF (Fallahi & Nya, 2011) ve Schwartz (Kafadar, 2019; Sarı, 2019; Tuncay-Yüksel, 2016) gibi farklı değer sınıflamalarını çatı olarak kullanan çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmada da, ilgili literatürdeki çalışmaların çoğunda kullanılan ve ders kitaplarını değerler açısından incelemek için en uygun ölçüt olduğu düşünülen, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18 Temmuz 2017 yaptığı “*Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine*” adlı dokümanında yer alan “*Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar*” başlıklı verilen tablo (bkz. Tablo 3) kullanılmıştır. Ders kitaplarının öğretim programlarını yansıtması gerektiği düşünüldüğünde, bu kriterlerin ders kitaplarını değerlendirmek bakımından en uygun kriter olacağı düşünülmüştür.

Üstte de ifade edildiği gibi; çalışmada veri toplama aracı olarak Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18 Temmuz 2017 yaptığı “*Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine*” adlı dokümanında (MEB, 2017) yer alan “*Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar*” başlıklı tablo kullanılmıştır (bkz. Tablo 3). Çalışmada ders kitaplarını incelerken ölçüt olarak kullanılan bu tablo, 2018 Kimya Dersi Öğretim Programı’nda yer alan on kök değere işaret eden tutum ve davranışları detaylandığı için, ders kitaplarını bu tutum ve davranışlar açısından analiz etmede araştırmacıya kolaylık sağlamıştır. Bu tablo analiz sürecinde araştırmacıya ders kitabındaki hangi kelimelerin veya ifadelerin hangi değere işaret ettiğini belirlemesi ve bir ifadenin hangi değere işaret ettiğinin net bir şekilde sınıflandırabilmesi açısından oldukça yardımcı olmuştur. Verilerin toplanmasına yardımcı olan ve ölçüt olarak kullanılan bu tablo, çalışma için veri toplama aracı olarak kabul edilmiş olup, resmi bir belge niteliğinde olması sebebiyle de tutarlık ve inanırılık açısından çalışmada kullanılmasının uygun olduğuna karar verilmiştir. MEB (2017) tarafından yayımlanmış dokümanda yer alan, bu çalışmada ders kitaplarını incelemeye bir ölçüt (veri toplama aracı) olarak kullanılan ve yenilenen öğretim programlarında olması gereken değerler ile bu değerlere işaret eden tutum ve davranışları içeren kriterler aşağıda Tablo 3’te verilmektedir.

Tablo 3. Değerler ve İlişkili Kavramlar

Değerler	Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar (Alt Boyutlar)
Adalet	Adil olma, eşit davranma, eşit paylaşma...
Dostluk	Diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma...
Dürüstlük	Açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma...
Özdenetim	Davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme...
Sabır	Azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme...
Saygı	Alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme...
Sevgi	Aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma...
Sorumluluk	Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme...
Vatanseverlik	Çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme...
Yardımseverlik	Cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma...

Öğretim programlarında yer alan 10 kök değer ve bu değerlere yönelik olan tutum ve davranışlar dikkate alınarak (Tablo 3) 9, 10, 11 ve 12. sınıf düzeylerinin her birinden birer adet olmak üzere toplam 4 adet kimya ders kitabı, içerdikleri metinler açısından incelenmiştir. Bu incelemeler sırasında tabloda yer alan anahtar kelimelerin (değerler ve bu değerlere yönelik tutum ve davranışlar) metinlerde yer alıp almadığı iki bağımsız araştırmacı tarafından dikkatlice analiz edilmiştir.

3. 4. Verilerin Analizi

Kitaplardan elde edilen verilerin analizi için betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda kullanılan betimsel analiz, doğrudan alıntıların ön planda olduğu betimsel bir yaklaşımla verilerin okuyucuya sunulduğu analiz yöntemidir (Walcott, 1994; aktaran Özdemir, 2010, s. 12). Bu tanıma istinaden çalışmada veriler için öncelikle bir çerçeve oluşturulmuş/veya kabul edilmiş, daha sonra bu çerçeveler/veya ölçüt göz önünde bulunarak veriler işlenmiş, işlenen veriler tanımlanmış ve nihayetinde yorumlanmıştır. Ders kitabı analizi sürecinde daha önce de ölçüt olarak kullanıldığı ifade edilen MEB (2017) “Değerler ve İlişkili Kavramlar” tablosu dikkate alınmış, bu tablodaki değerler ve bu değerlere işaret eden tutum ve davranışlar incelenen ders kitaplarındaki metinlerde aranmıştır. Kitaplarda yer alan cümleler tek tek incelenmiştir. Değeri doğrudan veya örtük olarak içeren cümleler dikkate alınmıştır. Aynı değerler birbirini takip eden ve birbiriyle bağlantılı birden fazla cümle (paragraf) ile ifade edilmişse, ilgili değerler kodlanmış ve alıntı olarak tüm paragraf okuyucuya aktarılmıştır. Bir sayfada aynı kök değere ait madde madde verilen ve birbirini takip eden cümleler varsa bu maddelerin tamamı bir bütün olarak yine bir kez kodlanmış ve alıntı

olarak tüm maddeler veya maddelerin bir kısmı (uzunluğuna göre) okuyucuya aktarılmıştır. Kitaplarda uygun olan etkinlikler, etkinliklerdeki uyarı açıklamaları ve ünite/konu sonu değerlendirme soruları analize dâhil edilmiştir. Görsel öğeler, tek başlarına değil, metinlerle desteklenmişse dikkate alınmıştır. Neler kazanıldı kısımları incelenirken doğruluğu veya yanlışlığı belli olmayan ve öğrenciye sorulan değerlere yönelik cümleler (örneğin seçeneklerde yer alan cümleler) analizlere alınmazken, madde kökü içerisinde okuyucuya bilgi vererek, öğrenciden soruyu buna göre çözmesini isteyen kısımlarda yer alan değerler analizlere dâhil edilmiştir.

Ders kitaplarının öğretim programında yer alan 10 kök değere ve bu kök değerlerin göstergesi olan tutum ve davranışlara göre incelenmesi sırasında, sadece seçilen ders kitaplarındaki metin kısımları ve eğer varsa bu metin kısımlarına eşlik eden görseller dikkate alınmıştır. Ancak eğer bir görsel herhangi metin kısmıyla desteklenmediyse, bu tür görseller kök değerler açısından analize tabi tutulmamıştır.

Ders kitaplarındaki metinlerin kök değerler açısından analizi hem tezin yazarı hem de bu alanda çalışan başka bir doktora öğrencisi ile birbirinden bağımsız şekilde ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte araştırmacı tarafından değer ifadesi barındırmasına göre tespit edilen ifade sayısı 245 olup, diğer araştırmacı tarafından tespit edilen ifade sayısı 248 olmuştur. Aynı şekilde tezin yazarı olan araştırmacı tarafından değer ifadesi barındırmasına göre tespit edilen görsel sayısı 42 olup, diğer araştırmacı tarafından tespit edilen görsel sayısı 40 olmuştur. Sayıların yakın olması yüksek uyumluluk için önemlidir. Bu durum içinde uyumluluk hesaplaması yapılmış yapılan hesaplamalarda metinler için uyumluluk % 92,2 bulunmuştur (Tablo 5.) Bu değerler hesaplanırken, Cohen kappa katsayısı formülü kullanılmıştır (Kılıç, 2015). Kılıç'ın (2015) çalışmasında da ifade edildiği haliyle Cohen Kappa katsayısı ve anlamları, aşağıdaki Tablo 4'de verilmiştir.

$\kappa = \text{Pr}(a) - \text{Pr}(e) / 1 - \text{Pr}(e)$ formül sonucunda çıkan değer -1 ile +1 arasında seyretmektedir.

$\kappa = +1$ ise iki değerlendiricinin sonuçları %100 uyumludur.

$\kappa = 0$ ise değerlendiriciler arasındaki uyum şansa bağlıdır.

$\kappa = -1$ ise iki değerlendiricinin sonuçları %0 uyumludur.

Sonuçların detaylandırılabilmesi için Landis ve Koch (1977) nin tablosu göze çarpmaktadır.

Tablo 4. Cohen Kappa Katsayısı ve Anlamları

κ değeri	Yorum
< 0	Uyumun şansa bağlılığından daha kötü olması
0.01 – 0.20	Önemsiz kabul edilen uyum düzeyi
0.21 – 0.40	Zayıf kabul edilen uyum düzeyi
0.41 – 0.60	Orta kabul edilen uyum düzeyi
0.61 – 0.80	İyi kabul edilen uyum düzeyi
0.81 – 1.00	Çok iyi kabul edilen uyum düzeyi (Kılıç, 2015).

Yapılan analiz sonucu Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Kappa Analizi

Kappa	Diğer Araştırmacı/ Metinler	Diğer Araştırmacı/ Görseller	Toplam
Araştırmacı/ Metinler	245	3	248 (%85)
Araştırmacı/ Görseller	2	40	42 (%15)
Toplam	247 (%85)	43 (%15)	290 (%100)

Yukardaki tabloda Pr(a) değeri 0,98 olarak hesaplanmış, Pr(e) 0,745 değeri hesaplanmıştır. Formül uygulandığında %92,2 uyum bulunmuştur (Kılıç 2015).

Tablolar halinde yorumlama işlemi her sınıf düzeyi için yapılmıştır. Böylelikle değerlerin dağılımı, bulunup bulunmaması net bir şekilde görülmektedir.

3. 5. Nitelik Artırmaya Yönelik İşlemler

Geçerlik, güvenirlik, nesnellik ve genellenebilirlik bilimsel araştırmaların olmazsa olmazlarındandır. Nicel araştırmalarda aşına olunan bu kelimeler, çalışmaların tekrar edilebilirlik ve doğruluk düzeyini okuyucunun gözleri önüne sunarken, nitel araştırmalarda pek yeri yoktur. Yani nitel araştırmalarda aynı konular üzerinde durulur ancak ifade şekilleri farklıdır. Nitel çalışmalarda geçerlik kelimesi yerine “*inanırlık*” kelimesi; güvenirlik kelimesi yerine de “*tutarlık*” kelimesinin kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bu kelimeler çalışmaların doğası gereği farklılaştıkları için eşit değil denk kabul edilmişlerdir. Tabi ki nicel araştırma ve nitel araştırmalarda birbirine denk kullanılan kelimeler yalnızca bunlar değildir. Aynı şekilde nicel araştırmada kullanılan “*nesnellik*” ve “*genellenebilirlik*” kelimelerinin yerine de farklı kelimeler kullanılmaktadır. Nesnellik yerine “*teyit edilebilirlik*” ve genellenebilirlik yerine de “*aktarılabirlik*” ölçütleri kullanılmaktadır (Baltacı, 2019).

3. 5. 1. İnanırlık (Geçerlik)

Bu ölçüt nitel araştırmaların geçerli olabilmesi için gerekli olan bütün her şeyi içermektedir. Yani çalışmaların geçerli sayılabilmesi için güvenilir olması, okuyucular açısından inandırıcı olması, araştırılanın ve bulguların gerçek olup olmasını kontrol eden ölçüte nitel araştırmalarda inanırlık denilmektedir (Baltacı, 2019).

Bu çalışmada inanırlığı artırmak için, ölçme aracına karar verilirken alanında uzman akademisyenler ile görüşülmüş, incelenecek ders kitaplarına karar verirken gelişigüzel değil, her kademedan belirlenen ölçütlere göre birer ders kitabı seçilmiş, araştırmanın her aşaması danışman öğretim üyesinin kontrolünde ilerlenmiş, analizler ikinci bir kişi (değerler konusunda çalışmaları

olan bir kişi) tarafından bağımsız bir şekilde gerçekleştirilmiş ve betimsel analiz çerçevesinde okuyucular için veri analizlerinden doğrudan alıntılar sunulmuştur.

3. 5. 2. Tutarlık (Güvenirlik)

Bu ölçüt, nitel araştırmaların güvenilir olup olmadığını, sürecin yeterliliğini, alınan kararların ve yapılan değerlendirmelerin ne derece doğru olduğunun alanında uzman kişiler tarafından kontrolünün sağlanmasıyla ilintili bir ölçüttür (Baltacı,2019).

Bu çalışmada tutarlığın (güvenirliğin) yüksek olması için, veri toplama aracı olarak öğretim programlarına yerleştirilen kök değerleri ve bu kök değerlere işaret eden tutum ve davranışların bizzat MEB (2017) tarafından açıklandığı dokümanın seçilmesi, araştırma sürecinin ve izlenen adımların tez çalışmasında açık, anlaşılır, sistemli şekilde ifade edilmesi, ders kitabı analizlerinin tezin yazarı ve alanda çalışmaları olan uzman başka bir araştırmacı tarafından bağımsız bir şekilde gerçekleştirilmiş olması, bağımsız analizciler arasındaki uyumun Kappa katsayısı ile hesaplanması ve yüksek olması, betimsel analiz kapsamında veri analizlerinden örnek alıntılarının ve kanıtlarının okuyucular için doğrudan alıntılar sunulması sağlanmıştır.

3. 5. 3. Teyit Edilebilirlik (Objektiflik/Nesnellik)

Bu ölçüte ulaşmanın en basit sorusu: “*Bulgular gerçek verilerden elde edilmiş mi edilmemiş mi?*” ve “*Yeterli bulgu çalışmada yer almakta mıdır?*” Şeklindeir. Yani bu ölçütle, çalışmanın gerçekliği sorgulanmaktadır (Baltacı, 2019).

Bu çalışmada, kullanılan kitapların dijital olarak EBA platformundan temin edilebilmesi, ders kitabı analizlerini iki bağımsız analizci tarafından yapılmış olması ve analizlerinin yüksek oranda uyumlu olması, veri analizlerinden örnek alıntılarının ve kanıtlarının okuyucular için doğrudan alıntılar şeklinde sunulması gibi durumlar, tez çalışmasının ve verilerinin teyit edilebilirliğini (objektifliğini) artıran durumlardır.

3. 5. 4. Aktarılabirlik (Genellenebilirlik)

Bu ölçüt seçilen örneklemin evrenine genellenebilmesiyle ilişkilidir (Baltacı, 2019). Bu çalışmada incelenen Kimya ders kitaplarının kendileriyle eş düzeylerdeki incelenmeyen ders kitapları ile benzer sonuçlar verecekleri düşüncesinden hareket edilmektedir. Bu ifade aslında her nitel çalışmada geçerli olmayabilir. Örnek olarak, bir okulda bulunan 100 öğrencinin ders çalışma stilleri inceleniyorsa, bunun sonuçlarının başka okullara genelleme yapılamayacağı aşikârdır. Bu çalışmada incelenen örneklem ders kitabı olduğu için genelleme yapmak biraz daha olası görülmektedir. Çünkü normalde ders kitaplarının ana çerçevesi ve uymaları gereken kaynak; öğretim programıdır. Ders kitapları, bir disipline ait öğretim programına uygun hazırlanmakta ve o

disiplinde uzman kişilerce incelendikten sonra ders kitabı olarak okutulmasına onay verilmektedir. Aynı öğretim programına yönelik olarak hazırlanan ders kitaplarının içeriklerinin “hemen hemen” benzer olacağı varsayımıyla, bu çalışmadan çıkan sonuçlarının genel olarak o disipline ait ders kitaplarındaki durumu kısmen yansıtabileceği söylenebilir. Ancak elbette bu durum %100 oranında bir kesinlik taşımaz.

4. BULGULAR

Araştırmanın bu kısmında çalışmanın problem durumlarına cevaplar aranmaktadır. Problem durumunun alt boyutları teker teker cevaplanmış ve betimsel olarak okuyucuya sunulmuştur. Her kitapta değer ifadesini ya da göstergesini/alt boyutunu/anahtar kelimesini barındıran bütün ifadeler doğrudan alıntılar şeklinde sunularak her kitap için nihai tablolar oluşturulmuştur. Hem doğrudan alıntılar hem de nihai tablolar yorumlanarak, okuyucuya en iyi şekilde problem durumlarının yanıtı sunulmuştur.

4. 1. Dokuzuncu Sınıf Kimya Ders Kitabında Yer Verilen Değerlere İlişkin Bulgular

Bu başlık altında araştırmanın “9. sınıf kimya ders kitabındaki metinlerde hangi kök değerler, ne ölçüde yer almaktadır?” ve “9. sınıf kimya ders kitabında yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımı nasıldır?” alt problemlerine (1. ve 2. alt probleme) ilişkin bulgular yer almaktadır.

9. sınıf ders kitabı 223 sayfadan oluşmakta ve 5 ünite içermektedir. Bu üniteler sırasıyla “Kimya Bilimi”, “Atom ve Periyodik Sistem”, “Kimyasal Türler Arası Etkileşimler”, “Maddenin Halleri” ve “Doğa ve Kimya” şeklindedir. Birinci üniteden beşinci ünitenin sonuna kadar bütün metinler taranmıştır. Tarama işlemi birinci ünitenin başladığı 17. sayfadan beşinci ünitenin bittiği 203. sayfaya kadar sürmüştür. Kitap incelenirken hem içeriğe dair metin kısımları hem de “Araştıralım”, “Okuma Parçası”, “Biliyor musunuz”, “Gezerek Öğrenin” ve “Geleceğin Nobel Adaylarına” başlıklarındaki metinler taranmıştır. Bu alanların ve başlıkların dışında kalan “Kitap Kapağı”, “Neler Kazanılacak?”, “İstiklal Marşı”, “Gençliğe Hitabe”, “Mustafa Kemal Atatürk’ün Büyük Resmi”, “İçindekiler”, “Güvenlik Sembolleri”, “Kitabın Tanıtımı”, “Kısaltmalar”, “Üniteye Başlarken Soruları”, “Neler Kazandık Soruları”, “Örnek Sorular”, “Cevap Anahtarı”, “Sözlük”, “Kaynakça”, “Dizin ve Görsel Kaynakça” başlıkları taramaya dâhil edilmemiştir. Bulunan değerler, aşağıda her bir üniteye yönelik alt başlıklarda doğrudan alıntılar şeklinde sunulmuştur.

4. 1. 1. Kimya Bilimi Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 9. sınıf kimya ders kitabının 1. ünitesi olan “Kimya Bilimi” ünitesinde değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir. “Kimya Bilimi” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır:

- Sayfa 20’de “Simyacılar uğraşları sonucunda kimyada kullanılan fırınlar (Görsel 1.1.1), damıtma düzenekleri, su banyosu, kroze, el kantarı, su terazisi, imbik (Görsel 1.1.2) gibi araç

gereçleri geliştirmişlerdir. Ayrıca damıtma, süzme, kristallendirme, mayalama, özütleme, çözme gibi laboratuvar tekniklerini kullanmışlardır.” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadelerde “azimli olma” ve “beklemeyi bilme” alt boyutları ile “sabır” değerine değinilmiştir.

- Sayfa 20’de “Simyacıların sonraki dönemde uğraşları daha çok hastalıkların tedavisi için ilaç hazırlamaya yöneliktir.” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadelerde “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” ve “toplumu önemseme” alt boyutuyla “vatanseverlik” değerine değinilmiştir.

- Sayfa 20’de “Kimyanın bilim olma sürecine birçok simyacı katkı sağlamıştır. Bazı simyacıların titizlikle yaptığı çalışma, buluş ve eserler günümüzde de kullanılmaktadır. Bu bakımdan bazı simyacıları bilim insanı olarak adlandırmak yanlış değildir.” ifadesi yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” ve “tutarlı ve güvenilir olma” alt boyutlarıyla “sorumluluk” ve “toplumu önemseme” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 21’de Okuma Parçası metninin içinde “Mezopotamyalılar diğer bütün medeniyetlerde olduğu gibi insan sağlığına önem vermiş, bitkilerin özellikle kök, sap, meyve ve yapraklarını ilaç olarak kullanmışlardır.” ifadesi yer almaktadır. Bu cümlede insan sağlığının önemli olduğu, hastalıkların iyileştirilmesi ve ölümlerin aza indirilmesi için uğraşlar sarf edildiği vurgulanmıştır. Bu nedenle “toplumu önemseme” alt boyutuyla “vatanseverlik” ve “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değerine değinilmiştir.

- Sayfa 23’te bir metin cümlesi “‘Gâh sevgiyle toplanır, bir olur bütün şeyler, Gâh da ayrılırlar yine tek tek nefretin kınıyla’” Empedokles’ in dört elementi tanıtmak için kullandığı cümle olarak sunulmuştur. Empedokles bu cümlelerle sevginin her şeyi bir arada tutabileceğini, nefretinde en güzel şeyleri bile ayırabileceğini ifade ederek, günlük hayatla maddeleri bağdaştırmıştır. İtme çekme kuvvetlerini sevgiye ve nefrete dayandırması aslında sevginin en sağlam bağ olduğunu belirtmek istemesidir. Burada “sevgi” değerine değinilmiştir.

- Sayfa 25’te okuma parçası metninde “Cumhuriyetin ilk yıllarında her türlü yokluk ve imkânsızlığa rağmen yurt dışına öğrenci gönderilir. Amaç, bilimsel ve teknolojik gelişmenin bu öğrenciler sayesinde ülkemize taşınmasıdır. Atatürk onlara gönderdiği telgrafta; -Sizi bir kıvılcım olarak gönderiyorum; alevler olarak geri dönmelisiniz.- demiştir.” ifadeleri yer almaktadır. Bu cümlelerde “kendine, çevresine, vatanına ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve her şeye rağmen öğrenci gönderilmesini ve bu öğrencilerin ülkeyi kalkındırmasını amaçlayarak “toplumu önemseme” alt boyutu ile “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 25’te okuma parçası metninde “Ulu Önderimiz Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 27 Ekim 1922 yılında Bursa’da yapmış olduğu bir toplantıda -Milletimizin siyasi, sosyal hayatında, milletimizin düşünce eğitiminde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır. Okul sayesinde, okulun vereceği ilim ve fen sayesinde ki Türk milleti, Türk sanatı, Türk ekonomisi, Türk şiiri ve edebiyatı bütün

güzellikleriyle gelişir.- demesi bilimsel eğitime verdiği önemin göstergesidir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada Türkiye’nin bütün özellikler açısından gelişmesi için eğitimin önemli olduğu, toplumun gelişmesi için Fen’in önemi belirtilmiştir. Bu nedenle “toplumu önemseme” alt boyutu ile “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 38’de bir paragrafta *“Kimya laboratuvarında, deney yaparken zarar görmemek ve bir kaza yaşamamak için güvenlik kurallarına uygun davranılmalıdır. Laboratuvar güvenlik kurallarının yanı sıra kimyasallarla güvenli bir şekilde nasıl çalışılacağı konusunda da bilgi sahibi olunmalıdır.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada da *“davranışlarını kontrol etme”* anahtar kelimesi kapsamında *“öz denetim”, “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma”* alt boyutu ile *“sorumluluk”* değerine değinilmiştir.

- Sayfa 38’de bir paragrafta *“Bu kimyasallardan bazıları kolaylıkla deriden geçebileceği gibi buharlaşma yolu ile soluduğumuz havaya da karışabilir. Kimyasal maddelerin insan sağlığına ve çevreye zarar vereceği bilinmeli ve gerekli tedbirler alınmalıdır.”* ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadeler hem *“davranışlarını kontrol etme”* anahtar kelimesiyle *“öz denetim”*, hem de *“kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma”* anahtar kelimesi veya göstergesiyle *“sorumluluk”* değerini vurgulamaktadır.

- Sayfa 38 ve 39’da *“Laboratuvar Güvenlik Kuralları”* başlığı altında dikkat edilmesi gerekenler madde madde verilmiştir. Burada yer alan maddelerin tamamında *“davranışlarını kontrol etme”* alt boyutu ile *“öz denetim”* ve *“kendine, çevresine, vatanına ailesine karşı sorumlu olma”* alt boyutu ile *“sorumluluk”* değerlerine vurgu yapılmıştır. Bu başlıkta yer alan maddelerden bazıları şunlardır:

- *“Kimya laboratuvarında, laboratuvar önlüğü ve kapalı ayakkabı giyilmeli, tehlikeli deneyler için özel koruma gözlüğü ve maske kullanılmalıdır.*
- *Saçlar toplu, tırnaklar kesilmiş olmalıdır.*
- *Ellerde kesik, çatlak veya açık yara varsa mutlaka bandajla kapatılmalı ve yapılacak işe uygun eldiven kullanılmalıdır.*
- *Bazı kimyasalların buharları olumsuz etkileyeceği için gözlerde kontak lens bulunmamalıdır.*
- *Kimyasalların deri ile temas süresini arttıracak için, yüzük, bilezik gibi takılar çalışmaya başlamadan önce çıkarılmalıdır.*
- *Laboratuvara yiyecek, içecek getirilmemeli ve tüketilmemeli, kesinlikle sakız çiğnenmemelidir.*
- *Kimyasal maddelere kesinlikle çıplak elle dokunulmamalıdır.*
- *Kimyasal maddeler koklanmamalı ve tadına bakılmamalıdır.*
- *Sıvılar pipetle aktarılırken mutlaka puar kullanılmalı, kesinlikle ağızla çekilmemelidir.*
- *Laboratuvardan çıkar çıkmaz eller hemen yıkanmalıdır.”*

Bu 10 ifadede “davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutları ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- “Kimyasal maddelerin insan sağlığına ve çevreye zarar vereceği bilinmeli ve gerekli tedbirler alınmalıdır.
- Laboratuvarı, başkalarının dikkatini dağıtıcı hareketler yapılmamalı, oyun oynanmamalı ve kesinlikle şaka yapılmamalıdır.
- Kırık, çatlak ve kirli cam eşyalar kullanılmamalıdır.
- Kimyasal alındıktan sonra şişenin kapağı hemen kapatılmalıdır. Aynı spatül veya pipet temizlenmeden başka bir madde için kullanılmamalıdır.
- Derişik asitlerle çalışırken dikkatli olunmalı, asit çözeltisi hazırlanacaksa cam baget yardımı ile asit yavaşça su içerisine dökülüp seyreltilmeli, asla asit üzerine su eklenmemelidir.
- Eter, aseton, alkol gibi uçucu ve yanabilen maddeler açık aleve yakın tutulmamalıdır.
- Uçucu ve yanıcı çözücüler nedeniyle piller alev alma riski taşıdığı için laboratuvarı kesinlikle cep telefonu kullanılmamalıdır.
- Deney sırasında deneyi yapan kişi deney ortamından ayrılmamalıdır.
- Kimyasal maddelerin ambalajları üzerindeki etiketler koparılmamalı, karalanmamalı, şişelerden sıvı akıtılırken etiket tarafı yukarı gelecek şekilde tutulmalıdır. Etiketleri bozulmuş ambalajlar kullanılmamalıdır.
- Katı ve sıvı atıklar lavabolara dökülmemeli, etiketlerle belirlenmiş atık kaplarına atılmalıdır.
- Kullanılmış deney malzemeleri yıkanmalı kesinlikle kirli bırakılmamalıdır.
- Herhangi bir sağlık problemi olan öğrenci, öğretmenini bilgilendirmelidir.
- Öğretmenin onay vermediği hiçbir işlem ve deney yapılmamalıdır.”

Bu 13 ifadede ise “kendine, çevresine, vatanına ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

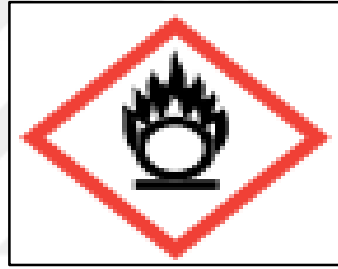
- Sayfa 39’da bir paragrafta “Evimizde, iş yerimizde, laboratuvarı ve endüstride kullanılacak her kimyasal maddenin üzerinde mutlaka çeşitli uyarı, risk ve önlem bilgileri bulunur. Kullanmadan önce bu maddelerin etiketleri dikkatle okunmalı ve o madde ile çalışırken gerekli tedbirler alınmalıdır. ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim” ve “kendine, çevresine, vatanına ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile “sorumluluk” değerlerine vurgu yapılmıştır.

- Sayfa 39’da bir paragrafta “Yanıcı maddeler: Küçük çaplı yangınlarda yanan bölgenin hava ile teması kesilmelidir. Yanıcı maddeler vücut ile temas ettirilmemeli; ateş, kıvılcım ve ısıdan uzak

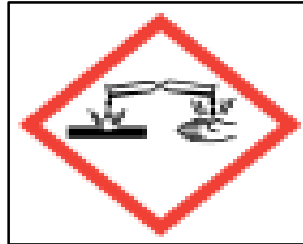
tutulmalıdır. Bu maddelerden korunmak için gözlük, eldiven, önlük kullanılmalı, gerekli güvenlik önlemleri alınmalıdır (Şekil 1.).” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutu ile “*öz denetim*” ve “*kendine, çevresine, vatanına ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değerlerine vurgu yapılmıştır.

Şekil 1. Yanıcı maddeler

Şekil 2. Yakıcı maddeler

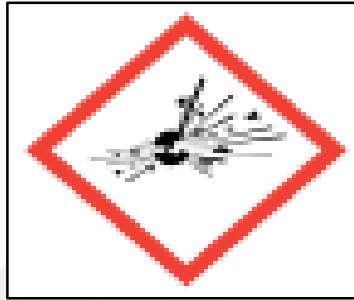

Şekil 3. Aşındırıcı maddeler

- Sayfa 39’da bir paragrafta “*Yakıcı maddeler: Bu maddelerle çalışırken koruyucu tedbirler alınmalıdır (gözlük, eldiven, önlük vb.). Yakıcı maddeler; kâğıt, ahşap gibi yanıcı malzemelerle temas ettirilmemelidir (Şekil 2.)*” İfadeleri yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutu ile “*öz denetim*” ve “*kendine, çevresine, vatanına ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değerlerine vurgu yapılmıştır.

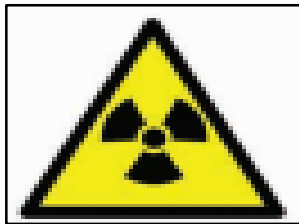
şekil 4. Tahriş edici maddeler

şekil 5. Patlayıcı maddeler

şekil 6. Zehirli maddeler

şekil 7. Radyoaktif maddeler

Şekil 8. Çevreye zararlı maddeler

- Sayfa 39’da bir paragrafta “*Aşındırıcı (Korozif) Maddeler: Bu maddelerle çalışırken göz, cilt ve diğer dokulara teması engellemek için gerekli tedbirler alınmalı, gözlük, eldiven, önlük gibi koruyucu ekipmanlardan yararlanılmalıdır (Şekil 3.)*” ifadeleri yer almaktadır. “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutu ile “*öz denetim*” ve “*kendine, çevresine, vatanına ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değerlerine vurgu yapılmıştır.

- Sayfa 40’ta bir paragrafta “*Tahriş Edici Maddeler: Tahriş edici maddeler vücut ile temas ettirilmemeli, bu maddelerin buharı kesinlikle solunmamalıdır. Korunma amaçlı gözlük, eldiven, önlük vb. kullanılmalıdır. Bu işaretin bulunduğu madde ile çalışırken ortam havalandırılmalıdır. Tahriş edici maddelerin cilde temas etmesi durumunda cilt bol su ile yıkanmalı, alerji belirtisi varsa tıbbi bir kurumdan destek alınmalıdır (Şekil 4.)*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutu ile “*öz denetim*” ve “*kendine, çevresine, vatanına ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değerlerine vurgu yapılmıştır.

- Sayfa 40’ta bir paragrafta “*Patlayıcı Maddeler: Bu maddeler; kıvılcım, ısınma, alev, vurma, çarpma ve sürtünme etkisi ile patlayabileceği için ateş, kıvılcım ve ısıdan uzak tutulmalıdır (Şekil 5.)*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutu ile “*öz denetim*” ve “*kendine, çevresine, vatanına ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değerlerine vurgu yapılmıştır.

- Sayfa 40’ta bir paragrafta “*Zehirli (Toksik) Maddeler: Bu maddeler; ağız, deri ve solunum yolu ile zehirlenmelere yol açacağı için kesinlikle vücut ile temas ettirilmemelidir (Şekil 6.)*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutu ile “*öz denetim*” ve “*kendine, çevresine, vatanına ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değerlerine vurgu yapılmıştır.

- Sayfa 40’ta bir paragrafta “*Radyoaktif Maddeler: Bu işaretin bulunduğu bölgelerde dolaşılmalı, koruyucu giysiler kullanılmalıdır (Şekil 7.)*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutu ile “*öz denetim*” ve “*kendine, çevresine, vatanına ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değerlerine vurgu yapılmıştır.

- Sayfa 40'ta bir paragrafta “Çevreye Zararlı Maddeler: Bu maddeler ile çalışıldıktan sonra atıkları kesinlikle doğaya atılmamalı, lavaboya dökülmemeli, mutlaka kimyasal atık şişesine boşaltılmalıdır.(Şekil 8.)” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim” ve “kendine, çevresine, vatanına ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile “sorumluluk” değerlerine vurgu yapılmıştır.

Şekil 9. İş güvenlik malzemelerinden bazıları

- Sayfa 41'de bir paragrafta “İş sağlığı ve güvenliğine dikkat edilerek çalışma koşulları buna göre düzenlendiğinde meslek hastalıkları ve iş kazalarının önlenebileceği bir gerçektir. İş yerlerinde, sağlık ve güvenliğimiz için temel uyarı işaretlerinin anlamı ve kimyasal maddelere karşı alınması gereken tedbirler bilinmeli ve buna uygun davranılmalıdır (Şekil 9.). Bu amaçla ülkemizde de iş yerlerinde iş güvenliği uzmanı çalıştırılması yasayla zorunlu hâle getirilmiştir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “kurallara ve kanunlara uyma” alt boyutu ile “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır. Burada hem “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim”, hem de “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 41'de bir paragrafta “Endüstride kullanılan pek çok üründe ağır metaller (alüminyum, arsenik, kadmiyum, krom, kurşun, nikel, cıva ve çinko) ve zararlı kimyasallar bulunur. Bu kimyasallar havaya, toprağa ve suya karışabilir. Suyu karışan ağır metaller suda yaşayan bazı canlılara ve sağlıklı olmak için yenen balıklara geçer. Çeşitli amaçlarla kullanılan kimyasallar sadece insan sağlığına değil çevreye de zarar verir. Tarımda kullanılan ilaçların ve gübrelerin bitkiler tarafından kullanılmayan kısmı, bitki ve canlılara zarar vererek hava, toprak ve su kirliliğine neden olur. Ancak kimyasal maddeler tamamen zararlıdır yanılıgısına da düşmemek gerekir. Eksikliğinde veya yokluğunda hem canlı organizmalar hem de çevrede pek çok olumsuz etkinin görülebileceği kimyasallar da vardır.” ifadeleri yer almaktadır. Çeşitli kimyasal maddelerin yeterince kullanılması gerektiği, fazla kullanılması durumunda bitki ve canlılara zarar vereceği ifadesi “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” ve “toplumu önemseme” alt boyutuyla “vatanseverlik”, “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” ve “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değerleri vurgulanmıştır.

- Sayfa 41'de bir paragrafta “Değişik şekillerde vücuda alınan kimyasal maddeler; bazen hemen, bazen de yıllar içinde zehirli ve zararlı etkilerini gösterebilir. Bu etkilerden bazıları

yorgunluk, kansızlık, unutkanlık, mide ağrıları, gözde sulanma, kızarıklık, alerji gibi hemen ortaya çıkabilen rahatsızlıklardır. Bazıları ise karaciğer sorunları, kanser, hormonal bozukluk, depresyon, astım, beyin dokularında tahribat, böbrek yetmezliği, deri hastalıkları, işitme bozuklukları, genlerde tahribat, kısırlık, obezite, yüksek tansiyon gibi yıllar sonra ortaya çıkan ciddi hastalıklardır. Ayrıca kullanılan kimyasallar anneden göbek kordonu aracılığıyla henüz doğmamış bebeklerin de yaşamına girer ve bebeğin gelişimini engelleyerek sakat doğumlara neden olabilir.” ifadeleri yer almaktadır. Kimyasalların kullanımında insanların bilgi sahibi olması ve gereksiz kullanmaması ifadesi “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutları ile “öz denetim” değerini vurgulamaktadır.

- Sayfa 43'te “Çevredeki kurşun miktarı; benzin kullanımı, endüstriyel işlemler ve katı atık yakma gibi diğer insan faaliyetleri ile artabilir.” ifadesi yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değerine değinilmiştir.

- Sayfa 43'te bir paragrafta “(Kurşun için) İnsan sağlığı üzerinde çok zararlı etkiye sahip dört metalden biridir. İnsan vücuduna gıda, hava veya su yoluyla girerek istenmeyen durumlara neden olabilir. Hemoglobinin yapısında ve sinir sisteminde bozunmaya, kan basıncında yükselmeye, böbrek ve beyin hasarlarına neden olabilir. Çocuklarda öğrenme yeteneklerinin azalması, davranışsal bozukluklar, saldırganlık ve hiperaktivite gibi etkileri görülebilir. Ayrıca hamilelerde düşüklere sebep olduğu gibi plasenta aracılığıyla fetüse girebilir, doğmamış çocukların sinir sistemine, beynine ciddi hasarlar verebilir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” ve “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutlarıyla “sorumluluk” değerine değinilmiştir.

- Sayfa 43'te bir paragrafta “Karbon dioksit, doğal olarak kaynak suyu içerisinde bulunabilir. Ayrıca yanardağlar patladığında canlıların solunumu sırasında; kömür, yağ, benzin, doğalgaz ve dizel yakıt gibi fosil yakıtların yanmasıyla oluşur. İklim değişikliğine ve küresel ısınmaya neden olan karbon dioksit sera gazlarından biridir. Güneş'ten gelen ısının bir kısmını atmosferde tutar ve küresel ısınmaya yol açarak doğal dengeyi bozar. Küresel ısınma sonucu çölleşmeye, kar ve buzun hızlı erimesine, deniz seviyesinin yükselmesine ve güçlü fırtınalara neden olur.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” ve “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutlarıyla “sorumluluk” değerine değinilmiştir.

- Sayfa 43'te bir paragrafta “Gaz hâldeki karbon dioksit, özellikle kapalı alanlarda nefes almak için gereken oksijenin alınmasını engeller. Düşük karbon dioksit miktarı bile akciğer tıkanıklığı, görme bozukluğu, merkezî sinir sistemi hasarı, kaslarda ani kasılmalar, kan basıncında artış ve nefes darlığı yapabilir. Karbon dioksit miktarının %10 veya daha fazlasına maruz kalınması; ölüm, bilinç kaybı veya kasılmalara neden olabilir. Anne karnındaki fetusa zarar verebilir. Karbon dioksit alımı aynı zamanda baş dönmesi, baş ağrısı, terleme, yorgunluk, uyuşma, kol ve bacakta karıncalanma, hafıza kaybı, bulantı, kusma, depresyon, kulak çınlaması, cilt ve gözde yanma yapabilir. Kuru buza

(katı hâldeki CO₂) dokunulduğunda ciltte donma veya kabarcıklar oluşabilir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” ve “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutlarıyla “sorumluluk” değerine değinilmiştir.

- Sayfa 43’te bir paragrafta “Kükürt trioksit metaller ve dokular için aşındırıcı etkiye sahip, nem çekici özellikte bir maddedir. Sanayide kullanılması ve fosil yakıtların yanması sonucunda atmosfere karışan SO₃ havada yoğun asidik dumanlar yayarak çevre kirliliğine neden olur. SO₃’ün atmosferdeki su buharı ile tepkimeye girmesi sonucunda oluşan sülfürik asit (H₂SO₄) asit yağmurlarını oluşturur. Asit yağmurlarının kanalizasyona akması, yangın veya patlama tehlikesine neden olabilir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” ve “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutlarıyla “sorumluluk” değerine değinilmiştir.

- Sayfa 45’te bir metin cümlesinde “Kimya laboratuvarında deneye başlamadan önce yapılacak deney ile ilgili teorik bilgiler ve kullanılacak malzemeler hakkında bilgi sahibi olunmalıdır.” şeklinde “davranışlarını kontrol etme” alt boyutları ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

4. 1. 2. Atom ve Periyodik Sistem Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

9. sınıf kimya ders kitabının 2. ünitesi olan “Atom ve Periyodik Sistem” ünitesi öğretim programında yer alan 10 kök değer açısından incelendiğinde sadece tek bir değere rastlanılmıştır. Ders kitabında değerlere yönelik olarak tespit edilen ilgili ifade alıntı şeklinde aşağıda sunulmuştur. “Atom ve Periyodik Sistem” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifade şöyledir:

- Sayfa 58’de bir paragrafta “Çok parçalı bir puzzle (yapboz) yaparken ilk parçayı yerine yerleştirmek ancak birkaç denemeden sonra mümkün olur. Parçalar doğru yerleştikçe işiniz kolaylaşır. Uzun uğraşlar sonucunda puzzle tamamlanır. Bilim insanları bugün sahip olduğumuz atomla ilgili bilgilere yapbozda olduğu gibi pek çok uğraş, deneme ve bilgi sonucunda ulaşmışlardır.” ifadeleri yer almaktadır. Burada bir şeylerin oluşumu için “beklemeyi bilme” alt boyutu ile “sabır” değeri vurgulanmıştır.

4. 1. 3. Kimyasal Türler Arası Etkileşimler Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 9. sınıf kimya ders kitabının 3. ünitesi olan “Kımyasal Türler Arası Etkileşimler” ünitesinde değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir.

“Kimyasal Türler Arası Etkileşimler” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır:

- Sayfa 97’de bir paragrafta *“Uzun süre, alış veriş merkezleri gibi kapalı ve klimalı ortamlarda dolaşmak, saatlerce televizyon izlemek ve bilgisayar, cep telefonu gibi elektromanyetik aletleri çok fazla kullanmak kendimizi yorgun hissetmemize neden olur. Bunun nedeni pozitif yüklü iyonlardır. Pozitif yüklü iyonlar kendinizi sadece yorgun hissetmenize neden olmaz aynı zamanda birçok rahatsızlığın ortaya çıkmasına da yol açar. Bu rahatsızlıkların başında baş ağrısı, konsantrasyon eksikliği, uykusuzluk, alerji, olumsuz düşünceler, zihinsel yorgunluk gelir.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada yapılmaması gereken şeylerden bahsedilmiştir. Telefon ve teknolojik aletlerden uzak olmak vücut için yararlıdır. Dolayısıyla *“davranışlarını kontrol etme”* ve *“davranışlarının sorumluluğunu üstlenme”* alt boyutuyla *“öz denetim”* değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 134’de bir okuma parçası metni cümlesinde *“İlk eğitimini Mardin’de tamamlayan Sancar, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden 1969 yılında birincilikle mezun oldu.”* ifadesi yer almaktadır. Burada Aziz Sancar’ın okulunu ön planda tutarak birinci olması *“davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme”* alt boyutuyla *“öz denetim”* ve *“çalışkan olma”* alt boyutuyla *“vatanseverlik”* değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 134’de bir okuma parçası cümlesinde *“İki yıl Savur’da bir sağlık ocağında doktorluk yaptıktan sonra NATO-TÜBİTAK bursu ile Dallas’a giderek Teksas Üniversitesinde Moleküler Biyoloji dalında doktora yaptı.”* şeklinde kendi vatanında hizmet vermesi, doktora için bursu kazanması ve bunları ön planda tutarak çalışması *“çalışkan olma”* alt boyutuyla *“vatanseverlik”*, *“azimli olma”* ve *“davranışlarını kontrol etme”* alt boyutları ile *“vatanseverlik”*, *“sabır”* ve *“öz denetim”* değerleri vurgulanmıştır.

- Sayfa 134’te bir okuma parçası cümlesinde *“Yale Üniversitesinde DNA onarımı dalında doçentlik tezini tamamlayarak DNA onarımı, hücre dizilimi, kanser tedavisi ve biyolojik saat üzerinde çalışmalarına devam etti.”* ifadesi yer almaktadır. Burada *“çalışkan olma ve azimli olma”* alt boyutları ile *“vatanseverlik”* ve *“sabır”* değerleri vurgulanmıştır.

- Sayfa 134’de bir okuma parçası metni cümlesinde *“1997 yılından bugüne ABD’deki Kuzey Carolina Üniversitesi Biyokimya ve Biyofizik Bölümünde görev yapan Prof. Sancar, yayımladığı 33 kitap, 415 bilimsel makale ve bu makalelere yapılan 12 binden fazla atıfla bilim dünyasında az rastlanır bir başarıya imza attı.”* şeklinde *“çalışkan olma”* alt boyutuyla *“vatanseverlik”* değeri vurgulanmıştır. Bunları yapabilmesi *“azimli olmayı”* gerektirir, sürekli çalışmayı ve dolayısıyla *“davranışlarını kontrol etme”* gerektirir. Aynı zamanda *“öz denetim”* ve *“sabır”* değerleri de vurgulanmıştır.

- Sayfa 134’te bir okuma parçası cümlesinde *“Yaptığı çalışmalarla Amerikan Ulusal Bilimler Akademisine kabul edilen Sancar, buraya kabul edilen üç Türk’ten biri olmuştur.”* ifadesinde *“çalışkan olma ve azimli olma”* alt boyutları ile *“vatanseverlik”* ve *“sabır”* değerleri vurgulanmıştır.

- Sayfa 134'te bir okuma parçası metni cümlesinde “*Mardin'in Savur ilçesinden ABD'deki kürsü profesörlüğüne götüren yol alın teriyle doludur. İnatla, sabırla, kararlılıkla yoğrulmuş.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*çalışkan olma*” ve “*azimli olma*” alt boyutları ile “*vatanseverlik*” ve “*sabır*” değerleri vurgulanmıştır. Burada bir de Aziz Sancar'ın sürekli amacına yönelik çalışması “*davranışlarını kontrol etme*” gerektirir. Bu nedenle “*öz denetim*” değeri de vurgulanmıştır.

- Sayfa 134'te bir okuma parçası metni cümlesinde “*Yurduna ve büyüdüğü Savur ilçesine son derece bağlı olan Sancar, Savur Lisesi birincisine her yıl 7500 dolar ödül veriyor. Bu tutumuyla Savurlu gençleri kendisini izlemeye çağırıyor.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*dayanışma*” ve “*toplumu önemseme*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” ve “*vefalı olma*” alt boyutuyla “*sevgi*” (millet ve insan sevgisi) ve “*cömert olma*” ve “*paylaşma*” alt boyutuyla “*yardımseverlik*” değerleri vurgulanmıştır.

- Sayfa 134'te bir okuma parçası metninde “*Ayrıca Nobel Ödüllü bilim insanı Aziz Sancar, 2008 yılında kendi birikimi olan 1 milyon dolar ile Chapel Hill kasabasında bir ev satın aldı. Buraya Carolina -Türk Evi- adını verdi. Amerikalı eşi Gwen ile birlikte ABD'ye doktora için gelen Türk öğrenciler kendi yaşadığı zorlukları yaşamasin diye evini o çocuklara açtı ve burayı hem yurt hem de kültür merkezi olarak kullanmaya başladı. İlgi duyan Amerikalılar için bir de Türkçe eğitim kursu açtı.*” şeklinde yabancı memlekette okumanın sıkıntılarını bilip, bu öğrencilere buna göre davranması “*diğerkâmlık*” alt boyutuyla “*dostluk*” değerini vurgulamaktadır. Ayrıca vatanından gelen Türk öğrenciler için kendi konforundan “*fedakârlık yapma*” davranışını ve onlara “*merhametli olma*” davranışını göstermesi sebebiyle “*sevgi*” değerini vurgulamaktadır. Türk öğrencilere yardım etmeyi onu okutan ülkesine/vatanına karşı bir sorumluluk olarak düşündüğü için “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutuyla “*sorumluluk*” duygusu/değeri verilmiştir. Türk öğrencilerle olan “*dayanışması*” ve ülkesinin ona yaptıklarına karşılık “*ülkesinin insanını/toplumu önemsemesi*” alt boyutlarıyla “*vatanseverlik*” değeri vurgulanmıştır. “*Cömert olma, misafirperver olma, paylaşma*” alt boyutlarla “*yardımseverlik*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 134'te bir okuma parçası metni cümlesinde “*Aziz Sancar hücrelerin hasar gören DNA'ları nasıl onardığını ve genetik bilgisini koruduğunu haritalandıran araştırmaları sayesinde 2015 Nobel Kimya Ödülü'nü kazandı.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*çalışkan olma*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değerleri vurgulanmıştır.

- Sayfa 134'te bir okuma parçası metni cümlesinde “*Ödül töreninde konuşan Sancar: -Ne yaparsanız, iyi yapmaya çalışın, çalışmadan olmaz. Öğrenciyken günde 18 saat çalışırdım. Gecelerimi laboratuvarlarda geçirmiştir. Çalışmaktan başka çare yoktur. Bu, vatan borcudur-dedi.*” şeklinde “*çalışkan olma*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değeri, “*azimli olma*” alt boyutuyla “*sabır*” ve “*Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değerleri vurgulanmıştır. Ayrıca sıkılmadan çalışmaya devam etmenin vurgulanması anlamında, “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutuyla “*özdenetim*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 134'te bir okuma parçası metni cümlesinde *“Prof. Dr. Sancar kendisiyle yapılan bir röportajda özgüvenin önemini vurgulayarak: -Özgüveni bana cumhuriyet verdi, çok idealist hocalarımız vardı. Biz Türkler her şeyi yaparız, her şeyi başarırız. Biz çalıştığımız ve ürettiğimiz sürece üstün olacağız, üstünlük genetik değildir, bütün insanlar birbirine eşittir. Çoğu insan zekâyâ inanır, ben inanmıyorum, bizi birbirimizden ayıran emektir, ben çalışmaya inanıyorum.- diye konuştu.”* şeklinde *“özgüven sahibi olma”* alt boyutuyla *“öz denetim”, “adil olma, eşit davranma”* boyutlarıyla *“adalet”, “çalışkan olma”* alt boyunda *“vatanseverlik”* değerleri vurgulanmıştır.

- Sayfa 134'te bir okuma parçası metni cümlesinde *““Aziz Sancar deyince aklınıza ne geliyor?” sorusuna: “Ben şan ve şöhretle tanınmak istemem. Bana aynı soruyu sorarsanız yanıtım şu olur: ‘Hayatı boyunca çok ama çok çalışmış ve buluşlarıyla insanlığa katkı yapmış bir vatansever. Özellikle çocuklarımızın, şan ve şöhretin sadece olağanüstü çalışmanın bir yan etkisi olduğunu bilmelerini isterim.’ demiştir.”* şeklinde *“çalışkan olma”* ve şan şöhret istemeyerek *“alçak gönüllü olma”* alt boyutu ile *“vatanseverlik”* ve *“saygı”* değerleri vurgulanmıştır.

- Sayfa 134'te bir okuma parçası metni cümlesinde *“-Nobel almak güzel ama ondan da güzel şey Nobel'i almaya giden yol ve yapılan keşiftir. Beni ödüle götüren Atatürk'ün ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yaptığı eğitim devrimidir. Dolayısıyla bu ödülün sahibi Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil eden Anıtkabir Müzesidir- diyerek Nobel Ödülü ile madalya ve sertifikasını Anıtkabir'e teslim etmiştir.”* şeklinde *“çalışkan olma”* ve *“toplumu önemseme”* alt boyutu ile *“vatanseverlik”* vurgulanmıştır.

- Sayfa 134'te bir okuma parçası metni cümlesinde *“Ödül, Anıtkabir'deki Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesinde kendisine ayrılan özel alanda sergilenmektedir.”* şeklinde ödülünü sadece kendine değil, değer verdiği Türk milletiyle paylaşması *“toplumu önemseme”* alt boyutu ile *“vatanseverlik”* değeri vurgulanmıştır.

4. 1. 4. Maddenin Halleri Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

9. sınıf kimya ders kitabının 4. ünitesi olan *“Maddenin Halleri”* ünitesi öğretim programında yer alan 10 kök değer açısından incelendiğinde sadece tek bir değere rastlanılmıştır. Ders kitabında değerlere yönelik olarak tespit edilen ilgili ifade alıntı şeklinde aşağıda sunulmuştur. *“Maddenin Halleri”* ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifade şöyledir:

- Sayfa 145'te bir metin cümlesinde *“Bilim insanları yaklaşık 80 yıl önce hidrojenin metale dönüştürülebileceği öngörüsünde bulunmuşlardır. O günden beri hidrojeni ametalden metale çevirmek için deneyler yapmışlar ve sonunda başarmışlardır.”* ifadesi yer almaktadır. Burada bir şeyin oluşumu için çalışma ve başarma var, başarmak için *“azimli olma”* alt boyutu ile *“sabır”* değeri vurgulanmıştır.

4. 1. 5. Doğa ve Kimya Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 9. sınıf kimya ders kitabının 5. ünitesi olan “Doğa ve Kimya” ünitesinde değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir. “Doğa ve Kimya” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır:

- Sayfa 185’te bir metin cümlesinde “*Bu bilim insanları, dünyanın sonu gelmeden insan neslinin yaşaması için başka dünyalara göç edilmesi gerektiğine inanıyor ve şimdiden birtakım çalışmalar yapıyorlar.*” ifadesi yer almaktadır. İnanların, yaşam alanlarının onlara zarar vereceği düşüncesi ile “*toplumu önemseme*” alt boyutu “*vatanseverlik*” değeri ve “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 189’da bir metin cümlesinde “*Yeryüzündeki tatlı su miktarı oldukça düşük olduğu için suyu kullanırken çok dikkatli olmalı ve su kaynaklarının sınırlı olduğunu aklımızdan çıkarmamalıyız.*” ifadesi yer almaktadır. Burada hem “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutuyla “*öz denetim*” değerinin hem de “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” ve “*davranışlarının sonuçlarını üstlenme*” alt boyutlarıyla “*sorumluluk*” değeri vurgulanmıştır. Ayrıca “*doğal mirasa duyarlı olma*” alt boyutuyla, bu durum kendi vatanımızı da kapsadığı için “*vatanseverlik*” değerinin vurgulandığı düşünülmektedir.

- Sayfa 191’de bir metin cümlesinde “*Küçükken her tarafta -SUYU KORUYUN, İDARELİ KULLANIN- yazan afişler vardı.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutuyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır. Ayrıca “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutları ile “*sorumluluk*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 191’de bir metin cümlesinde “*.....Yaşadığım yerde hiç ağaç yok. Çünkü yağmur yağmıyor. Ara sıra serpiştiren de sadece asit. Mevsimler yok oldu denilebilir. Çevreye sahip çıkmamız konusunda çok uyarıldık ama hiçbirimiz aldırış etmedik...*” ifadeleriyle gelecekte bir mektup aktarılmış. Bu ifadeler şu andan kendi vatanımızı da kapsadığı için “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma*” alt boyutu ile “*vatanseverlik*” değeri vurgulanmıştır. Ayrıca sonuçları gelecekte aktardıkları için “*davranışlarının sonuçlarını üstlenme*” alt boyutu ile de “*sorumluluk*” değerine de değinilmiştir.

- Sayfa 191’de bir metin cümlesinde “*Oysaki içme suyunun her damlasının korunması canlılar açısından son derece önemlidir.*” şeklinde “*doğal mirasa duyarlı olma ve kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutları ile “*sorumluluk*” ve “*vatanseverlik*” değerleri vurgulanmıştır.

- Sayfa 191’de bir paragrafta “*Dünya nüfusunun artması, küresel ısınmaya bağlı iklim değişiklikleri, suyun yeryüzündeki dağılımı, aşırı su kullanımı, su kaynaklarının kirletilmesi ve suyun bilinçsiz kullanımı nedeniyle yukarıdaki metinde yazılanların gerçekleşmesi çok da uzak değildir.*”

ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutuyla “sorumluluk” ve “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

Sayfa 191’de bir “Biliyor musunuz?” metni cümlesinde “Günümüzde canlılar için hayati önem taşıyan içme suyu bilinçsizce harcanmaktadır. Oysaki içme suyunun her damlasının korunması canlılar açısından son derece önemlidir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarının kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır. Ayrıca “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutları ile “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 191’de bir metin cümlesinde “Bilinçsiz tüketim, kuraklığa ve tarımsal üretimde düşüşe neden olur. Bunun sonucunda kıtlık ve açlık başlar.” ifadesi yer almaktadır. Burada bilinçsizce tüketim yapılırsa sonucunun nasıl olacağı belirtilmiş “davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutu ile “öz denetim” ve “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutları ile “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 192’de bir metin cümlesinde “Birçok alanda olduğu gibi özellikle suyun bilinçli kullanılması ve bu konuda tasarruf yapılması, hem bireysel hem de ülke ekonomisi için büyük bir kazançtır.” ifadesi yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” ve “davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır. Ayrıca bilinçli kullanarak ülke ekonomisine katkıda bulunmak “toplumu önemseme” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 192’de bir metin cümlesinde “Bu nedenle hem çevre kirliliğinin önlenmesi hem de çevrenin yaşanabilir hâle gelmesi için su tüketiminde tasarrufa ihtiyaç vardır” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır. Ayrıca bilinçli kullanarak çevreyi yaşanabilir kılmak ve çevre kirliliğini önlemek adına “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 192’de bir metin cümlesinde “Su tasarrufu, her insanın ülkesine ve dünyaya karşı sorumluluğudur. Dünyayı kurtarmak için hâlâ bir şansınız var.” ifadesi yer almaktadır. “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” ve “vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” anlamında “sorumluluk”, Ayrıca su tasarrufu sayesinde yaşanan doğal mirası, dünyayı korumak ve dünya üzerinde sürdürülebilir bir yaşam için su tasarrufu yapmak “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 192’de bir metin cümlesinde “Yapılan araştırmalar 2025 yılında dünya nüfusunun üçte birinin şiddetli derecede su sıkıntısı çekeceğini öne sürmektedir. Bu nedenle suyu tasarruflu kullanmak her vatandaşın ülkesine ve dünyaya karşı sorumluluğudur.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” ve “vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 192’de bir paragrafta

“*Su tasarrufu için yapılabilecek önlemlerden bazıları şunlardır:*

- Gereksiz su israfından kaçınmak,
- Bozuk muslukları tamir ettirmek,
- Tatlı su kaynaklarının kimyasal veya zararlı atıklarla kirlenmesini önlemek,
- Çamaşır ve bulaşık makinelerini maksimum kapasite ile kullanmak, tam doldurulmadan çalıştırmamak.

Bunlara benzer küçük gibi görünen tedbirlerle tonlarca su tasarrufu yapılabilir. Böylece geleceğimizi kurtarabiliriz.” ifadeleri yer almaktadır. Burada tatlı su kaynaklarının kirlenmemesi için bu tedbirler alınması amaçlı “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır. Ayrıca “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla, bahsedilen davranışları yapma, bu davranışları hayatına entegre etme anlamında “öz denetim” değeri vurgulanmıştır. Geleceği kurtarmaktan kasıt olarak dünyanın ve çevrenin mevcut düzenini devam ettirmek, doğal düzeni korumak anlamında olduğu için “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 192’de bir paragrafta “Dünyanın ve kendimizin sonunu hazırlıyoruz. Bugün yaptığımız ya da yapmadığımız her şey bu sonun nasıl olacağını belirleyecek. Yer altı suları, akarsular, göller, denizler, okyanuslar, kar ve buzullar dünyadaki su kaynaklarını oluşturmaktadır. Ancak ne yazık ki bu su kaynaklarının yalnızca %3’lük kısmı tatlı sudur. İnsanlar her geçen gün tatlı su kaynaklarını gereksiz kullanarak tüketmekte ya da çeşitli şekillerde kirleterek kullanılamayacak duruma getirmektedir. Bunun sonucunda insanlar yeterince içme suyu bulamayacağı için çeşitli hastalıklara yakalanmış olacak ya da susuzluk nedeniyle ölecek. Sizler bu okuma parçasını okurken size çok uzak bir ihtimalmiş gibi gelebilir. Ancak bu durum yeterince önlem almanıza engel olmamalıdır. Çünkü bu okuma parçasını hazırlayan ben, sizin yaşlarınızdayken bilim teknik dergilerinde bir gün içme suyunu satın almak zorunda kalacağımız çeşme suyunu içemeyeceğimize dair bir yazı okuduğumda şu an sizin düşündüğünüz gibi düşünüp o günleri benim görmeyeceğimi sanmıştım. Fakat bu satırları yazarken içtiğim suyu para ile satın aldım. Siz şimdi gerekli tedbirleri almazsanız gerektiği kadar tasarruf etmezseniz bir gün su yüzünden savaşlar çıkacak. Şimdi olduğundan onlarca yüzlerce kat daha fazla para ödeyerek suya sahip olabileceksiniz ve sonunda bir gün hepimiz susuz kalacağız...” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri ve tedbir almalı ve suya buna göre tasarruflu davranmalısınız diyerek “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “özdenetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 193’te bir metin cümlesinde “Yağmur suyu, kimyasal atık içermese de içinde düşük seviyede bakteri, toz ve arada bir böcek parçaları bulundurabileceğini aklınızda tutmalı ve yağmur suyunu içmeden önce iyileştirmelisiniz.” ifadesi yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 10. Asit yağmurlarının bitki örtüsüne zararı

Sayfa 197’de bir metin cümlesinde “*Asit yağmurları da insanlarda akciğer ve cilt hastalıklarına, tatlı su kaynaklarının kirlenmesine, tarihi eserlerin aşınmasına, bitki örtüsünün zarar görmesine neden olur (Şekil 10).*” ifadesi yer almaktadır. Burada asit yağmuruna sebep olan her şey insanın kendi hayatını çevresini vatanını etkiler denmek istenmiştir. Dolayısıyla asit yağmurlarına sebep olan birçok şeyde insanların sorumluluğundadır. Bu nedenle “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır. Ayrıca aynı anlamlar dikkate alındığında “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma*” alt boyutuyla “vatanseverlik” değerine de değinilmiştir.

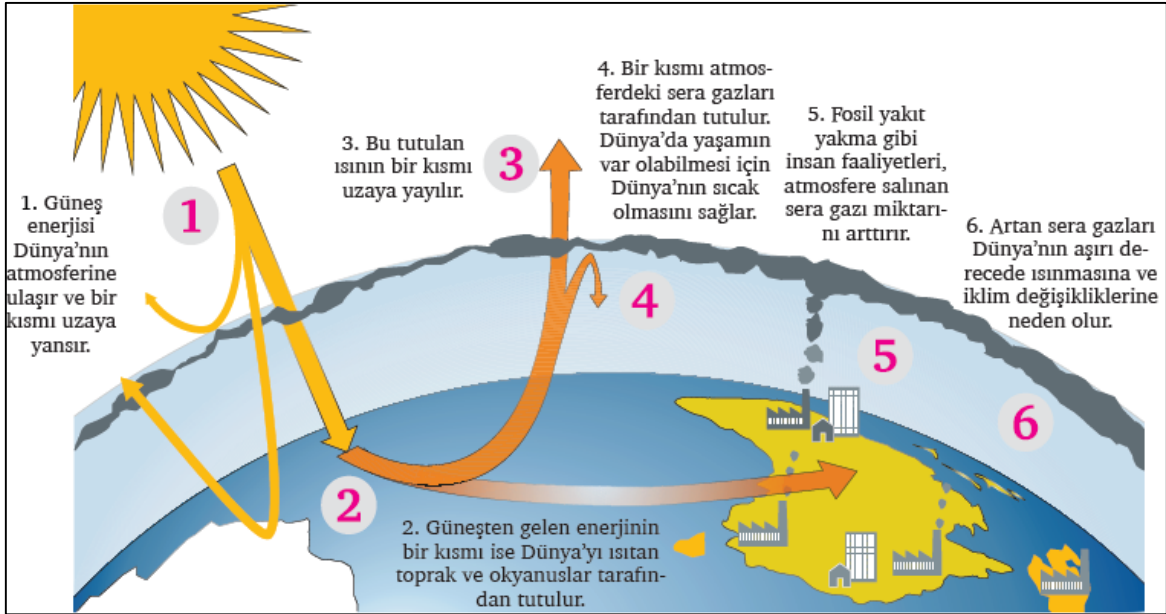
- Sayfa 197’de bir paragrafta “*Atmosferdeki karbon dioksit miktarının çok yüksek seviyelere çıkmasına neden olan etkenler otomobiller, uçaklar, enerji santralleri; benzin ve doğal gaz gibi fosil yakıtların yakılmasıdır. Bu etkenler son 150 yılda, atmosferdeki karbon dioksit miktarını, olduğundan daha yüksek bir seviyeye çıkartmıştır. Karbon dioksit küresel ısınma ve buna bağlı olarak gelişen iklim değişikliğinden birinci derecede sorumlu olan sera gazıdır.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma*” alt boyutuyla “vatanseverlik” ve “*davranışlarının sonuçlarını üstlenme*” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 197’de bir paragrafta “*İnsanların hava kirliliğinin etkilerini algılaması zordur. Hava kirliliğinin insanlar üzerindeki tek etkisi ölüm değildir. Hava kirliliği nedeniyle yüz binlerce insan astım ve bronşit gibi solunum sorunları yaşamaktadır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*davranışlarının sonuçlarını üstlenme*” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 198’de bir metin cümlesinde “*Küresel ısınma iklim değişikliğine, birçok türün yok olmasına neden olduğu gibi önlem alınmazsa gezegenimizdeki yaşamın sona ermesine de neden olabilir.*” ifadesi yer almaktadır. Burada küresel ısınmaya sebep olan şeylerden kaçınmamız gerektiği vurgulanıyor. Dolayısıyla bu olay kendi ülkemizi de kapsadığı için “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma*” alt boyutundan dolayı “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır. Ayrıca “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutlarında “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 198’de bir paragrafta “*Şu an karşı karşıya olduğumuz sorun, insan faaliyetleri nedeniyle atmosferdeki sera gazı miktarının artmasından kaynaklanıyor. Atmosferdeki sera gazı*

miktarı arttıkça dünyanın ısınma miktarı da artıyor (Şekil 11.)” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 11. Küresel ısınma

- Sayfa 198’de bir paragrafta “Artan sera gazlarının, hava kirliliğine ve küresel ısınmaya neden olduğu bir gerçektir. Ancak küresel ısınma çözülemeyecek bir sorun değildir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutlarında “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 199’da bir paragrafta “Teknolojinin ilerlemesiyle atmosfere yüksek miktarda ozon tabakasına zararlı gaz salınımı artmıştır. Klima sistemlerinde, buzdolaplarında soğutucu gaz olarak kullanılan CFC’ler, ısı yalıtımında kullanılan köpükler, aerosol (deodorant, parfüm, saç spreyi gibi) kutularında kullanılan itici gazlar, yangın söndürücülerde kullanılan kimyasallar, tarımda böcek ilacı olarak kullanılan metil bromid gibi kimyasallar ozon tabakasına zarar veren maddelerin başında yer alır.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutlarında “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 199’da bir metin cümlesinde “Ozon tabakasındaki incelme küresel bir problemdir. Ancak insanlar zararlı kimyasalları kullanmazlarsa bu problem ortadan kalkar. Zararlı kimyasallar kullanılmadığı takdirde ozon tabakası kendini yenileyebilir. Birçok ülke ozon tabakasına zarar veren kimyasalların kullanımını durdurmuştur.” ifadeleri yer almaktadır. Burada zararlı kimyasallar kullanmamak gerektiği vurgulanıyor. Dolayısıyla “doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutundan dolayı “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır. Ayrıca “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutlarından da “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 200’de bir paragrafta “Plastikler cep telefonlarından, bilgisayarlara, bisiklet kasklarından, mutfak malzemelerine kadar birçok malzemede kullanılır. Kullanım avantajları olmakla birlikte çevreye verdiği zararlar da oldukça fazladır. Örneğin bir kez kullanılan plastik bardak yüzyıllarca doğada bozulmadan kalmaktadır.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” ve “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 200’de bir paragrafta “Plastiklerde kullanılan kimyasallar insan vücudu tarafından emilir. Bu kimyasalların bazılarının insan sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğu bulunmuştur.” ifadesi yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” ve “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutlarında “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 200’de bir paragrafta “İnsanlar bu maddeleri daha fazla kullandıkça, gezegendeki çöp miktarı da artmaktadır. Çöpe atılan bir plastik torba ancak 1000 yılda kaybolmaktadır. Plastikler, tabiatta doğal olarak çürümez. Ayrıca yakıldıklarında çok zararlı kimyasal maddeler içeren dumanlar yayar.” ifadeleri yer almaktadır. Burada hem “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri hem de “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutlarından da “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 12. Kirlilik nedeniyle zarar görmüş kaplumbağa

- Sayfa 200’de bir paragrafta “Okyanus ve denizlere karışan plastikler deniz canlılarına zarar verir (Şekil 12.). Binlerce yıl doğada kalabilen plastik atıklar, ekolojik dengeyi bozar. Yeryüzü sularına zararlı kimyasalların karışmasına neden olur.” ifadeleri yer almaktadır. Burada insanların atıkları fazlaştırmaları kendi sorumluluklarında olduğu için hem “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” davranışıyla “vatanseverlik” hem de “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutlarından da “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 200’de bir paragrafta “Tekirdağ’ın Şarköy açıklarındaki Marmara Denizi’nin renginin turuncu hâle döndüğü gözleniyor (Şekil 13.). Bu durum bazı mikroskobik deniz canlılarının aşırı üremesinden kaynaklanır. Bu artışta denize atılan atıkların yanı sıra sentetik deterjanların önemli oranda rol oynadığı düşünülmektedir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada insanların atıkları fazlaştırmaları kendi sorumluluklarında olduğu için hem “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma”

davranışıyla “vatanseverlik” hem de “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutlarından da “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 13. Tekirdağ Şarköy’de Marmara Denizi’nden görünüm

- Sayfa 201’de bir cümlede “Endüstriyel alanda kullanılan organik sıvılar bir şekilde suya ve toprağa karışarak çevreyi kirletmektedir.” ifadesi yer almaktadır. Burada “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutuyla “sorumluluk” ve “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 201’de bir paragrafta “Piller çöpe atılmamalıdır. Çöpe atılan piller çevreye ve insan sağlığına ciddi şekilde zarar verebilir. Bir pilin içindeki kimyasallar, pilin türüne göre değişir. Piller başlıca kadmiyum, kurşun, cıva, nikel gibi ağır metallerin yanında, lityum ve elektrolit gibi kimyasalları içerir. Piller evsel atıklarla aynı yere atılmamalıdır. Çünkü evsel atıklar depolama alanlarına gitmektedir. Bu alanlarda, pillerin akü gövdesi paslandığında kimyasal maddeler toprağa sızar ve buradan içme sularına karışır. Bir kalem pilin 4 metrekare toprağı kirlettiği düşünülerek ömrü tükenmiş piller özel pil toplama kutularına atılmalıdır.” ifadesi yer almaktadır. Burada pilleri toprağa atmamamız gerektiği vurgulanıyor. Dolayısıyla “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutundan dolayı “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır. Aslında dünyayı korumak anlamında insanların pilleri doğaya atmaması, onların birer sorumluluğu olduğu için “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 201’de bir paragrafta “Petrol rafineleri, otomobil fabrikaları, elektrik üretim santralleri, çimento fabrikaları, tekstil fabrikaları gibi yerlerde çok sayıda endüstriyel atık üretilir. Doğru değerlendirilip arıtılmadığında bu atıklar çevre ve kişi sağlığı açısından tehlike oluşturur.” ifadesi yer almaktadır. Burada atıkların sorumluluğunun kişilerce alınması gerektiği vurgulanmış ve “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 203’te bir metin cümlesinde “O hâlde atmosferin birçok canlı için taşıdığı hayati önem unutulmamalı, tüketim maddelerini seçerken ve kullanırken canlılara ve çevreye karşı duyarlı

olunmalıdır.” şeklinde “doğal mirasa duyarlı olma ve kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutları ile “vatanseverlik” ve “sorumluluk” değerleri vurgulanmıştır.

- Sayfa 203’te bir paragrafta *“Çevreye zarar veren kimyasal kirleticilerin etkilerinin azaltılması için alınması gereken tedbirlerden bazıları aşağıda verilmiştir. Yeni teknolojiler sürekli olarak değerlendirilerek insanlara veya çevreye zararlı olmayan kimyasallar geliştirilerek üretimi yapılmalıdır. Üretimde kullanılan çevreye zarar veren kimyasal kirleticiler kullanıldıktan sonra gerekli tedbirler alınarak imha edilmelidir. Atıkların en aza indirgenmesi sağlanmalıdır. Her ülkenin çevre politikası olmalı ve endüstriyel kuruluşların çevre ile ilgili yasalara uyması sağlanmalıdır. Çöplerin organik kısmının kısa sürede gübreleşmesi, kötü kokuları yok etme, sinek, böcek ve zararlı haşaratın azaltılması, atık suların arıtılması gibi pek çok alanda etkin mikroorganizmalar kullanılmalıdır (Etkin mikroorganizma (EM) doğal, genetik müdahale görmemiş yararlı mikroorganizmalara verilen addır.). Yeni EM’lerin üretimi ve yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma”* alt boyutu ile *“sorumluluk”* değeri ve *“kurallara ve kanunlara uyma”* alt boyutu ile *“vatanseverlik”* değeri vurgulanmıştır.

4. 1. 6. Dokuzuncu Sınıf Kimya Ders Kitabından Değerlerin Nicel Dağılımı

Önceki başlıklarda dokuzuncu sınıf kimya ders kitabında her bir üniteye öğretim programlarındaki kök değerlere ilişkin olarak yer verilen ifadeler ve alıntıları sunulmuştur. Bu başlıkta ise okuyucuların hangi kök değere hangi üniteye ne ölçüde yer verildiğini ve farklı değerlerin ünitelere göre dağılımını daha iyi anlamaları için tüm verileri sayısal olarak özetleyen bir tabloya ve açıklamalarına yer verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Evi’ne ait 9. Sınıf Kimya Ders Kitabı içindeki metinlerde yer alan kök değerler ve tüm kitapta bulunma sıklıkları Tablo 6’da detaylı şekilde sunulmuştur.

Tablo 6. 9. Sınıf Kitabı Metinlerdeki Değerler ve Bulunma Sıklığı

Değer	Üniteler (f)					Toplam
	Kimya Bilimi	Atom ve Periyodik Sistem	Kimyasal Türler Arası Etkileşimler	Maddenin Halleri	Doğa ve Kimya	
Adalet	-	-	1	-	-	1
Dostluk	-	-	1	-	-	1
Dürüstlük	-	-	-	-	-	-
Öz denetim	25	-	6	-	11	42
Sabır	1	1	6	1	-	9
Saygı	-	-	1	-	-	1
Sevgi	1	-	2	-	-	3
Sorumluluk	30	-	2	-	37	69
Vatanseverlik	7	-	14	-	18	39
Yardımseverlik	-	-	2	-	-	2
Toplam	64	1	35	1	66	167

Tablo 6'ya bakıldığında 9. sınıf ders kitabında toplamda 167 kez kök değerlere rastlanmıştır. Adalet değerine “*Kimyasal Türler Arası Etkileşimler*” ünitesinde 1 kez rastlanmıştır. Dostluk değerine “*Kimyasal Türler Arası Etkileşimler*” ünitesinde 1 kez rastlanmıştır. Dürüstlük değerine hiçbir ünite rastlanmamıştır. Öz denetim değerine “*Kimya Bilimi*” ünitesinde 25 kez, “*Kimyasal Türler Arası Etkileşimler*” Ünitesinde 6 kez, “*Doğa ve Kimya*” ünitesinde 11 kez olmak üzere toplamda 42 kez rastlanmıştır. Sabır değerine “*Kimya Bilimi*” Ünitesinde 1 kez, “*Atom ve Periyodik Sistem*” ünitesinde 1 kez, “*Kimyasal Türler Arası Etkileşimler*” ünitesinde 6 kez, “*Maddenin Halleri*” Ünitesinde 1 kez, toplamda 9 kez rastlanmıştır. Saygı değerine “*Kimyasal Türler Arası Etkileşimler*” Ünitesinde 1 kez rastlanmıştır. Sevgi değerine “*Kimya Bilimi*” Ünitesinde 1 kez, “*Kimyasal Türler Arası Etkileşimler*” Ünitesinde 2 kez, toplamda 3 kez rastlanmıştır. Sorumluluk değerine “*Kimya Bilimi*” Ünitesinde 30 kez “*Kimyasal Türler Arası Etkileşimler*” Ünitesinde 2 kez, “*Doğa ve Kimya*” Ünitesinde 37 kez toplamda 69 kez rastlanmıştır. Vatanseverlik değerine “*Kimya Bilimi*” Ünitesinde 7 kez, “*Kimyasal Türler Arası Etkileşimler*” Ünitesinde 14 kez, “*Doğa ve Kimya*” Ünitesinde 18 kez, toplamda 39 kez rastlanmıştır. Yardımseverlik değerine “*Kimyasal Türler Arası Etkileşimler*” Ünitesinde 2 kez rastlanmıştır. Dağılıma bakılacak olursa en çok yer alan değer “sorumluluk” (69) değeri olup, en az yer alan değer ise “adalet” (1), “dostluk”(1) ve “saygı”(1) değeri olmuştur. Ayrıca dürüstlük değerlerine kitapta hiç rastlanmamıştır. Değerlerin dağılımı sırasıyla “sorumluluk” (69), “öz denetim” (42), “vatanseverlik” (39), “sabır” (9), “sevgi” (3), “yardımseverlik” (2), “saygı” (1), “adalet” (1), “dostluk” (1), “dürüstlük” (0) şeklindedir.

Tabloda, ünitelerde göre kök değerlerin dağılımı incelendiğinde “*Kimya Bilimi*” ünitesinde 5 değer çeşidine rastlanmış (“öz denetim-25 kez”, “sabır-1 kez”, “sevgi- 1 kez”, “sorumluluk-30 kez”, “vatanseverlik- 7kez”), 5 değer çeşidine ise hiç rastlanmamıştır. “*Atom ve Periyodik Sistem*”

ünitesinde 1 kez değer ifadesine rastlanmış (“*sabır*”- 1kez”), 9 değer türlerine hiç rastlanmamıştır. Tam aksine, “*Kimyasal Türler Arası Etkileşimler*” ünitesinde 9 farklı değer çeşidine rastlanmış (“*adalet*”- 1 kez), (“*dostluk*”- 1 kez), (“*öz denetim*”- 6 kez), (“*sabır*”- 6 kez), (“*saygı*”- 1 kez), (“*sevgi*”- 2 kez), (“*sorumluluk*”- 2 kez), (“*vatanseverlik*”- 14 kez), (“*yardımseverlik*”- 2 kez), 1 değer çeşidine ise (“*dürüstlük*”) hiç rastlanmamıştır. “*Maddenin Halleri*” ünitesinde 1 değer çeşidine rastlanmış (“*sabır*”- 1kez), geri kalan 9 değer çeşidine rastlanmamıştır. “*Doğa ve Kimya*” ünitesinde ise 3 farklı değere rastlanmış (“*öz denetim*”- 11 kez), (“*sorumluluk*”- 37 kez), (“*vatanseverlik*”- 18 kez), geri kalan 7 değer çeşidine rastlanmamıştır.

4. 2. Onuncu Sınıf Kimya Ders Kitabında Yer Verilen Değerlere İlişkin Bulgular

Bu başlık altında araştırmanın “*10. sınıf kimya ders kitabındaki metinlerde hangi kök değerler, ne ölçüde yer almaktadır?*” ve “*10. sınıf kimya ders kitabında yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımı nasıldır?*” alt problemlerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

MEB Yayınlarının 10. sınıf kimya ders kitabı 225 sayfadan oluşmakta ve 4 ünite içermektedir. Bu üniteler sırasıyla “*Kimyanın Temel Kanunları ve Kimyasal Hesaplamalar*”, “*Karışımlar*”, “*Asitler, Bazlar ve Tuzlar*” ve “*Kimya Her Yerde*” şeklindedir. Birinci üniteden dördüncü ünitenin sonuna kadar bütün metinler taranmıştır. Tarama işlemi birinci ünitenin başladığı 17. sayfadan dördüncü ünitenin bittiği 203. sayfaya kadar sürmüştür. Bu alan dışında kalan “*Kitap Kapağı, İstiklal Marşı, Gençliğe Hitabe, Mustafa Kemal Atatürk’ün Büyük Resmi, İçindekiler, Güvenlik Sembolleri, Kitabın Tanıtımı, Kısaltmalar, Üniteye Başlarken Soruları, Neler Kazandık Soruları, Örnek Sorular, Cevap Anahtarı, Sözlük, Kaynakça, Dizin, Görsel Kaynakçası, Genel Ağ Adresleri, Karekod Uzantıları ve Periyodik Tablo*” taramaya dâhil edilmemiştir. Bulunan değerler, aşağıda her bir üniteye yönelik alt başlıklarda doğrudan alıntılar şeklinde sunulmuştur.

4. 2. 1. Kimyanın Temel Kanunları ve Kimyasal Hesaplamalar Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 10. sınıf kimya ders kitabının 1. ünitesi olan “*Kimyanın Temel Kanunları ve Kimyasal Hesaplamalar*” ünitesindeki değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir. “*Kimyanın Temel Kanunları ve Kimyasal Hesaplamalar*” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır:

- Sayfa 20’de bir paragrafta “*Bilim insanların çalışmaları günlük hayatı kolaylaştırır. Örneğin demirin neden paslandığı bilinirse demirin paslanması engellenebilir, böylece demir daha uzun süre paslanmadan kullanılabilir.*” ifadesi yer almaktadır. Burada toplumun işlerinin daha kolay

hale gelmesi vatanında daha rahat yaşaması açısından “*çalışkan olma*” ve “*toplumu önemseme*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değeri ve “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutuyla “*sorumluluk*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 20’de bir paragrafta “*Atomun isim babası olan Democritus (Demokritos) -Pers kralı olmaktansa bir doğa yasası bulmayı yeğlerim.- demiştir. Temel kimya yasalarını bilmek insana hem bilimsel bakış açısı hem de doğayı anlama yeteneği kazandırır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada kendi kararlarını kendi veren Demokritos örnek verilerek “*öz güvenli olma*” alt boyutuyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 21’de “Biliyor musunuz?” metninde bir paragrafta “*Modern kimya döneminin öncüsü sayılan Lavoisier yanma olayını açıklamış, oksijenin yanma ve solunumdaki rolünü keşfetmiştir. Kendi kurduğu kimya laboratuvarında titizlikle yaptığı deneyler sonucunda Kütlein Korunumu Kanunu’nu bulmuştur.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada Lavoisier’in kendi laboratuvarını kendisi kurması “*öz güvenli olma*” alt boyutu ile “*öz denetim*” değeri, titizlikle çalışarak sonucunda kanun ortaya koyması “*azimli olma*” ve “*beklemeyi bilme*” alt boyutu ile “*sabır*” ve “*çalışkan olma*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değeri vurgulanmaktadır.

- Sayfa 24’te bir “Biliyor musunuz?” metninde bir paragrafta “*Ortaöğrenimini bitirdikten sonra babasının eczanesinde çalışmaya başlamıştır. Öğrenmeye meraklı olan Proust, Paris’te eczacılık ve kimya öğrenimini birlikte almıştır. Aynı zamanda bu alanlarda çalışmalar yapmıştır. Organik kimya ve kimyasal teknoloji alanlarında çalışmaları bulunan Proust, üzüm şekerini ayırmış, peynirdeki lösin maddesini bulmuş ve birçok gıda maddesinin üretimine ilişkin yeni yöntemler önermiştir. Proust’un en önemli başarısı -Sabit Oranlar Kanunu- nu bulmasıdır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada Proust’ un kişiliğinde “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutu ile “*öz denetim*” değeri, sürekli bir şeyler başarmak için çalışması “*azimli olma*” alt boyutu ile “*sabır*” ve “*çalışkan olma*” alt boyutu ile “*vatanseverlik*” değerini vurgulamaktadır.

- Sayfa 57’de bir paragrafta “*Doğal gaz, kömür, odun gibi yapısında C bulunan yakıtların tam olarak yanmaması sonucunda oluşan dumanda CO bulunur. CO tatsız, renksiz ve kokusuz olması nedeniyle fark edilemediği için -sessiz katil- olarak bilinir.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada soba ve doğalgaz zehirlenmelerine dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla “*davranışlarını kontrol etme*” ve “*davranışlarının sorumluluğunu üstlenme*” alt boyutlarıyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 14. İlaç hazırlayan eczacı

- Sayfa 68’de bir metin cümlesinde “*Örneğin ilaç yapan bir eczacı (Şekil 14.) kimyasal hesaplamaları hatalı yaparsa bu hata ölümle sonuçlanabilir.*” ifadesi yer almaktadır. Burada ilaç hazırlayan eczacının dikkat etmezse insanların ölümüne sebep olabileceğinden bahsedilmektedir. Dolayısıyla bu ifadede “*davranışlarının sonuçlarını üstlenme*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değeri vurgulanmıştır.

4. 2. 2. Karışımlar Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 10. sınıf kimya ders kitabının 2. ünitesi olan “*Karışımlar*” ünitesinde değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir. “*Karışımlar*” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır:

- Sayfa 106’da bir metin cümlesinde “*Mide asidi seyreltik hidroklorik asit (HCl) çözeltisidir. Asit oranı arttığında derişik HCl çözeltisine dönüşebilir. Midedeki asit oranının artması farklı sağlık sorunlarına neden olabilir. Bu nedenle çözeltideki çözünmüş madde oranlarının bilinmesi oldukça önemlidir.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada insanın kendi sağlığı açısından mide asidini artırmaması artıracak şeyler tüketmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutuyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 111’de bir metin cümlesinde “*Günlük hayatta tüketim maddelerinin etiketlerinde bulunan derişimler insan sağlığı, güvenliği ve bilinçli tüketim için oldukça önemlidir.*” ifadesi yer almaktadır. Burada insanların bilinçli davranışlarının öneminden bahsedilmiştir. Dolayısıyla “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutuyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

Sayfa 111’de bir paragrafta “*Giysilerde, gıda ve temizlik maddelerinde, boyalar ve ilaçların üzerinde ürünün içindeki maddelerin derişimlerini gösteren etiketler bulunur (Şekil 15, 16, 17 ve 18). Aşağıdaki görsellerde bazı yaygın tüketim maddelerinin etiketlerindeki derişim bilgilerine örnekler verilmiştir.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada insanların bilinçli davranışlarının öneminden

bahsedilmiştir. Dolayısıyla “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 15. Giysilerde bulunan etiketlerdeki derişim yüzdeleri

Şekil 16. Çok amaçlı bir temizleyicide derişim yüzdesi

Şekil 17. Gıda maddesi üzerindeki derişim yüzdeleri

Şekil 18. Deterjandaki derişim yüzdeleri

- Sayfa 113'te bir metin cümlesinde “Kara yollarında buzlanmayı önlemek, kar ve buz eritmek için sodyum klorür, kalsiyum klorür, pancar suyu, kepek gibi ürünler kullanılır. Ülkemizde bu amaçla en çok tercih edilen ürün sodyum klorürdür.” ifadesi yer almaktadır. Karar yollarının buzlanmasının önlenmesi insanların ulaşım problemini ortadan kaldırma amaçlıdır. Burada “toplumu önemseme” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 19. Tuzun asfalta verdiği zarar

- Sayfa 113'te bir paragrafta *“Ancak kullanılan tuz buharlaşmadığı ve yok olmadığı için ekolojik sisteme de zarar verir. Tuz suda eriyerek akarsulara ve yer altı sularına karışabilir. Yer altı sularına sızan tuzlu su insan, hayvan ve bitki sağlığını etkiler. Bitki örtüsü üzerinde yaprak hasarına ve bitkinin ölümüne sebep olabilir. Buzlanmayı önlemek için kullanılan tuz göl ve göletlerin alt kısmında tuzlu su tabakası oluşturarak su bitkileri ve suda yaşayan canlıların besin maddelerini hapsedebilir. Yüksek tuz derişimi suda yaşayan canlıların büyüme, üreme ve hayatta kalmalarını olumsuz etkiler. Memelilerde ve kuşlarda tuzlu su içmek tuz zehirlenmesine neden olabildiği gibi yol kenarına sıçrayan tuzu tüketen hayvanların ölümüne neden olabilir. Ayrıca tuz topraktan süzülerek ağaçlara ve bitki örtüsüne zarar verebilir. Tuzun yol açtığı korozyon nedeniyle köprüler ve yollar tahrip olur (Şekil 19.), bu yüzden yenilenen yol çalışmaları ülke ekonomisine de zarar verir.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada insanların ulaşım problemini çözmek için yollara döktüğü tuzun insan, çevre ve ülke açısından zararlarından bahsedilmiştir. Dolayısıyla hem *“tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma”* alt boyutu ile *“vatanseverlik”* değeri hem de *“davranışlarının sorumluluğunu üstlenme”* alt boyutuyla *“öz denetim”* değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 117'de bir metin cümlesinde *“Ayrıca endüstride tozlu ortamlarda çalışan insanlar havadaki tozu tutması için toz maskeleri takarlar.”* ifadesi yer almaktadır. Burada insanların tozan kendisini koruduğu bahsedilmiştir. Dolayısıyla *“davranışlarını kontrol etme”* alt boyutuyla *“öz denetim”* değeri vurgulanmıştır.

Şekil 20. Böbrekleri görev yapmayan hastalara diyaliz uygulaması

- Sayfa 118’de bir metin cümlesinde “*Böbrekleri görev yapamayan hastaların belirli aralıklarla diyaliz makinesine bağlanması gerekir (Şekil 20.)*.” ifadesi yer almaktadır. Burada insanın kendi sağlığına karşı aldığı sorumluluktan söz edilmiştir. Dolayısıyla “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

4. 2. 3. Asitler, Bazlar ve Tuzlar Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 10. sınıf kimya ders kitabının 3. ünitesi olan “*Asitler, Bazlar ve Tuzlar*” ünitesinde değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir. “*Asitler, Bazlar ve Tuzlar*” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır:

- Sayfa 131’de bir metin cümlesinde “*Bir zamanlar liman kenti olan Kaunos ekonomik yönden güçlü, egemen, kendi adına para basabilmiş bir devlet olarak dikkat çekmektedir.*” şeklinde “*özgüvenli olma*” alt boyutu ile “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 153’te bir paragrafta “*Asitler tepkimelerinde ısı açığa çıkarma özellikleri nedeniyle dikkatli çalışılması gereken maddelerdendir. Tepkimeler sırasında bulundukları kabın cinsine göre kap eriyebilir veya parçalanabilir. Asit çözeltileri hazırlanırken asit üzerine su eklenmez. Derişik asit üzerine az miktarda su eklendiğinde tepkime sonucu açığa çıkan ısı az miktardaki suyu buharlaştırırken asidin etrafa sıçramasına da neden olur. Asidin üzerine su eklenmeye devam edilirse açığa çıkan yüksek ısı cam kabın çatlamasına ve kırılmasına neden olabilir. Bu nedenle asit çözeltileri hazırlanırken asit üzerine su değil, su üzerine asit ilave edilmelidir. Asitler aşındırıcı özelliğe sahip olduğu için çalışılırken koruyucu giysi ve gözlük kullanılmalıdır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada çevreye kişinin kendisine verilecek zararlar açıklanarak yapılması gerekenlerden bahsedilmiştir. Dolayısıyla “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 153’te bir paragrafta “*Hidroflorik asit (HF); yarı soy (Cu, Hg, Ag) ve soy metaller (Au, Pt) dışında kalan metallerle etkileşime girdiği için metallerle temasından kaçınılmalıdır. Hidroflorik asit zayıf bir asit olmasına rağmen camı aşındırır. Bu nedenle cam kaplarda saklanamaz. Aynı zamanda killi topraktan yapılan porselenin dış kısmındaki sır (sırça) da bir tür cam olduğu için HF’ten zarar görür. Bu nedenle laboratuvarındaki porselen malzeme HF ile temas ettirilmemelidir.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada çevreye kişinin kendisine verilecek zararlar açıklanarak yapılması gerekenlerden bahsedilmiştir. Dolayısıyla “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 153’te bir paragrafta “*Derişik sülfürik asit (H₂SO₄), fosforik asit (H₃PO₄) ve asetik asit (CH₃COOH) çözünürken ısı açığa çıkarır. Çalışılan kaplarda ısı oluşacağı için dikkatli olunmalıdır. Ayrıca bu asitler nem çekme özelliğine de sahiptir. Ciltle temas ettiklerinde ciltteki suyu*

çeker ve asit yanığındaki doku hasarı ve doku kaybının artmasına neden olur.” ifadeleri yer almaktadır. Burada çevreye kişinin kendisine verilecek zararlar açıklanarak yapılması gerekenlerden bahsedilmiştir. Dolayısıyla “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 159’da bir paragrafta *“Asit yağmurları bazı önlemler alınarak en aza indirgenebilir. Evlerde daha az elektrik kullanmak, otomobiller yerine toplu taşıma araçlarını tercih etmek, bisiklete binmek veya mümkün olduğunca yürümek zararlı gazların salınımını azaltır. Bu önlemlerle enerji tasarrufu sağlandığı için ülke ekonomisine katkıda bulunulur ve çevre kirliliği de engellenebilir. Böylece gelecek nesillere daha temiz bir dünya bırakılabilir.”* ifadeleri yer almaktadır. Dolayısıyla *“kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma”* alt boyutuyla *“sorumluluk”* değeri ve yukarıda verilenleri yaparak *“davranışlarını kontrol etme”* alt boyutuyla *“öz denetim”* değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 160’ta bir paragrafta *“Kireç ve kostik kuvvetli bazdır. Kuvvetli bazlar yağı ve saç telini çözebilir. Bu etkisinden dolayı kostik genellikle tıkalı giderleri açmak için kullanılır. Ancak kostiğin evlerde kullanımı tehlikelidir. Su ve diğer kimyasallarla hızla tepkime verir. Ciltle temasında cildi tahriş eder. Buharları solunduğunda toksik etki yapar. Gider borularını temizlediği hâlde aşırı kullanımı borulara zarar verir.”* ifadeleri yer almaktadır. Dolayısıyla *“kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma”* alt boyutuyla *“sorumluluk”* değeri vurgulanmıştır.

Şekil 21. Asit ve bazlarla çalışırken eldiven kullanımı

- Sayfa 160’ta bir paragrafta *“Derişik asit ve bazlar gözlere, deriye ve vücut dokularına karşı son derece zararlıdır. Derişik asitler ve bazlar aşındırma ve toksik özelliğe sahiptir, çalışırken sağlık ve güvenlik önlemlerine dikkat edilmelidir. Asit ve bazlarla çalışırken koruyucu gözlük, önlük, eldiven, kullanılmalıdır (Şekil 21.). Kapalı ayakkabılar tercih edilmelidir. Böylece el, göz, vücut ve kıyafetler asit ve bazların zararlı etkilerinden korunur.”* ifadeleri yer almaktadır. Dolayısıyla *“kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma”* alt boyutuyla *“sorumluluk”* değeri ve yukarıda verilenleri yaparak *“davranışlarını kontrol etme”* alt boyutuyla *“öz denetim”* değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 161’de bir paragrafta “Herhangi bir kaza anında vücudun bir yerine asit ya da baz gibi kimyasallardan biri döküldüğünde zaman kaybetmeden en az on beş yirmi dakika bol su ile yıkanmalıdır. Tıbbi yardım gerekiyorsa mutlaka en yakın sağlık kuruluşuna başvurulmalıdır. Asit veya bazlarla çalışırken ortam mutlaka havalandırılmalıdır. Asitler seyreltilirken aside su ilave edilmemelidir. Asit ve bazların buharları kesinlikle solunmamalıdır. Laboratuvarında asit ve bazlarla çalışırken mutlaka sağlık ve güvenlik önlemlerine uyulmalıdır. Derişik asit ve bazlar evlerde kesinlikle kullanılmamalıdır. Evlerde kullanılan çamaşır suyu, tuz ruhu gibi evsel kimyasallar meşrubat şişeleri, su şişeleri vs. içine konmamalıdır. Bu kapların içinde kimyasal olduğunu bilmeden kullanacaklar açısından kötü sonuçlara neden olabilir. Bu tür kimyasallar yiyecek ve içeceklerden farklı yerde bulundurulmalıdır.” ifadeleri yer almaktadır. Dolayısıyla “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri ve yukarıda verilenleri yaparak “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 161’de bir paragrafta “Çamaşır suyu ve tuz ruhu birbiriyle kesinlikle karıştırılmaması gereken evsel kimyasallardır. Açığa çıkan klor gazı keskin ve boğucu bir kokuya sahiptir. Oluşan klor gazı; gözleri, mukoza zarını, boğazı ve akciğerleri etkiler. Uzun süre klor gazına maruz kalınması ölüme neden olabilir. Sirke ile çamaşır suyu karıştırıldığında da sirkede bulunan asetik asitten dolayı yine klor gazı oluşur ve benzer etkiyi gösterir. Evsel kimyasalların, asit ve bazların ambalajları üzerindeki güvenlik uyarılarına kesinlikle dikkat edilmeli, kullanım talimatlarına uyulmalıdır.” ifadeleri yer almaktadır. Dolayısıyla “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri ve yukarıda verilenleri yaparak “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 162’de bir paragrafta “Lavabo açıcılar, kuvvetli baz çözeltisi olduklarından kullanılırken dikkatli olunmalıdır. Tahriş edici olduklarından çıplak elle dokunulmamalı, cilde temas ettirilmemelidir. Cilde teması hâlinde cilt bol su ile yıkanmalıdır. İyi bir çözücü olduğundan giysi ile temasını engellemek için mutlaka koruyucu önlük giyilmelidir. Kireç ve pas çözücüler fosforik asit ve sülfürik asit gibi kimyasalların sulu çözeltileridir. Bu kimyasallar kullanılırken gerekli sağlık ve güvenlik tedbirleri alınmalıdır: Eldiven kullanılmalı, cilde teması engellenmeli, kullanıldığı ortam havalandırılmalı ve bu ortama bir süre girilmemelidir. Evsel kimyasallar asit ve bazların sulu çözeltileri olduğundan aşırı miktarda kullanılmalarının sağlık açısından olduğu kadar tesisat ve çevre açısından da sakıncaları bulunmaktadır.” ifadeleri yer almaktadır. Dolayısıyla “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri ve yukarıda verilenleri yaparak “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 162’de bir paragrafta “Klorlu çamaşır suyu üretilirken havaya bırakılan kimyasallar atmosfere ve ozon tabakasına kadar ulaşarak tüm ekosisteme zarar verir. Mutfak gereçlerinde oluşan kireçlenmeyi gidermek için kireç ve pas sökücü kullanmak doğru olmaz. Bu kimyasallar kullanıldığında mutfak gereçlerini aşındırabileceği gibi iyi durulanmadığı zaman içecek ve gıdalara

bulaşarak toksik etkilere neden olabilir. Bu nedenle çaydanlık, su ısıtıcı gibi mutfak gereçlerindeki kireci gidermek için sirke kullanmak daha doğrudur.” ifadeleri yer almaktadır. Dolayısıyla “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri ve yukarıda verilenleri yaparak “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 169’da bir paragrafta “Suda çözünürlüğü oldukça azdır. Kalsiyum karbonat biyolojik olarak oldukça zararlı bir bileşiktir. Ağız yolu ile kesinlikle alınmamalı, deri ve göze temas ettirilmemelidir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

4. 2. 4. Kimya Her Yerde Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 10. sınıf kimya ders kitabının 4. ünitesi olan “Kimya Her Yerde” ünitesinde değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir. “Kimya Her Yerde” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır:

- Sayfa 182’de bir paragrafta “*Temizlik insan sağlığına olumlu katkıda bulunacak davranışlardandır. Hastalıkların çoğu yetersiz temizlikten kaynaklanır. Hastalıklardan korunmanın en kolay ve etkili yolu temizliktir. Temizlik kişisel sağlığın temelini oluşturduğu gibi gelişmişlik düzeyini de gösterir.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 182’de bir paragrafta “*Vücudun temizlenmesi ve bakımı anlamına gelen kişisel temizlik el, diş, yüz ve vücut temizliği ile başlar. Kişisel temizlikte en çok; şampuan, diş macunu, katı ve sıvı sabun kullanılır. Temizlik malzemelerinin yapılarında bulunan katkı maddelerinin tür ve miktarına göre fayda ve zararlarının değişkenlik göstereceği unutulmamalıdır. Alışveriş yaparken alınan kimyasalların yapısında hangi katkı maddesi kullanıldığına ve bu katkı maddelerinin fayda ve zararlarına mutlaka dikkat edilmelidir.*” ifadeleri yer almaktadır. Dolayısıyla “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri ve yukarıda verilenleri yaparak “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 184’te bir metin cümlesinde “*Uzun yıllar farkında olmadan polimerleri kullanan insanoğlu, polimerlerin yapısını ve özelliklerini keşfettikten sonra üstün özelliklere sahip olan farklı polimerler üretmeyi başarmıştır.*” şeklinde “azimli olma ve çalışkan olma” alt boyutu ile “sabır” ve “vatanseverlik” değerleri vurgulanmıştır.

- Sayfa 187’de polimerler için “Olumlu Özellikleri” başlığında “*Ahşap yerine polimerlerin kullanılması ormanların korunmasını sağlar.*” ifadesi yer almaktadır. Burada polimerleri tercih etmek insanların tasarrufunda olduğu için “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim”

değeri ve “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma*” alt boyutu ile de “*vatanseverlik*” değerleri vurgulanmıştır.

- Sayfa 187’de polimerler için “Olumsuz Özellikleri” başlığında “*Tek kullanımlık ve ucuz polimerlerin çevreye atılması ciddi bir kirlilik sebebidir*”, “*Çoğu polimer doğada biyolojik olarak parçalanmaz. Bu nedenle çevre kirliliğine neden olurlar. Monomerlere veya başka kimyasallara dönüşmesi su ve toprakta toksik etki yaratabilir*” ve “*İmha edilmek için yakıldıklarında toksik dumanlar oluşturur.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada polimerleri kullanırsak oluşabilecek tehlikeli sonuçlar belirtilmekte ve örtük olarak da insanların çevreyi korumak için belirtilen davranışları sergilerken dikkat etmesi vurgulanmaktadır. Buna göre “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutu ile “*öz denetim*” değeri, “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” ve “*davranışlarının sonuçlarını üstlenme*” alt boyutlarıyla sorumluluk değeri ve “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma*” alt boyutu ile de “*vatanseverlik*” değerleri vurgulanmıştır.

- Sayfa 187’de sayfada başlayan ve 188. Sayfada devam eden “*Bu nedenle herhangi bir ürün satın alınırken mutlaka içerdiği kimyasallar araştırılarak gerekli tedbirler alınmalıdır. Ayrıca bir plastik ürünün ömrü boyunca farklı kimyasallara dönüşebileceği unutulmamalı, bu kimyasallardan bazılarının toksik özelliklere sahip olacağı dikkate alınmalıdır.*” ifadesinde “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 189’da “*Geri dönüştürülebilen hiçbir şey çöp değildir. Geri dönüşüm sembolü Şekil, 22’deki gibidir. Üzerinde bu sembolü taşıyan ürünler geri dönüşüm kutusuna atılmalıdır (Şekil 23.).*” ifadesinde “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değeri ve “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutu ile “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 22. Geri dönüşüm sembolü

Şekil 23. Geri dönüşüm kutusu

- Sayfa 189’da bir metin cümlesinde “Ülkemizde bir yılda polimer, kâğıt, cam ve metallerin yaklaşık bir milyon tonu geri dönüştürülmektedir. Geri dönüşüm yapılarak ülke ekonomisine katkı sağlanabileceği gibi doğal kaynakların verimli kullanılması ve enerji tasarrufu sağlanır.” şeklinde “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutu ile “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 189’da bir paragrafta “Metallerin geri dönüşümü yapılarak yeryüzü kaynakları verimli kullanılmış, doğa zarar görmemiş ve üretim için gereksiz para ve enerji harcanmamış olur. Örneğin demir ve çelik tekrar tekrar kullanılabilen metallerdir. Bunların geri dönüşümlü olarak kullanılması daha az üretim gerektirir. Yeni üretimin azaltılması nedeniyle CO2 emisyonu yaklaşık %58 oranında azaltılır. Böylece iklim değişiklikleri önlenmiş olur.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutu ile “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 189’da bir paragrafta “Polimerlerin büyük bir kısmının ham maddesi petrol türevidir ve petrol yenilenebilir enerji kaynağı değildir. Bu nedenle polimer malzemelerin geri dönüştürülmesi ham madde sıkıntısını ortadan kaldırarak ülke ekonomisine katkı sağlar. Ayrıca polimerlerin çoğu doğada bozunmadığı için çevre kirliliği de önlenmiş olur.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutu ile “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 190’da bir paragrafta “Unutulmamalıdır ki dünyadaki kaynaklar sınırsız değildir. Bir Kızılderili atasözü, -Dünya bize atalarımızdan miras kalmadı, çocuklarımızdan ödünç aldık.- der. Her birey geri dönüşüme yeterince katkı sağlarsa dünya kaynakları tasarruflu kullanılmış olur ve böylece bizden sonraki nesiller de kaynak sıkıntısı yaşamaz.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutu ile “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 190’da bir paragrafta “Örneğin kozmetiklerde kullanılan koruyucu ve kokuların bazıları toksik ve kanserojendir. Bu yüzden kullandığımız ürünlerin güvenilirlikleri gözden geçirilmelidir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 190’da bir metin cümlesinde “*Formaldehit kanserojen ve tahriş edici özellikte bir madde olduğundan pek çok ülkede kullanımı yasaklanmıştır.*” şeklinde “toplumu önemseme” alt boyutu ile “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 191’de bir paragrafta “*Ağır metallerin ürün etiketleri üzerinde bulundurulması zorunlu olmadığından, kozmetik ürünleri kullanılırken dikkatli olunmalıdır. Vücuda alınan ağır metaller zamanla organlarda birikerek biyolojik sisteme zarar verir. Ayrıca kansere neden olabileceği de unutulmamalıdır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 194’te şuruplarla ilgili cümlelerinde “*Doz hacmi önemli olduğu için belirtilen miktarda alınmalıdır. Toz hâlde olan ve suyla seyreltilen şuruplarda hazırlanma tarifine uyulmalıdır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 194’te merhemle ilgili bir paragrafta “*Bu ilaçlar kanser, yüksek tansiyon, kolesterol, şeker hastalığı gibi birçok hastalığın tedavisinde kullanılır. Fakat bu ilaçların aynı zamanda birçok yan etkisi olduğu unutulmamalıdır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 194’te bir paragrafta “*Gereksiz veya reçetesiz ilaç alınmamalıdır. Hastalığın tanı ve tedavisi sadece uzman doktor tarafından yapılmalıdır. Doktor reçetesi dışında kişisel ilaç tedavilerine başvurulmamalıdır. Örneğin antibiyotiklerin gereksiz kullanımı mikropların direnç kazanmasına, yan etki görülmesine ve sağlık harcamalarının artmasına neden olur.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 194’te bir paragrafta “*Doktor tarafından belirtilen dozajın altına ya da üstüne çıkılmamalıdır. Doktorun ilaç dozajını yaş, kilo, böbrek, karaciğer ve diğer sağlık durumlarını dikkate alarak belirlediği unutulmamalıdır. İlaç yazan doktora gebelik, emzirme durumu, alerji, kronik hastalıkların varlığı ve başka ilaçların kullanımı gibi özel durumlar hakkında mutlaka bilgi verilmelidir.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 195’te bir paragrafta “*Hasta, tedaviyi belirtilen süreden önce veya sonra sonlandırmamalı; ilaç kullanımına bağlı alerjik bir durum gelişmişse zaman kaybetmeden doktora başvurmalıdır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 195’te bir paragrafta “*İlaçlar vücuda belirtildiği şekilde alınmalıdır. İlaç, hekimin veya eczacının önerisi dışında farklı bir yolla (çiğnenerek, bölünerek veya suda çözülerek) kullanılmamalıdır. Unutmayınız ki her ilaç her kullanım şekline uygun üretilmemiştir. Hap formundaki ilaçlar suyla alınmalı, ilacın yanında alınan gıdalarla ve başka ilaçlarla etkileşeceği*

unutulmamalıdır. Bu etkileşimler ilacın yan etkilerini arttırabileceği gibi istenmeyen etkilere de yol açabilir. Bu problemlerden kaçınmak için alınan diğer ilaçlar hakkında doktora bilgi verilmeli, kullanılacak ilacın hangi besinlerle alınması veya alınmaması gerektiği hakkında doktordan bilgi istenmelidir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 195’te bir paragrafta “Son kullanma tarihi geçmiş olan ilaçlar kullanılmamalı, ilaçlar kullanma talimatında belirtildiği şekilde saklanmalıdır. Uygun olmayan saklama koşullarında saklanan ilaçların kimyasal yapıları bozularak etkinliği kaybolabilir. İstenmeyen etkiler ortaya çıkabileceği gibi zehirlenmeler olabilir. Kesilmiş veya açılmış ambalajlar satın alınmamalıdır. Ayrıca vitaminlerin de ilaç olduğu unutulmamalı doktor tarafından önerilmeyen vitaminler kullanılmamalıdır. Bilinçsiz gıda takviyesi ve bitkisel ürünlerin de yan etkileri olabileceği göz önünde bulundurulmalı, bazı bitkisel ilaçların ve gıda takviyelerinin olumsuz yan etkilerinin ölüme neden olabileceği unutulmamalıdır.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 195’te bir paragrafta “Sağlık harcamaları ülkeden ülkeye farklılık gösterse de genel olarak ülke ekonomilerinin büyük bir kısmını oluşturur. Bu nedenle ilaç kullanımının bilinçli bir şekilde yapılması gerekmektedir. Bilinçli yapılan ilaç kullanımı hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ciddi tıbbi ve ekonomik sorunların oluşmasını engeller.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri ve “toplumu önemseme” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 195’te bir paragrafta “İlaçlar hiçbir şekilde doğaya atılmaması gereken maddeler olduğu için katı atık yöntemiyle toplanmalı, lisanslı şirketler tarafından özel araçlarla taşınmalı, standartlara göre paketlenmeli, etiketlenmeli ve imha edilmelidir. İlaçların yanlış ve gereksiz kullanımının insan sağlığına, ülke ekonomisine ve çevreye verdiği zararlar unutulmamalıdır. İlaç kullanımı bilinçli bir şekilde yapılmalıdır.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 199’da bir paragrafta “Günlük hayatta kullanımı her geçen gün artan hazır gıdaları seçerken ve tüketirken dikkat etmek gerekir. Hazır gıdalar içlerindeki maddeler nedeniyle insan sağlığına zarar verebilir. Başta obezite olmak üzere birçok hastalığa neden olur. Yeterince vitamin içermedikleri için vücut direncini düşürebilir, hafıza gelişimini engelleyebilir. Katkı maddeleri dışında hazır gıdalarda kullanılan yağlar, genellikle ucuz ve sağlıksız olduğu için damar tıkanıklıklarına yol açarak kalp krizine neden olabilir. Birçok katkı maddesi sentetik olduğu için vücutta alerji ve toksik etki gösterebilir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 199’da bir paragrafta “Ürünün üretim tarihi ürünün ne zaman üretildiği hakkında bilgi verir. Böylece tüketici, ürünün kendine ulaşınca kadar geçen zamanı öğrenerek ürünün tazeliğini

değerlendirebilir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 199’da bir paragrafta *“Bu bilgiler dışında gıdanın saklanma koşulları okunarak gıda bu koşullarda saklanmalı, belirtilen kullanım koşullarına dikkat edilmelidir. Ayrıca hazır gıdaya bağlı alerjik durumların oluşmaması için gıdanın içeriğine, obeziteyi engellemek için de etiket üzerindeki besin değerlerine dikkat edilmelidir. Hazır gıdalarda bulunan etiket bilgilerine dikkat etmenin sağlık açısından oldukça önemli olduğu unutulmamalıdır.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.*

- Sayfa 200’de bir paragrafta *“Yapay tatlandırıcılar, doğal tatlandırıcı ihtiyacını ortadan kaldırarak kalori kontrolü sağlar ancak sıfır kaloriye sahip olduğu yanılgısına düşülmemelidir. Her şeyden önce yapay tatlandırıcıların doğada bulunmayan kimyasallar olduğu unutulmamalı ve bu kimyasalların vücuda zararlı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Yapay tatlandırıcılar şeker yerine aşırı kullanıldığında hastalıklara yol açabilir. Yapılan araştırmalar da yapay tatlandırıcıların kullanımına bağlı olarak gelişen hastalıkların olabileceğini göstermektedir. Tatlandırıcıların toksik ve alerjik reaksiyonlara, deri, sindirim sistemi ve kalp rahatsızlıklarına, tümör oluşumuna; lenf, böbrek, mesane ve kan kanserlerine neden oldukları belirtilmektedir. Özellikle, hamile veya emziren kadınları olumsuz etkileyebilir.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.*

- Sayfa 200’de okuma parçasında bir paragrafta *“Uzmanlar gazete ve televizyonda hazır gıdaya katılan katkı maddelerinin insan sağlığına zararlarını anlatır ve katkı maddelerinden uzak durularak doğal gıdaların kullanılması gerektiğini savunurlar. Toplumumuzu gıda tüketimi konusunda yeterli şekilde eğitir ve doğal tüketime yönlendirirsek daha sağlıklı bir topluma sahip oluruz.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada başka insanları bilinçlendirerek *“dayanışma ve yardımlaşma” alt boyutları ile “dostluk” değeri, uzak durulması gerekenleri ifade ederek “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri ve “toplumu önemseme” alt boyutu ile “vatanseverlik” değerleri vurgulanmıştır.*

- Sayfa 201’de bir paragrafta *“Yağlar birçok gıda maddesine tat katar. Fakat aşırı tüketimi sağlık için zararlı olabilir.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.*

- Sayfa 203’te bir paragrafta *“Yağların yanlış koşullarda saklanması da sağlığı olumsuz etkileyebilir. Yağların bozulmasındaki başlıca etkenler ısı, oksijen ve ışıktır. Bu nedenle yağlar serin, kuru, karanlık bir yerde saklanmalıdır.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.*

4. 2. 5. Onuncu Sınıf Kimya Ders Kitabından Değerlerin Nicel Dağılımı

Önceki başlıklarda onuncu sınıf kimya ders kitabında her bir ünite de öğretim programlarındaki kök değerlere ilişkin olarak yer verilen ifadeler ve alıntıları sunulmuştur. Bu başlıkta ise okuyucuların hangi kök değere 10. sınıf ders kitabındaki hangi ünite de ne ölçüde yer verildiğini ve farklı değerlerin ünitelere göre dağılımını daha iyi anlamaları için tüm verileri sayısal olarak özetleyen bir tabloya ve açıklamalarına yer verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Evi'ne ait 10. Sınıf Kimya Ders Kitabı içindeki metinlerde yer alan kök değerler ve bu değerlere yer verilme sıklıkları Tablo 7'de detaylı şekilde sunulmuştur.

Tablo 7. 10. Sınıf Kitabı Metinlerdeki Değerler ve Bulunma Sıklığı

Değer	Üniteler (f)				Toplam
	Kimyanın Temel Kanunları ve Kimyasal Hesaplamalar	Karışımlar	Asitler, Bazlar ve Tuzlar	Kimya Her Yerde	
Adalet	-	-	-	-	-
Dostluk	-	-	-	1	1
Dürüstlük	-	-	-	-	-
Öz denetim	3	5	8	22	38
Sabır	2	-	-	1	3
Saygı	-	-	-	-	-
Sevgi	-	-	-	-	-
Sorumluluk	2	1	10	6	19
Vatanseverlik	3	2	-	10	15
Yardımseverlik	-	-	-	-	-
Toplam	10	8	18	40	76

Tablo 7'ye bakıldığında 10. sınıf ders kitabında toplamda 76 kez kök değerlere rastlanmıştır. “Adalet”, “dürüstlük”, “saygı”, “sevgi” ve “yardımseverlik” değerlerine hiçbir ünite de rastlanmamıştır. “Dostluk” değerine “Kimya Her Yerde” ünitesinde 1 kez rastlanmıştır. “Öz denetim” değerine “Kimyanın Temel Kanunları ve Kimyasal Hesaplamalar” ünitesinde 3 kez, “Karışımlar” ünitesinde 5 kez, “Asitler, Bazlar ve Tuzlar” Ünitesinde 8 kez, “Kimya Her Yerde” ünitesinde 22 olmak üzere toplamda 38 kez rastlanmıştır. “Sabır” değerine “Kimyanın Temel Kanunları ve Kimyasal Hesaplamalar” Ünitesinde 2 kez, “Kimya Her Yerde” Ünitesinde 1 kez toplamda 3 ünite de 3 kez rastlanmıştır. “Sorumluluk” değerine “Kimyanın Temel Kanunları ve Kimyasal Hesaplamalar” Ünitesinde 2 kez, “Karışımlar” ünitesinde 1 kez, “Asitler, Bazlar ve Tuzlar” ünitesinde 10 kez “Kimya Her Yerde” Ünitesinde 6 kez olmak üzere toplamda 19 kez rastlanmıştır. “Vatanseverlik” değerine “Kimyanın Temel Kanunları ve Kimyasal Hesaplamalar” Ünitesinde 3 kez “Karışımlar” Ünitesinde 2 kez “Kimya Her Yerde” Ünitesinde 10 kez toplamda 15 kez rastlanmıştır. Dağılıma bakılacak olursa en çok yer alan değer “öz denetim” (38) değeri olup, en az yer alan değer

ise “dostluk” (1) değeri olmuştur. Ayrıca “dürüstlük”, “yardımseverlik”, “sevgi”, “saygı”, “adalet” değerlerine kitapta hiç rastlanmamıştır. Değerlerin dağılımı sırasıyla “öz denetim” (38), “sorumluluk” (19), “vatanseverlik” (15), “sabır” (3), “dostluk” (1), “sevgi” (0), “yardımseverlik” (0), “saygı” (0), “adalet” (0), “dürüstlük” (0) şeklindedir.

Tabloda, Ünitelere göre kök değerlerin dağılımı incelendiğinde “Kimyanın Temel Kanunları ve Kimyasal Hesaplamalar” ünitesinde 4 değer çeşidine rastlanmıştır (“öz denetim”- 3 kez), (“sabır”- 2 kez), (“sorumluluk”- 2 kez), (“vatanseverlik”- 3 kez), 6 değer çeşidine rastlanmamıştır. “Karışımlar” ünitesinde 3 değer çeşidine rastlanmıştır (“öz denetim”- 5 kez), (“sorumluluk”- 1 kez), (“vatanseverlik”- 2 kez), 7 değer çeşidine rastlanmamıştır. “Asitler, Bazlar ve Tuzlar” ünitesinde 2 değer çeşidine rastlanmıştır (“öz denetim”- 8 kez), (“sorumluluk”- 10 kez), 8 değer çeşidine rastlanmamıştır. “Kimya Her Yerde” ünitesinde 5 değer çeşidine rastlanmıştır (“dostluk”- 1 kez), (“öz denetim”- 22 kez), (“sabır”- 1 kez), (“sorumluluk”- 6 kez), (“vatanseverlik”- 10 kez), 5 değer çeşidine rastlanmamıştır.

4. 3. On birinci Sınıf Kimya Ders Kitabında Yer Verilen Değerlere İlişkin Bulgular

Bu başlık altında araştırmanın “11. sınıf kimya ders kitabındaki metinlerde hangi kök değerler, ne ölçüde yer almaktadır?” ve “11. sınıf kimya ders kitabında yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımı nasıldır?” alt problemlerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Ders kitabı 289 sayfadan oluşmakta ve 6 ünite içermektedir. Bu üniteler sırasıyla “Modern Atom Teorisi”, “Gazlar”, “Sıvı Çözeltiler ve Çözünürlük”, “Kimyasal Tepkimelerde Enerji”, “Kimyasal Tepkimelerde Hız” ve “Kimyasal Tepkimelerde Denge” şeklindedir. Birinci üniteden altıncı ünitenin sonuna kadar bütün metinler taranmıştır. Tarama işlemi birinci ünitenin başladığı 21. sayfadan altıncı ünitenin bittiği 265. sayfaya kadar sürmüştür. Bu alanda yer alan düz metinler, “Araştırınız” metinleri, “Okuma Parçası” metinleri, “Biliyor musunuz” metinleri, “Hatırlayınız” metinleri, “Neler Kazanılacak?” Metinleri, Üniteye Başlarken Soruları, Neler Kazanıldı Soruları, Üniteyi Bitirirken Soruları, Örnek Sorular” metinleri, “Cevap Anahtarı” metinleri ve “Geleceğin Nobel Adaylarına” metinleri taranmıştır. Bu alan dışında kalan “Kitap Kapağı, İstiklal Marşı, Gençliğe Hitabe, Mustafa Kemal Atatürk’ün Büyük Resmi, İçindekiler, Güvenlik İşaretleri, Kitabın Tanıtımı, Kısaltmalar, Sözlük, Kaynakça, Dizin, Görsel Kaynakçası, Genel Ağ Adresleri, Karekod Uzantıları ve Periyodik Tablo” taramaya dâhil edilmemiştir. Bulunan değerler, aşağıda doğrudan alıntı şeklinde sunulduğu gibi nihai tablo şeklinde de sunularak yorumlanmıştır.

4. 3. 1. Modern Atom Teori Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 11. sınıf kimya ders kitabının 1. ünitesi olan “*Modern Atom Teori*” ünitesinde değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir. “*Modern Atom Teori*” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır:

- Sayfa 51’de Geleceğin Nobel Ödülü Adaylarına metni cümlesinde “*Bilim insanlarının yaptığı çalışmalarla yeni elementler bulunmuş ve periyodik sistemin 7. periyodu tamamlanmıştır. Bilim insanları yaptıkları yeni çalışmalarla 8. periyot elementlerini bulmaya çalışmaktadırlar.*” şeklinde “*azimli olma*” alt boyutuyla “*sabır*” ve “*çalışkan olma*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 51’de “*Geleceğin Nobel Ödülü Adaylarına*” metni cümlesinde “*Arkadaşlarınızla saygı ve sevgi kuralları çerçevesinde tartışınız.*” şeklinde “*saygı*” değeri ve “*sevgi*” değeri vurgulanmıştır.

4. 3. 2. Gazlar Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 11. sınıf kimya ders kitabının 2. ünitesi olan “*Gazlar*” ünitesinde değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir. “*Gazlar*” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır:

Şekil 24. Erken doğduğu için kuvöze alınan bebek

- Sayfa 79’da bir paragrafta “*Oksijen gazı yaşamın devamı için oldukça önemlidir. Normal bir insanın vücut fonksiyonlarının sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için havadaki oksijen gazının basıncının 0,20 atm olması gerekir. Oksijen gazının aşırı miktarda solunması insan sağlığı açısından*

zararlı olabilir. Örneğin erken doğan bebekler, akciğer fonksiyonları tam olarak gelişmediği için oksijen çadırına (kuvöz) alınır (Şekil 24.). Kuvözde oksijen gazının, olması gereken miktardan biraz fazla olması bebeklerin retina dokusunun zarar görmesine neden olur. Bir gazın miktarı ve basıncı canlıların hayatını devam ettirebilmesi ve endüstride doğru kullanılabilmesi için son derece önemlidir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada oksijenin sınırını belirleyebilme anlamında “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile “öz denetim” değeri, sağlıkta veya diğer alanlarda kullanıma dikkat edilmesi durumunda ise “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 25. Scuba dalgıcı

- Sayfa 81’de bir paragrafta “Scuba (kendinden donanımlı su altı nefes alma düzeneği) dalgıçlığı son zamanlarda adrenalin severlerin yaptığı bir spordur (Şekil 25.). Bu spor kimyasal açıdan incelendiğinde gaz yasalarından iki tanesine dayandığı görülür: Birincisi basınç değişikliğinden etkilenmemek için yapılması gerekenler, ikincisi ise dalış tüpündeki gazların karışım oranlarının sağlığı tehdit etmeyecek oranlarda ayarlanmış olmasıdır.” ifadeleri yer almaktadır. Burada basınç değişiminden insanların yapması gereken davranışlar göz önüne alınarak “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutlarıyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır. Ayrıca alış tüplerinin insanların sağlıklı bir dalış yapması için uygun şekilde ayarlanması ise “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 83’te bir paragrafta “Günlük hayatta basınç-hacim değişiminin etkisi birçok olayda karşımıza çıkar. Bu nedenle basınç hacim hesaplamaları günlük hayat ve endüstri açısından önem taşır. Örneğin denizin 20 fit (6,096 m) altında olan bir dalgıç hızla yüzeye çıkarsa (deniz yüzeyine çıktıkça basınç azalacağı için) akciğerde sıkışan havanın hacmi artar. Bu durum akciğer zarına hasar verir, ölümcül sonuçlara neden olabilir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada insanların yaşamlarını tehlikeye atmaması için yapılması gerekenler açıklanmıştır. Dolayısıyla “davranışlarını

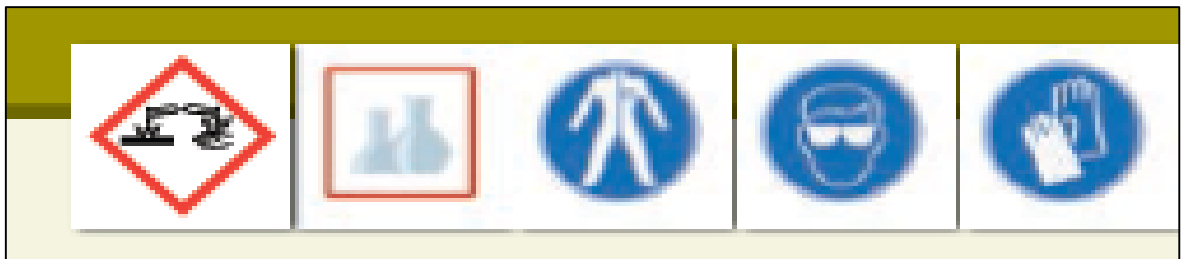
kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutlarıyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 87’de bir cümlede “*Güneş ailesi bayram tatilinde kendi araçlarıyla aile büyüklerinin ziyaretine gidiyor.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*aile birliğine önem verme*” alt boyutu ile “*sevgi*” ve “*muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme*” alt boyutuyla da “*saygı*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 87’de bir paragrafta “*Deodorantların ambalajlarında genellikle güneşte bırakmayın uyarısı bulunur. Güneşte bırakılan kutunun içindeki gazların güneşten gelen ısı etkisi ile sıcaklığı artar. Sıcaklığı artan gazların basıncı da artar. Basınç artışına dayanamayan kutu patlayabilir. Bu nedenle içinde gaz bulunan kutular güneşte bırakılmamalı ya da ısıyla teması önlenmelidir.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme*” alt boyutlarıyla “*öz denetim*”, “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutuyla “*sorumluluk*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 89’da bir cümlede “*Ayten ve Kerem sosyal sorumluluk projesi gereği ziyaret için gittikleri Çocuk Esirgeme Kurumunda bayram kutlaması için balon şişiriyorlar.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutuyla “*sorumluluk*” değeri, “*dayanışma*” alt boyutuyla “*dostluk*” değeri ve “*merhametli olma, paylaşma*” alt boyutuyla “*yardımseverlik*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 100’de bir cümlede “*Deney çok iyi havalandırılan ortamda ya da açık havada yapılmalıdır.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme*” alt boyutlarıyla “*öz denetim*”, “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutuyla “*sorumluluk*” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 26. Güvenlik işaretleri

- Sayfa 100’de bir cümlede “*Kullanılmadığı zamanlarda HCl ve NH₃ şişelerinin kapakları kapalı tutulmalı, buharlarının solunmasından kaçınılmalıdır.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme*” alt boyutlarıyla “*öz denetim*”, “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutuyla “*sorumluluk*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 100’de bir cümlede “Deney yukarıda verilen güvenlik işaretlerinin anlamları dikkate alınarak yapılmalıdır (Şekil 26).” ifadesi yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutlarıyla “öz denetim”, “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 100’de bir cümlede “Deney yapılırken HCl ve NH₃ buharları toksik ve tahriş edici olduğu için solunmamasına dikkat edilir.” ifadesi yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutlarıyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 108’de bir cümlede “Artan enerji ihtiyacı ve fosil yakıtların çevreyi kirletmesi alternatif enerji kaynaklarına olan ihtiyacı artırmıştır.” ifadesi yer almaktadır. Burada fosil yakıtların kullanılmaması gerektiği vurgulanmış “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri, “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

4. 3. 3. Sıvı Çözeltiler ve Çözünürlük Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 11. sınıf kimya ders kitabının 3. ünitesi olan “Sıvı Çözeltiler ve Çözünürlük” ünitesinde değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir. “Sıvı Çözeltiler ve Çözünürlük” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır:

- Sayfa 123’te bir paragrafta “700’lü yıllarda denize açılan yelkenli gemilerde (Görsel 3.1.1) görev yapan denizcilerin yakalandığı hastalıklardan biri de iskorbüt hastalığıydı. İskorbüt hastalığı C vitamini eksikliğinde oluşan hastalıktır.” ifadesi yer almaktadır. Burada düzenli C vitaminin önemi vurgulanmıştır. Dolayısıyla “davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutlarıyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 126’da bir paragrafta “Ayşe, kazağındaki yağ lekesini çıkarmak için okul laboratuvarındaki kimyasallardan yararlanmak istiyor. Bu amaçla öğretmeninden izin istiyor. Öğretmen, Ayşe’ye kazağını temizlemek için gereken maddeleri ve bu maddeler ile yağ lekesi arasında nasıl bir etkileşim olduğunu bilmesi hâlinde kendisine izin vereceğini söylüyor.” ifadesi yer almaktadır. Burada Ayşe’nin öğretmeninden izin istemesi “muhababının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme” alt boyutuyla “saygı” değeri, “iş birliği yapma” alt boyutuyla öğretmenin Ayşe’ye yardım etmesi “yardımseverlik” değerini vurgulamaktadır.

- Sayfa 127’de bir paragrafta “Çözeltide çözünen madde miktarının bilinmesi ve gereken miktarda çözelti hazırlanması istenmeyen sonuçlarla karşılaşılmasını pek çok alanda engelleyebilir. Örneğin fabrikada kullanılacak bir çözeltide çözünen miktarının az veya çok olması maddi kayıplara neden olabilir. Benzer şekilde ilaçta kullanılan çözünen miktarının yanlış hesaplanması da ciddi

sağlık sorunlarına neden olabilir. Çözeltideki çözünenin hatalı hesaplanması istenmeyen sonuçlara yol açabilir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme*” alt boyutlarıyla “*öz denetim*”, “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutuyla “*sorumluluk*” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 27. Çeşitli reçeller

- Sayfa 128’de bir cümlede “*Balon jojeye katı maddeyi çözmek için bir miktar su ilave edilir ve balon joje dikkatlice çalkalanır.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutlarıyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 151’de bir paragrafta “*Reçel, tatlı vb. şekerli yiyecekler genellikle oda sıcaklığında saklanır (Şekil 27.). Bu tür yiyeceklerin buzdolabında veya düşük sıcaklıkta saklanması uygun değildir.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutlarıyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 155’te bir paragrafta “*Scuba (sukuba) dalgıçlığı yapanların (Görsel 3.5.2) vurgun yemesinin nedeni gazların çözünürlüğüne basıncın etkisi ile açıklanabilir. Dalgıçların basınçlı havayı soluması veya yüksek basınçlara maruz kalması kan ve dokularda çözünen azot gazı miktarını artırır. Denizin derinliklerindeki dalgıç yüzeye çok hızlı dönerse basınçtaki azalma nedeniyle azot daha az çözünür hâle geldiği için kanda kabarcıklar oluşturur. Oluşan azot gazı kabarcıkları dalgıçlarda sağlık sorunlarına neden olabilir (vurgun olayı). Bu sorunu azaltmak için dalgıçların kullandığı oksijen tüplerinde oksijen ve helyum karışımı kullanılır. Helyum kanda çözünmediği için çözünen gaz miktarı daha az olur. Vurgun olayına maruz kalan insanlar basınç odalarında tedavi edilebilir.*” ifadeleri yer almaktadır. “*davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme*” alt boyutlarıyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

4. 3. 4. Kimyasal Tepkimelerde Enerji Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 11. sınıf kimya ders kitabının 4. ünitesi olan “*Kimyasal Tepkimelerde Enerji*” ünitesinde değerlere yönelik olarak herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır.

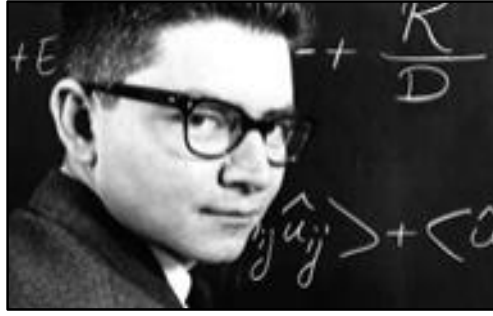
4. 3. 5. Kimyasal Tepkimelerde Hız Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 11. sınıf kimya ders kitabının 5. ünitesi olan “*Kimyasal Tepkimelerde Hız*” ünitesinde değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir. “*Kimyasal Tepkimelerde Hız*” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır:

Şekil 28. Sinanoğlu Yale Üniversitesi'nin en genç profesörü olmuştur

- Sayfa 197’de bir cümlede “*Tepkime hızının hangi birim cinsinden hesaplanacağına dikkat etmek gerekir.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutlarıyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.
- Sayfa 211’de bir cümlede “*Hız denkleminde katı ve saf sıvıların yer almayacağı unutulmamalıdır.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutlarıyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.
- Sayfa 214’te Okuma Parçası metninde bir paragrafta “*1953 yılında burslu öğrenci olarak ABD’ye gitti. 1956’da Kaliforniya Üniversitesi Kimya Mühendisliği Bölümünü dereceyle bitirdi. Yüksek lisansını 1957’de Massachusetts Teknoloji Enstitüsünde (MIT) 8 ayda tamamladı ve bilim dünyasının en önemli ödülü olan Sloan Araştırma Ödülü’nü kazandı. Berkeley’de kuramsal kimya alanında doktorasını tamamladı. 1960’ta Yale Üniversitesinde öğretim üyesi oldu.*” ifadesi yer almaktadır. Burada Oktay Sinanoğlu’nun başarılarının küçük bir kesiti verilerek “*azimli olma*” alt boyutu ile “*sabır*” değeri, “*çalışkan olma*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 29. Oktay Sinanoğlu

- Sayfa 214'te Okuma Parçası metninde bir paragrafta *“‘Türk Aynştaynı’ olarak bilinen Sinanoğlu, uluslararası çapta tanınmış bir araştırmacıdır (Şekil 29.). 1963 yılında 28 yaşında kimya alanında tam profesörlük hakkı kazanarak en genç profesör unvanının da sahibi olmuştur. Yale'nin son 300 yıllık tarihinde tam profesörlük unvanını alan üçüncü en genç öğretim üyesi olduğuna inanılmaktadır. (Şekil 28.). 1964 yılında Yale Üniversitesinde Teorik Kimya Bölümünü kurdu.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada Sinanoğlu çok çalışarak, kendini çalışmaya adanarak *“davranışlarını kontrol etme ve öz güven sahibi olma”* alt boyutuyla *“öz denetim”* değeri, *“azimli olma”* alt boyutuyla *“sabır”* değeri ve *“çalışkan olma”* alt boyutuyla *“vatanseverlik”* değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 214'te Okuma Parçası metninde bir paragrafta *“Yale Üniversitesinin bir üyesi olarak otuz yedi yıllık görevi boyunca -Atom ve Moleküllerin Çok-Elektron Teori-, -ÇözgeniterKuramı-, -Kimyasal Tepkime Mekanizmaları Kuramı-, -Mikrotermodinamik- ve -Değerlik Kabuğu Etkileşim Kuramı- gibi konularda birçok çalışma gerçekleştirdi. 1988 yılında, kimyasal tepkimelerin mekanizmalarını açıklamaya yönelik geliştirdiği matematik teorilerine dayanan ve -Sinanoğlu İndirgemesi- olarak adlandırılan yöntemini yayımladı.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma”* alt boyutuyla *“sorumluluk”* değeri ve *“çalışkan olma”* alt boyutuyla *“vatanseverlik”* değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 214'te Okuma Parçası metninde bir paragrafta *“Yale'de çalıştığı süre boyunca Türkiye'deki üniversitelerin bazılarına ve Japan SocietyforthePromotion of Science'ye (JSPS) danışmanlık yaptı. Sinanoğlu'na 1975 yılında TBMM'nin çıkardığı özel bir kanunla -Cumhuriyet Profesörü- unvanı verildi. Yaptığı bilimsel çalışmalarla ülkemizde ve dünyada birçok ödül aldı. 1966'da kimya dalında -TÜBİTAK Bilim Ödülü-, 1973'te kimya dalında -Alexander vonHumboldtResearchAward- ve 1975'te -International Outstanding ScientistAward of Japa- aldığı ödüllerden bazılarıdır. İki defa Nobel Ödülü için aday gösterildi. 1973'te Japonya'ya T.C. Özel Elçisi olarak gönderildi.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“sadık olma”* alt boyutu ile *“vatanseverlik”* değeri, *“kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma”* alt boyutuyla *“sorumluluk”* değeri, *“vefalı olma”* alt boyutuyla da *“sevgi”* değeri vurgulanmıştır. Ayrıca kendisine

unvan verilmesi, üniversitelerin onun bilimsel kişiliğine önem vermesi ve danışmanlık istemesi gibi durumlar dikkate alındığına “*muhababının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme*” alt boyutuyla “*saygı*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 214’te Okuma Parçası metninde bir paragrafta “*Oktay Sinanoğlu 1997’de Yale’den emekli olduktan sonra 2002 yılına kadar Yıldız Teknik Üniversitesi Kimya Bölümünde profesör olarak çalışmalarını sürdürdü.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*çalışkan olma*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 214 ve 215’te Okuma Parçası metninde bir paragrafta “*Türkçenin yabancı dillerin istilası altında olduğunu vurgulayan Oktay Sinanoğlu, Türkiye’deki bilimsel çalışmaları sırasında toplumda Türkçe bilinci oluşturmaya yönelik de çalışmıştır. Yabancı kökenli bazı kelimelere Türkçe karşılıklar öneren Sinanoğlu, matematiksel yapısı nedeniyle Türkçenin en iyi bilim dili olduğunu iddia etmiştir.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değeri, “*vefalı olma*” alt boyutuyla “*sevgi*” değeri vurgulanmıştır.

Sayfa 217’de bir paragrafta “*Hidrojen peroksit endüstride ve evlerde yaygın olarak kullanılan kimyasal maddelerden biridir. Derişik hidrojen peroksit aşındırıcı özelliğe neden olduğu için ciltte ve gözde kalıcı hasarlara neden olur. Bu nedenle hidrojen peroksidin seyreltik sulu çözeltisi kullanılır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*davranışlarını kontrol etme*” alt boyutlarıyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

4. 3. 6. Kimyasal Tepkimelerde Denge Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 11. sınıf kimya ders kitabının 6. ünitesi olan “*Kimyasal Tepkimelerde Denge*” ünitesinde değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir. “*Kimyasal Tepkimelerde Denge*” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır:

Şekil 30. Dağcılar yüksek koşullara alışmak için uzun süre antrenman yapmak zorundadır

- Sayfa 237’de bir paragrafta “*Ani yükseklik değişikliğinde vücuttaki dokulara yeterli oksijen gitmediği için bazı sorunlar ortaya çıkar. Baş ağrısı, mide bulantısı, aşırı yorgunluk vb. görülebilir. Bu belirtilere hipoksi adı verilir. Vücuda yeterince oksijen gitmemesi durumunda hasta komaya girebilir, hastaya müdahale edilmezse hasta hayatını kaybedebilir.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada hem kişinin kendini bilip ona göre davranması açısından, hem de böyle bir şey olduğunda etrafındakilerin yapması gerekenleri vermesi açısından *davranışlarını kontrol etme*” ve “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutuyla “*sorumluluk*” ve “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 237’de bir “Biliyor musunuz?” metni cümlesinde “*Dağcılar yüksek rakımlı bölgelere çıkmadan önce haftalar, aylar boyunca hazırlık yapar (Şekil 30.).*” şeklinde “*azimli olma*” alt boyutu ile “*sabır*” değeri vurgulanmıştır.

4. 3. 7. On Birinci Sınıf Kimya Ders Kitabından Değerlerin Nicel Dağılımı

Önceki başlıklarda on birinci sınıf kimya ders kitabında her bir üniteye öğretim programlarındaki kök değerlere ilişkin olarak yer verilen ifadeler ve alıntıları sunulmuştur. Bu başlıkta ise okuyucuların 11. sınıf kimya ders kitabında hangi kök değere hangi üniteye ne ölçüde yer verildiğini daha iyi anlamaları için tüm verileri sayısal olarak özetleyen bir tabloya ve açıklamalarına yer verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Evi’ne ait 11. Sınıf Kimya Ders Kitabı içindeki metinlerde yer alan kök değerler ve bu değerlere yer verilme sıklıkları Tablo 8’de detaylı şekilde sunulmuştur.

Tablo 8. 11. Sınıf Kitabı Metinlerdeki Değerler ve Bulunma Sıklığı

Değer	Üniteler (f)						Toplam
	Modern Atom Teorisi	Gazlar	Sıvı Çözeltiler ve Çözünürlük	Kimyasal Tepkimelerde Enerji	Kimyasal Tepkimelerde Hız	Kimyasal Tepkimelerde Denge	
Adalet	-	-	-	-	-	-	-
Dostluk	-	1	-	-	-	-	1
Dürüstlük	-	-	-	-	-	-	-
Öz denetim	-	8	5	-	4	1	18
Sabır	1	-	-	-	2	1	4
Saygı	1	1	1	-	1	-	4
Sevgi	1	1	-	-	2	-	4
Sorumluluk	-	8	1	-	2	1	12
Vatanseverlik	1	1	-	-	6	-	8
Yardımseverlik	-	1	1	-	-	-	2
Toplam	4	21	8	-	17	3	53

Tablo 8’e bakıldığında toplamda 53 kez kök değerlere rastlanmıştır. “*Adalet*” ve “*dürüstlük*”, değerlerine hiçbir üniteye rastlanmamıştır. “*Dostluk*” değerine “*Gazlar*” Ünitesinde 1 kez

rastlanmıştır. “Öz denetim” değerine “Gazlar” Ünitesinde 8 kez “Sıvı Çözeltiler ve Çözünürlük” Ünitesinde 5 kez, “Kimyasal Tepkimelerde Hız” Ünitesinde 4 kez “Kimyasal Tepkimelerde Denge” Ünitesinde 1 kez toplamda 4 ünite 18 kez rastlanmıştır. “Sabır” değerine “Modern Atom Teorisi” Ünitesinde 1 kez, “Kimyasal Tepkimelerde Hız” Ünitesinde 2 kez “Kimyasal Tepkimelerde Denge” Ünitesinde 1 kez toplamda 3 ünite 4 kez rastlanmıştır. “Saygı” değerine “Modern Atom Teorisi” Ünitesinde 1 kez, “Gazlar” Ünitesinde 1 kez, “Sıvı Çözeltiler ve Çözünürlük” Ünitesinde 1 kez, “Kimyasal Tepkimelerde Hız” Ünitesinde 1 kez toplamda 4 ünite 4 kez rastlanmıştır. “Sevgi” değerine “Modern Atom Teorisi” Ünitesinde 1 kez, “Kimyasal Tepkimelerde Hız” Ünitesinde 2 kez “Gazlar” Ünitesinde 1 kez toplamda 3 ünite 4 kez rastlanmıştır. “Sorumluluk” değerine “Gazlar” Ünitesinde 8 kez, “Sıvı Çözeltiler ve Çözünürlük” Ünitesinde 1 kez, “Kimyasal Tepkimelerde Hız” Ünitesinde 2 kez “Kimyasal Tepkimelerde Denge” Ünitesinde 1 kez toplamda 4 ünite 12 kez rastlanmıştır. “Vatanseverlik” değerine “Modern Atom Teorisi” Ünitesinde 1 kez, “Gazlar” Ünitesinde 1 kez, “Kimyasal Tepkimelerde Hız” Ünitesinde 6 kez toplamda 3 ünite 8 kez rastlanmıştır. “Yardımseverlik” değerine “Gazlar” Ünitesinde 1 kez, “Sıvı Çözeltiler ve Çözünürlük” Ünitesinde 1 kez, toplamda 2 ünite 2 kez rastlanmıştır. Dağılıma bakılacak olursa en çok yer alan değer “öz denetim” (18) değeri olup, en az yer alan değer ise “dostluk” (1) değeri olmuştur. Ayrıca “dürüstlük”, “adalet” değerlerine kitapta hiç rastlanmamıştır. Değerlerin dağılımı sırasıyla “öz denetim” (18), “sorumluluk” (12), “vatanseverlik” (8), “sabır” (4), “sevgi” (4), “saygı” (4), “yardımseverlik” (2), “dostluk” (1), “adalet” (0), “dürüstlük” (0) şeklindedir.

Tabloda, Ünitelere göre kök değerlerin dağılımı incelendiğinde “Modern Atom Teorisi” ünitesinde 4 değer çeşidine rastlanmış (“saygı”- 1 kez), (“sabır”- 1 kez), (“sevgi”- 1 kez), (“vatanseverlik”- 1 kez), 6 değer çeşidine rastlanmamıştır. “Gazlar” ünitesinde 7 değer çeşidine rastlanmış (“dostluk”- 1 kez), (“öz denetim”- 8 kez), (“saygı”- 1 kez), (“sevgi”- 1 kez), (“sorumluluk”- 8 kez), (“vatanseverlik”- 1 kez), (“yardımseverlik”- 1 kez), 3 değer çeşidine rastlanmamıştır. “Sıvı Çözeltiler ve Çözünürlük” ünitesinde 4 değer çeşidine rastlanmış (“öz denetim”- 5 kez), (“saygı”- 1 kez), (“sorumluluk”- 1 kez), (“yardımseverlik”- 1 kez), 6 değer çeşidine rastlanmamıştır. “Kimyasal Tepkimelerde Enerji” ünitesinde hiçbir değer çeşidine rastlanmamıştır. “Kimyasal Tepkimelerde Hız” ünitesinde 6 değer çeşidine rastlanmış (“sabır”- 2 kez), (“öz denetim”- 4 kez), (“saygı”- 1 kez), (“sevgi”- 2 kez), (“sorumluluk”- 2 kez), (“vatanseverlik”- 6 kez), 4 değer çeşidine rastlanmamıştır. “Kimyasal Tepkimelerde Denge” ünitesinde 3 değer çeşidine rastlanmış (“öz denetim”- 1 kez), (“sabır”- 1 kez), (“sorumluluk”- 1 kez), 7 değer çeşidine rastlanmamıştır.

4. 4. 12. Sınıf Kimya Ders Kitabında Yer Verilen Değerlere İlişkin Bulgular

Bu başlık altında araştırmanın “12. sınıf kimya ders kitabındaki metinlerde hangi kök değerler, ne ölçüde yer almaktadır?” ve “12. sınıf kimya ders kitabında yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımı nasıldır?” alt problemlerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Ders kitabı 237 sayfadan oluşmakta ve 4 ünite içermektedir. Bu üniteler sırasıyla “Kimya ve Elektrik”, “Karbon Kimyasına Giriş”, “Organik Bileşikler” ve “Enerji Kaynakları ve Bilimsel Gelişmeler” şeklindedir. Birinci üniteden dördüncü ünitenin sonuna kadar bütün metinler taranmıştır. Tarama işlemi birinci ünitenin başladığı 14. sayfadan dördüncü ünitenin bittiği 221. sayfaya kadar sürmüştür. Bu alanda yer alan düz metinler, “Araştırınız” metinleri, “Alıştırmalar, Ölçme ve Değerlendirme Soruları” metinleri, “Okuma Parçası” metinleri “Cevap Anahtarı” metinleri ve “Bilgi Kutusu” metinleri taranmıştır. Bu alan dışında kalan “Kitap Kapağı, İstiklal Marşı, Gençliğe Hitabe, Mustafa Kemal Atatürk’ün Büyük Resmi, İçindekiler, Laboratuvar Güvenlik Kuralları, Laboratuvar Kuralları, Kitabın Tanıtımı, Sözlük, Kaynakça, Dizin, Yararlanılan Genel Ağ Adresleri, Karekod Uzantıları” taramaya dâhil edilmemiştir. Bulunan değerler, aşağıda doğrudan alıntı şeklinde sunulduğu gibi nihai tablo şeklinde de sunulmaktadır.

4. 4. 1. Kimya ve Elektrik Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 12. sınıf kimya ders kitabının 1. ünitesi olan “Kimya ve Elektrik” ünitesinde değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir. “Kimya ve Elektrik” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır:

- Sayfa 14’te bir metin cümlesinde “Nobel Ödüllü bilim insanı Prof. Dr. Aziz Sancar, -Nobel en büyük hayaliniz miydi?- sorusuna -En büyük hayalin Nobel olması çok yanlış bir şey. En büyük hayal meraktır, bir şeyler keşfetmektir, tabiatın sırrını çözmektir, bir ilaç sentezlemektir; memleketine, ailesine, insanlığa yararlı işler yapmaktır. Nobel onun bir yan ürünüdür.- cevabını vermiştir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “çalışkan olma”; “aileye önem verme”; “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutları ile sırasıyla “vatanseverlik”, “sevgi” ve “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 24’te bir paragrafta “Hiçbir buluş kendiliğinden veya bir tesadüf eseri ortaya çıkmamıştır. Bilim insanları azimle çalışmış, defalarca başarısızlığa uğramalarına rağmen sabırla çalışmayı sürdürerek bugün hayatımızı kolaylaştıran buluşlara imza atmıştır.” ifadeleri bulunmaktadır. Burada insanların hayatını kolaylaştırmak için yılmadan çalışması, başka işlerle ilgilenmek eğlenmek yerine bunlarla uğraşması “davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutlarıyla “öz denetim” değeri, “azimli olma, beklemeyi bilme” alt boyutuyla “sabır” değeri ve “çalışkan olma” ve “toplumu önemseme” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 32’de bir cümlede “Deney sırasında meydana gelecek değişiklikler belirli bir süre gerektirdiğinden acele etmeyiniz, deneyin sonucunu sabırla bekleyiniz.” ifadesi bulunmaktadır. Burada “beklemeyi bilme” alt boyutuyla “sabır” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 32’de bir paragrafta “Sistemdeki kimyasal olayı tersine çevirmek için neler yapılabilir, tartışınız. Tartışma esnasında görgü kurallarına uyunuz. Arkadaşlarınızı sabırla dinleyiniz.” ifadeleri bulunmaktadır. Burada “beklemeyi bilme ve tahammül etme” alt boyutuyla “sabır” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 43’te bir metin cümlesinde “Kaynakları israf etmeden yerinde kullanmanın bir vatandaşlık görevi olduğunu unutmayınız.” şeklinde “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 46’da bir paragrafta “Günlük hayatta çok sık kullanılan cep telefonları, dizüstü bilgisayarlar veya tabletler ısındığında bu cihazların pillerinin zarar gördüğü bilinmektedir. Yüksek sıcaklık, bu pillerin performansını olumsuz yönde etkilediği gibi galvanik pillerin performansını da olumsuz yönde etkiler.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmaktadır.

- Sayfa 57’de bir paragrafta “Cep telefonlarının, tabletlerin, dizüstü bilgisayarların uzun süre kullanılmadığında pillerinin kendiliğinden boşaldığı görülür. Uzun süre şarj edilmeyen pil, zamanla -derin boşalma- durumuna ulaşarak artık şarj edilemez hâle gelir ve ömrünü tamamlar.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmaktadır.

- Sayfa 57’de bir paragrafta “Pillerin daha uzun süre ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi için aşağıdaki uyarılara dikkat edilmelidir:

- Öngörülen voltaj değerinin üzerindeki akımlar çekilmemelidir.
- Kısa devrelere maruz bırakılmamalıdır.
- Ani ve aşırı voltajla yüklenmemelidir.
- Çok düşük veya yüksek sıcaklıklarda kullanılmamalıdır.
- Üreticisi tarafından tavsiye edilen şarj cihazları ile şarj edilmelidir.
- Darbelere, şoklara, titreşimlere maruz bırakılmamalıdır.

• Uzun süre şarjda tutulmamalıdır.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmaktadır.

- Sayfa 57’de Bilgi Kutusu metni paragrafında “Piller genellikle cıva, kadmiyum ve kurşun gibi ağır metaller kullanılarak üretilir. Bu nedenle atık piller çeşitli hastalıklara sebep olur. Atık piller; nörolojik bozukluklar, merkezi sinir sistemi, kanser, böbrek ve karaciğer hastalıklarına sebep olabilir. Özellikle cıvanın, eser miktarda dahi olsa, doğada bulunması çok ciddi zararlar ortaya çıkarabilir. Atık pillerde bulunan 1 gram cıvanın doğaya bırakılması hâlinde binlerce litre temiz suyu zehirlediği yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konulmuştur. Sadece bir adet kalem pilin denize atılması durumunda pildeki cıva sebebiyle birçok balık zehirlenebilir. Bir adet kalem pilin toprağa bırakılması hâlinde birkaç ay içerisinde çevresindeki 6 metrekaare toprağı tamamen

zehirleyeceği bilim insanlarının yaptığı çalışmalarla ortaya konulmuştur.” ifadeleri yer almaktadır. Burada çevreye pil atılmaması gerektiğini vurgulamak amaçlı “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri, “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri ve “toplumu önemseme, çalışkan olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 31. Atık pil kutuları

- Sayfa 57’de bir paragrafta *“Kullanım ömrü sınırlı piller, içerdikleri kimyasallar nedeniyle özel geri dönüşüm işlemlerine tabi tutulmalıdır. Kullanılmış piller, evsel atıklarla beraber çöpe değil, piller için oluşturulmuş geri dönüşüm kutularına atılmalıdır (Şekil 31.). Bu, çevrenin kirletilmemesi açısından çok önemlidir.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“davranışlarını kontrol etme”* alt boyutuyla *“öz denetim”* değeri, *“kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma”* alt boyutuyla *“sorumluluk”* değeri, *“tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma”* alt boyutuyla *“vatanseverlik”* değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 57’de bir paragrafta *“Siz de hem ülke ekonomisine hem de çevrenizin temiz kalmasına katkıda bulunmak istiyorsanız evlerinizde bulunan atık pilleri, toplama merkezlerindeki atık pil geri dönüşüm kutularına atmalısınız. Bu bilgileri sosyal medya üzerinden paylaşarak çevre duyarlılığı konusunda farkındalık oluşturabilirsiniz.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma”* alt boyutuyla *“vatanseverlik”* değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 58’de bir paragrafta *“Çalışmanızın başarılı olabilmesi için grubunuzdaki arkadaşlarınızla iletişim hâlinde olup yardımlaşınız. Hazırlanan posterleri sınıfça puanlayarak değerlendiriniz. Posterlere puan verirken adil olunuz.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“adil olma ve eşit davranma”* alt boyutuyla *“adalet”* değeri, *“dayanışma ve yardımlaşma”* alt boyutuyla *“dostluk”* değeri, *“iş birliği yapma”* alt boyutuyla *“yardımseverlik”* değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 59’da bir paragrafta *“Bir toplumun geçmişiyle geleceği arasında bağ kuran kültürel unsurlar soyut kavramlarla sınırlı değildir. Geçmişte kullanılmış pek çok eşya da o dönemin insanların zevkini, hayata bakış açısını yansıtır. Örneğin eski zamanlardan kalma bir bakır çatal, bir gümüş kaşık sadece günlük ihtiyacı karşılayan sıradan aletler olmanın ötesinde bugünü geçmişe*

bağlayan maddi değerlerdir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 66’da bir paragrafta *“Gündelik hayatta çok fazla kullanım alanına sahip olan metaller, çevresel etkenler nedeniyle zamanla aşınarak kullanılamaz hâle gelir. Bu durum millî servetin kaybı ve doğal kaynakların israfına yol açar. Bu nedenle metal aşınmalarının önlenmesi sürdürülebilir gelişmenin bir parçası ve her bir bireyin sorumluluğudur.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri ve “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.*

- Sayfa 70’te bir paragrafta *“Saf suyun içerisine birkaç damla sülfürik asit (H_2SO_4) damlatıp muslukları kapatınız. (Asitler tahriş edici maddeler olduğundan bu adım öğretmen kontrolünde gerçekleştirilmelidir. Herhangi bir çalışmada muhtemel tehlikelere karşı önlem almak hem kendi sağlığımız hem de birlikte iş yaptığınız arkadaşlarınızın sağlığını korumak adına çok önemlidir.)”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri, “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ve davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.*

Şekil 32. Paslanmış metal borular

Şekil 33. Araçların kaportaları korozyondan boyanarak korunur

- Sayfa 71’de bir paragrafta “Yüksek maliyetli mekanik aletlerden, çok önemli altyapı sistemlerini oluşturan parçalara varıncaya kadar pek çok madde zamanla yıpranır ve kullanılamaz hâle gelir. Bu durum ülke ekonomisini olumsuz yönde etkiler.” ifadeleri yer almaktadır. Burada ülke ekonomisinin öneminden söz edilerek “toplumu önemseme” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 72 ve 73’te bir paragrafta “Korozyondan korunmanın temel prensibi, korozyona sebep olan etkenlerin ortadan kaldırılması ya da bu etkenlerle korozyona uğrayacak metalin temasının engellenmesidir (Şekil 32.). Korozyondan korunmak için başvurulacak yöntemler şunlardır:

- Metalleri boyamak (Şekil 33.)
- Korozyona dayanıklı malzemeler kullanmak
- Metali başka bir metalle kaplamak

• Katodik koruma sistemleri kullanmak.” ifadeleri yer almaktadır. Burada parktaki çocuk gereçlerinin ve spor aletlerinin boyanması “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri, bireysel olarak yapılması gereken girişimler “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 74’te bir paragrafta “Bir metali korozyondan korumak için metale, aktifliği bu metalden daha fazla olan bir metal bağlanır. Bağlanan bu metale kurban elektrot denir. Katodik korumada kurban elektrot anot işlevi görür. Örneğin bir demir parçası daha aktif olan magnezyum metali ile kaplanırsa magnezyum metali kurban elektrot olur. Metal borular, deniz araçları, sıvı tankları, LPG tankları ve su sistemleri kurban elektrodun kullanım alanlarından bazılarıdır.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmaktadır.

4. 4. 2. Karbon Kimyasına Giriş Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 12. sınıf kimya ders kitabının 2. ünitesi olan “Karbon Kimyasına Giriş” ünitesinde değerlere yönelik olarak herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır.

4. 4. 3. Organik Bileşikler Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 12. sınıf kimya ders kitabının 3. ünitesi olan “Organik Bileşikler” ünitesinde değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir. “Organik Bileşikler” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır: - Sayfa 138’de Bilgi Kutusu metni paragrafında “Çakmak gazının yanlış kullanılması durumunda bağımlılık yaptığı unutulmamalıdır. Vücuda birçok zararı bulunan bu gaz; başta beyin, akciğer ve karaciğer olmak üzere birçok organda tamir edilemez

hasara, hatta ölüme varan sonuçlara neden olmaktadır. Madde bağımlıları gündelik hayatlarını devam ettiremez, sosyal ilişkileri bozulduğundan yalnızlaşır. Bu tür maddelerin amaçları dışında kullanılması ciddi sağlık sorunlarına neden olur.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme” ve “davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 142’de bir okuma parçası metni cümlesinde “Araçlar için önerilen oktan sayısını bilmek ve o oktan sayısını içeren benzin kullanmak hem araçların performansını olumlu yönde etkiler hem çevreye daha az zarar verir hem de yakıt tasarrufu sağlar.” şeklinde “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri “davranışlarını kontrol etme” ve “davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri, “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma ve toplumu önemseme” boyutlarıyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 151’de bir paragrafta “Asetilen gazı çok kararsız bir yapıya sahiptir. Yüksek basınca maruz kaldığında patlar. Bu nedenle saf asetilen gazının yüksek basınç ile sıvılaştırılması tehlikelidir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada hem “davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri hem de patlama etrafa da zarar verebileceği için “davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 154’te bir paragrafta “Benzen, kendine has kokusu olan, kolay tutuşabilen bir maddedir. Oda şartlarında berrak görünümlü, sıvı hâldedir. Kömür ve petrolün damıtılmasıyla elde edilir. İçilmesi ve buharının solunması çok tehlikeli olan bu zehirli madde, birçok aromatik bileşiğin sentezlenmesinde başlangıç maddesi olarak kullanılır.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 154’te bir paragrafta “(Fenol için) Mikrop öldürücü özelliğinden dolayı tıpta uzunca bir süre antiseptik olarak kullanılmıştır. Ancak deriyi tahriş ettiği için son zamanlarda tercih edilmemektedir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada antiseptik olarak kullanılırsa ellerin tahriş olacağı neticesiyle “davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 160’ta bir paragrafta “Alkol sınıfı bileşiklerin en küçük üyesi olan metanol çok zehirli bir maddedir ve az miktarının bile içilmesi körlüğe hatta ölüme sebep olabilmektedir.” ifadesi yer almaktadır. Burada “davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 160’ta bir paragrafta “Bağımlılık yapan madde kullanımı günümüzde birçok bireysel ve toplumsal soruna neden olmaktadır. Genellikle arkadaş çevresinin etkisiyle ve merak duygusuyla başlayan bağımlılık öyküleri, ne yazık ki kötü bir sonla noktalanmaktadır. Bu tür ortamlardan uzak durmak, bu yönde eğilimi olan arkadaşlarınızı uyarmak insani bir görevdir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt

boyutuyla “öz denetim” değeri ve “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır. Ayrıca arkadaşları uyarma, başlarına bir şey gelmesini engelleme anlamında “diğerkâmlık ve dayanışma” alt boyutlarıyla “dostluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 166’da bir paragrafta “Metanol çok zehirlidir; az miktarda yutulması körlüğe, çok miktarda yutulması ölüme yol açabilir. Buharının solunmasıyla da metanol zehirlenmesi meydana gelebilir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 170 ve 171’de bir paragrafta “Bununla birlikte eterler, yanıcılığı yüksek olan bileşiklerdir. Bu nedenle laboratuvarlarda eterle çalışılıyorsa yakınında bek alevi olmamalıdır. Ayrıca eterler laboratuvarlarda açıkta bırakılmamalıdır. Çünkü bazı eterler havadaki oksijenle etkileşerek patlayıcı özelliğe sahip peroksitleri oluşturur. Bu nedenle laboratuvarlarda eterle çalışılacaksa oluşan peroksit, ortamdan mutlaka uzaklaştırılmalıdır.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri, “davranışlarını kontrol etme” ve “davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 171’de bir paragrafta “Asimetrik bir eter olan ter-Bütil metil eter, sanayide MTBE diye adlandırılır ve benzinin oktan sayısını artırmak için kullanılır. Depolanması ve taşınması esnasında çevre kirliliğine sebep olma ihtimalinden dolayı son zamanlarda kullanımından vazgeçilmiştir.” ifadeleri yer almaktadır. Burada insanlar ve doğa önemsendiği için “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

4. 4. 4. Enerji Kaynakları ve Bilimsel Gelişmeler Ünitesindeki Değerlere Yönelik Bulgular

Bu başlıkta 12. sınıf kimya ders kitabının 4. ünitesi olan “Enerji Kaynakları ve Bilimsel Gelişmeler” ünitesinde değerlere yönelik olarak yer verilen ifadeler alıntılar şeklinde sayfa numarasına göre sunulmakta, bu alıntıları takiben ise bu ifadelerde hangi değerlere yer verildiği belirtilmektedir. “Enerji Kaynakları ve Bilimsel Gelişmeler” ünitesinde öğretim programlarındaki kök değerlere yönelik olarak tespit edilen ifadeler sayfa numaralarına göre sırasıyla şunlardır:

- Sayfa 204’te bir paragrafta “Canlı kalıntılarının milyonlarca yıl boyunca yer altında birikmesiyle oluşan fosil yakıtlar, sanayinin kısa sürede ve hızlı bir şekilde gelişmesini sağlamıştır. Ancak bu yakıtların yoğun bir şekilde kullanılması; sıcaklığın yükselmesi, buzulların erimesi, suların yükselmesi, canlı türlerinin yok olması gibi pek çok olumsuzluğa da sebep olmuştur.” ifadeleri yer almaktadır. Burada insanlar ve doğa önemsendiği için “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt

boyutuyla “vatanseverlik” değeri, “davranışlarını kontrol etme” ve “davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 205’te bir paragrafta “*Fosil yakıtların birçok kullanım alanı bulunmaktadır. Petrol ürünlerinden benzin, mazot ve LPG, motorlu araçlarda yakıt olarak fuel oil konutlarda ısınma amacıyla kullanılır. Çevreye ve canlılara daha az zarar veren doğal gaz ise sanayide çeşitli amaçlarla (elektrik üretimi, döküm eritme vb.), konutlarda ve iş yerlerinde ısınma amaçlı kullanılır. Kömür; evlerde ısınmada, termik santrallerde elektrik üretiminde kullanılır. Ancak fosil yakıtların aşırı ve bilinçsiz kullanımı insan sağlığına ve çevreye zarar vermektedir.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 34. Hava kirliliğinden etkilenmemek için maske takmış çocuk

- Sayfa 205’te bir paragrafta “*Fosil yakıtların kullanımı sonucu oluşan atıkların ekolojik denge üzerinde olumsuz etkileri vardır. Örneğin, kömürün yoğun olarak kullanıldığı bölgelerde yaşayan başta insanlar olmak üzere bütün canlılarda çeşitli hastalıklara rastlanır. Bu bölgelerde diğer bölgelere oranla solunum yolu hastalarının sayısında artış gözlenir (Şekil 34.). Ayrıca fosil yakıtların açığa çıkardığı zararlı gazlar astım hastalarının yaşam şartlarını zorlaştırır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada çevre ve insan hayatı önemsendiği için “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ve davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 35. Tanker kazası sonucu çevre kirliliği

- Sayfa 205’te bir paragrafta “*Petrol; kara, demir ve deniz yoluyla taşınır. Deniz yoluyla taşınması esnasında meydana gelen kazalar petrolün denize akmasına ve patlamalara sebep olmaktadır (Şekil 35.). Bu durum denizlerde kirlenmeye ve ekolojik hayatta kalıcı zararlara yol açar.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada çevre ve insan hayatı önemsendiği için “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ve davranışlarının sonuçlarını üstlenme*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değeri ve “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 206’da bir paragrafta “*Küresel ısınmanın birçok sebebi olmakla birlikte en büyük pay, fosil yakıt kullanımına aittir. Fosil yakıtların kullanılmasıyla açığa çıkan gazların güneşten gelen zararlı ışınları tutması sonucu sıcaklığın yükselmesi küresel ısınma olarak tanımlanır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ve davranışlarının sonuçlarını üstlenme*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değeri ve “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 206’da bir paragrafta “*Günümüzde dünyayı tehdit eden en önemli sorunların başında fosil yakıtların kullanımı sonucu atmosfere salınan sera gazlarının neden olduğu iklim değişikliği gelmektedir. Dünya Meteoroloji Örgütünün verilerine göre atmosferdeki CO2 miktarı 2015 yılında en yüksek seviye olan 400 ppm değerinin üzerine çıkmıştır. Fosil yakıtların kullanımı sonucu oluşan CO2, SO2, NO2 gibi gazlar asit yağmurlarının oluşmasına neden olur. Asit yağmurları bitki, toprak, su kaynakları gibi hayatın devamı için gerekli unsurlara çok büyük zararlar vermektedir. Fosil yakıtların doğrudan sebep olduğu bu zararların yanında dolaylı olarak sebep olduğu zararlar da vardır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ve davranışlarının sonuçlarını üstlenme*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değeri ve “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 206’da bir paragrafta “*Fosil yakıtlar üzerine birçok çalışma yapılmış ve bu yakıtların zararları her açıdan ortaya konulmuştur. Bu çalışmalar göz önünde bulundurularak alınacak tedbirlerle fosil yakıtların ekolojik sistem üzerindeki tahribatlarını ve buna bağlı olarak insan*

yaşamını tehdit eden zararlarını en az seviyeye indirmek mümkündür.” ifadeleri yer almaktadır. Burada “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ve davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

Sayfa 206’da bir paragrafta *“Çevreye ve insan sağlığına verdiği zararlara rağmen günümüz dünyasında fosil yakıtların kullanımından tamamen vazgeçmek de mümkün değildir. Bu durumda bazı tedbirler alınarak bu zararların azaltılması gerekmektedir.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ve davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.*

- Sayfa 206’da bir paragrafta *“Fosil yakıtlar motorlu taşıtlarda yakıt olarak kullanılmaktadır. Şehir içi trafiğinde kişisel araçları daha az kullanmak, toplu taşıma araçlarını tercih etmek, kısa mesafelere bisikletle veya yürüyerek gitmek alınabilecek önlemlerden bazılarıdır. Yenilenebilir (temiz) enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması ve özendirilmesi fosil yakıt kullanımını azaltacak, sebep olduğu kirliliği de önleyecektir. Bitki örtüsünü korumak, ağaçlandırmaya önem vermek de fosil yakıtların zararlarını önlemek için alınması gereken tedbirler arasındadır.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ve davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.*

- Sayfa 206’da bir paragrafta *“Fosil yakıtların zararlarını azaltmak alınacak tedbirlerle mümkündür. Dünyanın ekolojik dengesinin bozulmasının günümüzde en önemli sorunlardan biri olduğu unutulmamalıdır. Ekosistemin korunması dünyadaki canlı hayatının da korunması demektir ve bu bütün insanlığın sorumluluğundadır.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ve davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.*

- Sayfa 207’de bir paragrafta *“Teknolojik gelişmeler, nüfus artışı, motorlu araç sayısındaki artışlar gibi nedenlerden dolayı enerjiye duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Bununla birlikte fosil yakıtların bilimsel çalışmalarla ortaya konulan zararları insanoğlunu farklı enerji kaynakları arayışına yöneltmiştir. Bu arayışın amacı yenilenebilir, maliyeti düşük ve çevre dostu enerji kaynakları bulmaktır.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada *“kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ve davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.*

- Sayfa 208’de bir paragrafta *“Çalışmalar ve araştırmalar sonucunda ekolojik sisteme zarar vermeyen veya fosil yakıtlara oranla çok daha az zarar veren, çevre dostu enerji kaynakları keşfedilmiştir.”* ifadesi yer almaktadır. Burada çevre ve insan hayatı önemsendiği için *“kendine,*

çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “*çalışkan olma*” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 208’de bir paragrafta “*Rüzgâr enerjisinin yenilenebilir ve temiz olması, insan sağlığı ve çevre açısından risk taşımaması, tükenme ve zamanla maliyetinin artma riskinin olmaması, rüzgâr santrallerinin bakım ve işletme maliyetlerinin düşük olması, dışa bağımlılık yaratmaması gibi kullanım avantajları vardır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ve davranışlarının sonuçlarını üstlenme*” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma ve toplumu önemseme*” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 209’da bir paragrafta “*Jeotermal enerji; konut ve seraların ısıtılmasında, elektrik üretiminde, kaplıcalarda, hamamlarda kullanılmaktadır. Ülkemiz, jeotermal kaynaklar bakımından oldukça zengindir. Örneğin Afyon, Kütahya, Ankara illerimizde jeotermal enerji geniş kullanım alanlarına sahiptir. Biyokütle enerjisinin faydaları şunlardır:*

- *Petrol ithalatının azalmasını sağlar.*
- *Sürdürülebilir enerjiye ve kalkınmaya destek olur.*
- *Enerji tarımının gelişmesini sağlar.*
- *Kırsal kesimin sosyo-ekonomik yapısının iyileşmesini sağlar.*
- *Yerel iş imkânı yaratır ve imalat sanayinin gelişmesine katkıda bulunur.*
- *Doğal enerji kaynaklarının ve çevrenin korunmasını sağlar.*
- *Biyodizelin yağlayıcı özelliği motorun korunmasına yardımcı olur.*
- *Kullanımı, taşınımı ve depolanması kolaydır. Fosil yakıtlara oranla daha temiz yanar.*
- *Enerji hatlarından uzak bölgelerde oluşabilecek enerji ihtiyacı kolaylıkla sağlanır.*
- *Biyokütleden enerji üretimi özellikle tarım işçiliğine gereksinim doğurduğundan kırsal kesimde istihdam olanakları yaratır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ve davranışlarının sonuçlarını üstlenme*” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma ve toplumu önemseme*” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 210’da bir paragrafta “*Geleceğin enerji kaynağı olarak kabul edilen bor madeninin dünya genelindeki rezervlerinin büyük bir bölümü ülkemizde bulunmaktadır. Ülkemizin bor rezervi açısından zengin olmasına karşın bu maden henüz yeteri kadar işlenmemekte, ham madde olarak ihraç edilmektedir. Ancak günümüzde teknolojiye yapılan yatırımlar sayesinde bor madeni ülkemizde de işlenmeye başlanmıştır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ve davranışlarının sonuçlarını üstlenme*” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma ve toplumu önemseme*” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 211’de bir okuma parçası metni cümlesinde “*Biyografisini anlatan kitapta -Hidrojen romantik- olarak adlandırılan Turhan Nejat Veziroğlu, 24 Ocak 1924’te İstanbul’da doğdu. City and Guild Koleji, Imperial College of Science and Technology ve Londra Üniversitesinden sırası ile makine mühendisliği, ileri mühendislik çalışmaları ve ısı transferi konularında uzmanlaştı ve mezun oldu.*” şeklinde “*çalışkan olma ve azimli olma*” alt boyutu ile “*vatanseverlik*” ve “*sabır*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 211’de bir okuma parçası metni cümlesinde “*Prof. Dr. Veziroğlu 18-20 Mart 1974’te Miami’de ilk büyük hidrojen enerji konferansını organize etti.*” şeklinde “*öz güven sahibi olma*” alt boyutu ile “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 211’de bir okuma parçası metni cümlesinde “*Konferansın açılış konuşmasında fosil yakıtların tükenmekte olduğunu vurguladı ve bu yakıtların kullanımının çevreye verdiği ciddi zararlara karşı kalıcı çözüm yolu olarak hidrojen enerjisi sistemlerini önerdi.*” şeklinde “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değeri ve “*toplumu önemseme*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 211’de bir okuma parçası metni cümlesinde “*1976 yılında dünya çapındaki hidrojen enerjisi konulu araştırma ve geliştirme sonuçlarının basılması ve paylaşılması amacıyla International Journal of Hydrogen Energy (IJHE) dergisini yayımlamaya başladı.*” şeklinde “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 211’de bir okuma parçası metni cümlesinde “*On sekiz farklı bilimsel organizasyona üyeliği bulunan Prof. Dr. Veziroğlu, İngiliz Makine Mühendisleri Enstitüsü, Amerikan Makine Mühendisleri Topluluğu ve Amerikan Bilim İlerlemesi Derneği tarafından duayen olarak seçilmiştir.*” şeklinde “*çalışkan olma*” alt boyutu ile “*vatanseverlik*” değeri vurgulanmıştır. Ayrıca birçok ülkedeki ileri gelen derneklerin onu ve çalışmalarını önemseydiği ve başarısına saygı duyduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla “*muhabatının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme*” alt boyutuyla “*saygı*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 211’de bir okuma parçası metninde “*Prof. Dr. Veziroğlu, uluslararası birçok ödüle de layık görülmüştür. 1974 yılında Türkiye Cumhurbaşkanlığı Bilim Ödülü, 1981 yılında Çin Xian Jiaotong Üniversitesi tarafından fahri profesör unvanı, 1982 yılında SSCB Kurchatov Institute of Atomic Energy tarafından I. V. Kurchatov Madalyası, 1986 yılında Global Energy Society tarafından Energy for Mankind Ödülü almış ve 1988 yılında Arjantin Bilim Akademisine seçilmiştir. 2000 yılında hidrojen ekonomisinin kurulmasına ve geliştirilmesine yönelik çalışmalarından dolayı ekonomi alanında Nobel Ödülü’ne aday gösterilmiştir.*” ifadeleri yer almaktadır. Veziroğlu’na verilen ödüllerin layık görülmesi ve onun aday gösterilmesi, onun çalışmalarının önemsenmesi şeklinde “*muhabatının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme*” alt boyutu ile “*saygı*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 211’de bir okuma parçası metninde “Bilim insanlığının yanı sıra duyarlı bir aydındır Prof. Dr. Veziroğlu. *Ömrünün önemli bir kısmını yurt dışında geçirmesine rağmen aidiyet duygusunu kaybetmemiş, milletin yaşadığı sorunlara duyarsız kalmadığını Kıbrıs sorununda kendi devlet başkanına, Bosna’da yaşanan insanlık dramında da Amerika Birleşik Devletleri Başkanı’na görüşlerini ve çözüm önerilerini anlatan mektuplar yollayarak göstermiştir.*” şeklinde “sadık olma” ve “toplumu önemseme” alt boyutları ile “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 211’de bir okuma parçası metni cümlesinde “*Öz güveni yüksek bir bilim insanı olan Prof. Dr. Turhan Veziroğlu, kendisine ihtiyaç duyulduğu anda hiçbir koşul öne sürmeden ülkesine dönmüş; birikimini kendi halkının yararı doğrultusunda kullanmakta tereddüt etmemiştir.*” şeklinde “öz güven sahibi olma” alt boyutu ile “öz denetim” değeri, “sadık olma”, “toplumu önemseme” ve “dayanışma” alt boyutlarıyla “vatanseverlik” ve “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır. Ayrıca imkânlarını Türk toplumuyla koşulsuz paylaşmaya hazır olması “cömert olma ve paylaşma” alt boyutuyla “yardımseverlik” değerini vurgulamaktadır.

- Sayfa 211’de bir okuma parçası metni cümlesinde “*Çığır açıcı çalışmalarıyla dünya bilim dünyasında iz bırakan, yaptığı bütün görevlerde ülkesini ve milletini başarıyla temsil eden bu büyük bilim insanının hayatı, onun izinde yürüyecek birçok gence ilham kaynağı olacak niteliktedir.*” şeklinde “sadık olma ve çalışkan olma” alt boyutu ile olarak “vatanseverlik” değeri ve “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 213’te bir paragrafta “*Bu dünya atalarımızdan miras kalmadı, onu çocuklarımızdan ödünç aldık.*” sözünü duymuşsunuzdur. *Dünyadaki kaynakların bilinçsiz kullanım sonucu tükenmesi geleceğin dünyasını tehdit eden önemli sorunların başında gelmektedir. Sürdürülebilir bir hayat ve kalkınma, mevcut kaynakları israf etmeden kullanmakla mümkündür. Yenilenebilir ve temiz enerji kaynakları, geri dönüşüme uygun malzeme kullanımı sürdürülebilirliğin olmazsa olmazıdır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarını kontrol etme ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri, “davranışlarının sonuçlarını üstlenme; kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri ve “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 214’te bir metin cümlesinde “*Çevresel bozulmaların, çevre ve kalkınma arasındaki bağların göz ardı edilmesinden kaynaklandığının anlaşılması ülkeleri bu konuda yeni bakış açıları geliştirmeye ve bu doğrultuda yeni tedbirler almaya götürmüştür.*” şeklinde “doğal ve tarihsel mirasa duyarlı olma” alt boyutu ile “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 214’te bir metin cümlesinde “*Sürdürülebilirlik; toplumun, ekosistemin ya da devam eden herhangi bir sistemin ana kaynaklarını tüketmeden belirsiz bir geleceğe dek işlevini sürdürmesidir. Bu kavramın özünde, bütün imkânları sorumsuzca tüketmekten vazgeçmiş, insanlığın bir bütün olduğunun bilincinde, evrensel açıdan dayanışmaya istekli, çevreye saygılı birey, toplum*

ve buna bağılı olarak da bir ekonomi modeli yatmaktadır.” şeklinde “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri, “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri, “toplumu önemseme” ve “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutu ile “vatanseverlik” değeri, “dayanışma” alt boyutuyla ile “dostluk” ve çevreye ve birbirine saygılı olma anlamında doğrudan “saygı” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 214’te bir paragraf “Günümüz kimya biliminde kaynakların doğru ve verimli kullanılması, yenilenebilir ve çevreye daha az zarar veren enerji kaynaklarının bulunması ve kullanılması, yenilenebilir malzeme (polimerler, kâğıt ve metal sektörü vb.) üretimi gibi sürdürülebilirlikle doğrudan ilgili çalışmalar önemli bir yer tutmaktadır. Sürdürülebilirliğin bireyden topluma yönelen bir süreç olduğu unutulmamalıdır. Bu süreçte her birey, sorumluluğunun farkında olmalı, duyarlı davranmalı ve üzerine düşen görevleri yerine getirmelidir.” şeklinde “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri, “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri, “toplumu önemseme” ve “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutları ile “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 215’te bir paragrafta “Ülkemiz ihtiyacı olan enerji kaynaklarının önemli bir bölümünü ithal etmektedir. Bu durum ülke ekonomisini olumsuz etkilemekte ve dışa bağımlılığı artırmaktadır. Bu nedenle mevcut enerji kaynaklarının verimli ve tasarruflu kullanılması gerekmektedir.” ifadeleri yer almaktadır. “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri ve “dayanışma ve toplumu önemseme” alt boyutlarıyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 215’te bir paragrafta “Günlük hayatta kullanılan birçok ürünün yenilenebilir ve ucuz maddelerden üretilmesi, sürdürülebilir hayatın ve kalkınmanın bir gerekliliğidir.” şeklinde “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 36. Pet şişelerin geri dönüştürülmesi

- Sayfa 216’da bir paragrafta “Polimer maddelerin doğada parçalanması çok uzun yıllar almaktadır. Bu nedenle geri dönüşüm uygulamalarıyla tekrar kullanılması hem doğanın kirlenmesini önlemek hem de ekonomiye katkı sağlamak bakımından oldukça önemlidir (Şekil 36.).” ifadeleri yer almaktadır. Burada “davranışlarının sonuçlarını üstlenme; kendine, çevresine, vatanına, ailesine

karşı sorumlu olma” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri ve “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma*” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 217’de bir paragraf “*Günümüzde özellikle kâğıt ham maddeleri kaynaklarının yetersizliği, doğal kaynakları koruma ihtiyacı, enerji maliyetlerinin yükselmesi atık kâğıt kullanımını cazip hâle getirmiştir. Atık kâğıt toplanması; kâğıt ve karton ürünlerinin kullanıldıktan sonra geri dönüştürülerek bunlardan ham madde olarak yararlanılması günümüz kâğıt üretim teknolojilerinde mümkün olmaktadır. Böylelikle kullanılmış kâğıtların çöpe atılmasının yarattığı çevre kirliliği ve doğal kaynakların tükenmesi sorunu önlenmektedir.*” şeklinde “davranışlarını kontrol etme” alt boyutuyla “öz denetim” değeri ve “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri, “*tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma*” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

Şekil 37. Geri dönüşüme hazır metal atıklar

- Sayfa 217’de bir paragrafta “*Metal sektörü hayatın devamlılığı ve ülke ekonomisi için büyük öneme sahiptir. Bu nedenle bu sektörde de sürdürülebilirliğin sağlanması için geri dönüşüm çalışmaları çok önemlidir. Metallerin geri dönüştürülmesiyle (Şekil 37.) dışa bağımlılığı azaltıp ülke ekonomisine olumlu katkılar sağlamak mümkündür. Geri dönüşümle kazanılan metallerden eşya üretimi işlem sayısını azaltacağından enerji tasarrufu da sağlayacaktır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “toplumu önemseme” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 220’de bir paragrafta “*Ülkeler sahip oldukları kaynakları daha iyi korumak, kendilerinde olmayanları da daha kolay elde etmek için bilimsel gelişmelere daha çok önem vermektedirler. Artık yurt savunmasında elinde silah, nöbet tutan asker kadar deney tüpüyle laboratuvarlarda araştırmalar yapan bilim insanı da önem kazanmıştır. Bu açıdan ülkemizde de teknolojinin önemi fark edilmiş ve teknoloji üretimi açısından özellikle son yıllarda başarılar elde edilmiştir.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “sorumluluk” değeri ve “*çalışkan olma ve toplumu önemseme*” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 221’de bir cümlede “*Solumum, beslenme ve deri yoluyla vücuda alınan ve kolayca kana karışabilen nanopartiküller; sağlık sorunlarına neden olmaktadır.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*davranışlarının sorumluluğunu üstlenme*” alt boyutuyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 221’de bir cümlede “*Nanoteknolojik ürünler, moleküler özelliklerinden dolayı solumum, sindirim, santral sinir sistemi ve cilt üzerinde toksik etki yapma potansiyeline sahiptir.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*davranışlarının sorumluluğunu üstlenme*” alt boyutuyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 221’de bir paragrafta “*Sonuç olarak, pek çok araştırma nanopartiküllerin canlılar üzerinde toksik etkileri olduğunu göstermektedir. İlerleyen yıllarda nanoteknolojinin daha da yaygın hale gelmesi, insanların bu maddelerle temasını ve böylece oluşabilecek riskleri de artıracaktır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*davranışlarının sorumluluğunu üstlenme*” alt boyutuyla “*öz denetim*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 221’de bir paragrafta “*Ülkemizde nanoteknolojinin önemi çok çabuk anlaşılmış, gelişmiş ülkelerle ülkemiz arasındaki bilimsel farkın açılmaması için önemli çalışmalar yapılmış; üniversiteler ve diğer devlet kurumları bu konuda gerekli adımları ivedilikle atmıştır.*” ifadeleri yer almaktadır. Burada “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değeri ve “*çalışkan olma ve toplumu önemseme*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 221’de bir cümlede “*Üniversitelerimizde nanoteknoloji ile ilgili bölümler bulunmakta ayrıca bu bölümlerin sayılarının artırılmasına ve gençlerin bu alana ilgi duymasını sağlamaya dönük çalışmalar yapılmaktadır.*” ifadesi yer almaktadır. Burada “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değeri ve “*çalışkan olma ve toplumu önemseme*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 225’te 43. soruda verilen bilgi: “*Sürdürülebilirlik, “Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılamasına engel olmadan günümüz neslinin gereksinimlerini karşılaması” olarak tanımlanır. Sürdürülebilir kalkınma, tükenmeyen doğal kaynakların kullanımının artırılmasıyla ve geri dönüşümlü maddelerin kullanılmasıyla gerçekleştirilebilir.*” şeklindedir. Burada “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt boyutu ile “*sorumluluk*” değeri ve “*çalışkan olma ve toplumu önemseme*” alt boyutuyla “*vatanseverlik*” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 226’da 49 ve 50. Soru için verilen bilgide: “*Önemli bir enerji kaynağı olan fosil yakıtların çevreye verdiği zarar azımsanamayacak kadar büyüktür. 20. yüzyılın ortalarında fark edilen ve fosil yakıtların kullanılmasıyla atmosfere salınan CO2, SO2, NO2 gibi gazların sebep olduğu küresel ısınma ve bu enerjilerin tükenme ihtimalinin olması insanlığı yeni enerji kaynakları arayışına itmiştir. Bu arayışlar sonucu alternatif (temiz, yenilenebilir) enerji türleri olan güneş, rüzgâr, hidrojen enerjileri, nükleer enerji ve sıcak su kaynaklarından elde edilen jeotermal enerji keşfedilmiştir.*” şeklindedir. Burada “*kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma*” alt

boyutu ile “sorumluluk” değeri, “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

- Sayfa 231’de cevap anahtarında: “26. Kâğıdın geri dönüşümüyle doğal kaynakların hızla tükenmesi sonucu ortaya çıkabilecek ekonomik problemler azaltılmakta, insanlara yeni iş imkânları ve gelecek nesillere daha güzel bir çevre bırakması sağlanmaktadır.” ifadesi yer almaktadır. Burada kâğıdı dikkatli kullanın denilerek geri dönüşüm aşılarmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ve davranışlarının sonuçlarını üstlenme” alt boyutuyla “sorumluluk” değeri, “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” alt boyutuyla “vatanseverlik” değeri vurgulanmıştır.

4. 4. 6. On İkinci Sınıf Kimya Ders Kitabından Değerlerin Nicel Dağılımı

Önceki başlıklarda on ikinci sınıf kimya ders kitabında her bir ünite de öğretim programlarındaki kök değerlere ilişkin olarak yer verilen ifadeler ve alıntılar sunulmuştur. Bu başlıkta ise okuyucuların 12. sınıf kimya ders kitabında hangi kök değere hangi ünite de ne ölçüde yer verildiğini daha iyi anlamaları için tüm verileri sayısal olarak özetleyen bir tabloya ve açıklamalarına yer verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Evi’ne ait 12. Sınıf Kimya Ders Kitabı içindeki metinlerde yer alan kök değerler ve bulunma sıklıkları Tablo 9’da detaylı şekilde sunulmuştur.

Tablo 9. 12. Sınıf Kitabı Metinlerdeki Değerler ve Bulunma Sıklığı

Değer	Üniteler (f)				Toplam
	Kimya ve Elektrik	Karbon Kimyasına Giriş	Organik Bileşikler	Enerji Kaynakları ve Bilimsel Gelişmeler	
Adalet	1	-	-	-	1
Dostluk	1	-	1	1	3
Dürüstlük	-	-	-	-	-
Öz denetim	8	-	9	10	27
Sabır	3	-	-	1	4
Saygı	-	-	-	3	3
Sevgi	1	-	-	-	1
Sorumluluk	8	-	5	33	46
Vatanseverlik	8	-	2	35	45
Yardımseverlik	1	-	-	1	2
Toplam	31	-	17	84	132

Tablo 9’a bakıldığında toplamda 132 kez kök değerlere rastlanmıştır. “Adalet” değerine “Kimya ve Elektrik” Ünitesinde 1 kez rastlanmıştır. “Dürüstlük” değerine hiçbir ünite de rastlanmamıştır. “Dostluk” değerine “Kimya ve Elektrik” Ünitesinde 1 kez, “Organik Bileşikler” Ünitesinde 1 kez, “Enerji Kaynakları ve Bilimsel Gelişmeler” Ünitesinde 1 kez toplamda 3 ünite de

3 kez rastlanmıştır. “Öz denetim” değerine “Kimya ve Elektrik” Ünitesinde 8 kez, “Organik Bileşikler” Ünitesinde 9 kez, “Enerji Kaynakları ve Bilimsel Gelişmeler” Ünitesinde 10 kez toplamda 3 ünite 27 kez rastlanmıştır. “Sabır” değerine “Kimya ve Elektrik” Ünitesinde 3 kez, “Enerji Kaynakları ve Bilimsel Gelişmeler” Ünitesinde 1 kez toplamda 2 ünite 4 kez rastlanmıştır. “Saygı” değerine “Enerji Kaynakları ve Bilimsel Gelişmeler” Ünitesinde 1 kez rastlanmıştır. “Sevgi” değerine “Kimya ve Elektrik” Ünitesinde 1 kez rastlanmıştır. “Sorumluluk” değerine “Kimya ve Elektrik” Ünitesinde 8 kez, “Organik Bileşikler” Ünitesinde 5 kez, “Enerji Kaynakları ve Bilimsel Gelişmeler” Ünitesinde 33 kez toplamda 3 ünite 46 kez rastlanmıştır. “Vatanseverlik” değerine “Kimya ve Elektrik” Ünitesinde 8 kez, “Organik Bileşikler” Ünitesinde 2 kez, “Enerji Kaynakları ve Bilimsel Gelişmeler” Ünitesinde 35 kez toplamda 3 ünite 45 kez rastlanmıştır. “Yardımseverlik” değerine “Kimya ve Elektrik” Ünitesinde 1 kez, “Enerji Kaynakları ve Bilimsel Gelişmeler” Ünitesinde 1 kez toplamda 2 ünite 2 kez rastlanmıştır. Dağılıma bakılacak olursa en çok yer alan değer “Sorumluluk” (46) değeri olup, en az yer alan değer ise “adalet”(1) ve “sevgi”(1) değeri olmuştur. Ayrıca “dürüstlük” değerlerine kitapta hiç rastlanmamıştır. Değerlerin dağılımı sırasıyla “sorumluluk” (46), “vatanseverlik” (45), “öz denetim” (27), “sabır” (4), “saygı” (3), “dostluk” (3), “yardımseverlik” (2), “sevgi” (1), “adalet” (1), “dürüstlük” (0) şeklindedir.

Tabloda, Ünitelere göre kök değerlerin dağılımı incelendiğinde “Kimya ve Elektrik” ünitesinde 8 değer çeşidine rastlanmış (“adalet”- 1 kez), (“dostluk”- 1 kez), (“öz denetim”- 8 kez), (“sabır”- 3 kez), (“sevgi”- 1 kez), (“sorumluluk”- 8 kez), (“vatanseverlik”- 8 kez), (“yardımseverlik”- 1 kez)), 2 değer çeşidine rastlanmamıştır. “Karbon Kimyasına Giriş” Ünitesinde hiçbir değer çeşidine rastlanmamıştır. “Organik Bileşikler” ünitesinde 4 değer çeşidine rastlanmış (“dostluk”- 1 kez), (“öz denetim”- 9 kez), (“sorumluluk”- 5 kez), (“vatanseverlik”- 2 kez), 6 değer çeşidine rastlanmamıştır. “Enerji Kaynakları ve Bilimsel Gelişmeler” ünitesinde 7 değer çeşidine rastlanmış (“dostluk”- 1 kez), (“öz denetim”- 10 kez), (“sabır”- 1 kez), (“saygı”- 3 kez), (“sorumluluk”- 33 kez), (“vatanseverlik”- 35 kez), (“yardımseverlik”- 1 kez), 3 değer çeşidine rastlanmamıştır.

4. 5. Tüm Düzeylerdeki Kimya Ders Kitaplarına Yönelik Genel Bulgular

Tüm düzeylerdeki kimya ders kitaplarının öğretim programlarında yer alan kök değerler açısından analiz sonucunda ortaya çıkan nihai bulgular Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10. Kimya Ders Kitaplarında Kök Değerlere Yer Verilme Düzeyleri

Sınıf Düzeyi	Kök değeri içeren ifade Sayısı	En Çok Yer Verilen Değer(ler)	En Az Yer Verilen Değer(ler)	Yer Verilmeyen Değer(ler)
9. Sınıf	167	Sorumluluk	Adalet, Dostluk, Saygı	Dürüstlük
10. Sınıf	76	Öz denetim	Dostluk	Dürüstlük, Yardımseverlik, Sevgi, Saygı, Adalet
11. Sınıf	53	Öz denetim	Dostluk	Dürüstlük, Adalet
12. Sınıf	132	Sorumluluk	Adalet, Sevgi	Dürüstlük
Toplam	428			

Tablo 10 incelendiğinde 4 kimya kitabında toplamda 428 kez kök değerlere rastlandığı görülmektedir. Tüm düzeylerdeki kimya ders kitapları genel olarak değerlendirildiğinde; MEB Yayınevi’nden çıkan kimya ders kitaplarında en çok yer verilen kök değerlerin “sorumluluk” ve “öz denetim” değerleri olduğu tespit edilmiştir. İncelenen kimya ders kitapları düzeylerine göre içlerinde barındırdıkları değerler açısından kıyaslandıklarında; toplamda değerlere en fazla yer verilen sınıf düzeyinin 9. Sınıf, en az yer verilen sınıf düzeyinin ise 11. Sınıf olduğu görülmektedir. Her bir düzeyde hangi kök değerlere ne ölçüde yer verildiği incelendiğinde; her ne kadar “sorumluluk” ve “özdenetim” değerlerine hemen hemen her düzeydeki kimya ders kitaplarında yüksek oranda yer verilmiş olsa da, diğer kök değerler ve bunlara kitapta yer verilme düzeylerinin farklılıklar gösterdiği anlaşılmaktadır. 9. Sınıf kitabında toplam 162 değere rastlanmış olup, en çok yer alan değer “sorumluluk” değeri olmuştur. En az yer alan değerler metinlerde “adalet”, “dostluk” ve “saygı” değeri olmuştur. Kitapta bulunmayan değer “dürüstlük” değeri olmuştur. 10. Sınıf kitabında 76 değere rastlanmış olup, en çok yer alan değer öz denetim değeri olmuştur. En az yer alan değerler metinlerde “dostluk” değeri olmuştur. Kitapta bulunmayan değerler “dürüstlük”, “yardımseverlik”, “sevgi”, “saygı”, “adalet” değeri olmuştur. 11. Sınıf kitabında 53 değere rastlanmış olup en çok yer alan değer “öz denetim” değeri olmuştur. En az yer alan değerler metinlerde “dostluk” değeri olmuştur. Kitapta bulunmayan değer “dürüstlük” ve “adalet” değeri olmuştur. 12. Sınıf kitabında 132 değere rastlanmış olup en çok yer alan değer “sorumluluk” değeri olmuştur. En az yer alan değerler metinlerde “adalet” ve “sevgi” değeri olmuştur. Kitapta bulunmayan değer “dürüstlük” değeri olmuştur.

10 kök değerinin farklı sınıf düzeylerindeki dağılımı karşılaştırmalı olarak Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Değerlerin Sınıf Düzeylerine Göre Nicel Dağılımı

Değer	Sınıf Düzeyleri				Toplam
	9. Sınıf	10. Sınıf	11. Sınıf	12. Sınıf	
Adalet	1	-	-	1	2
Dostluk	1	1	1	3	6
Dürüstlük	-	-	-	-	-
Öz denetim	42	38	18	27	125
Sabır	9	3	4	4	20
Saygı	1	-	4	3	8
Sevgi	3	-	4	1	8
Sorumluluk	69	19	12	46	146
Vatanseverlik	39	15	8	45	107
Yardımseverlik	2	-	2	2	6
Toplam	167	76	53	132	428

Tablo 11 incelendiğinde “*adalet*” değerine 9. sınıf ders kitabında 1 kez, 10. sınıf ders kitabında 0 kez, 11. sınıf ders kitabında 0 kez, 12. sınıf ders kitabında 1 kez olmak üzere toplamda 2 kez rastlanmıştır. “*Dostluk*” değerine 9. sınıf ders kitabında 1 kez, 10. sınıf ders kitabında 1 kez, 11. sınıf ders kitabında 1 kez, 12. sınıf ders kitabında 3 kez olmak üzere toplamda 6 kez rastlanmıştır. “*Dürüstlük*” değerine ders kitaplarının hiçbirinde rastlanmamıştır. “*Öz denetim*” değerine 9. sınıf ders kitabında 42 kez, 10. sınıf ders kitabında 38 kez, 11. sınıf ders kitabında 18 kez, 12. sınıf ders kitabında 27 kez olmak üzere toplamda 125 kez rastlanmıştır. “*Sabır*” değerine 9. sınıf ders kitabında 9 kez, 10. sınıf ders kitabında 3 kez, 11. sınıf ders kitabında 4 kez, 12. sınıf ders kitabında 4 kez olmak üzere toplamda 20 kez rastlanmıştır. “*Saygı*” değerine 9. sınıf ders kitabında 1 kez, 10. sınıf ders kitabında 0 kez, 11. sınıf ders kitabında 4 kez, 12. sınıf ders kitabında 3 kez olmak üzere toplamda 8 kez rastlanmıştır. “*Sevgi*” değerine 9. sınıf ders kitabında 3 kez, 10. sınıf ders kitabında 0 kez, 11. sınıf ders kitabında 4 kez, 12. sınıf ders kitabında 1 kez olmak üzere toplamda 8 kez rastlanmıştır. “*Sorumluluk*” değerine 9. sınıf ders kitabında 69 kez, 10. sınıf ders kitabında 19 kez, 11. sınıf ders kitabında 12 kez, 12. sınıf ders kitabında 46 kez olmak üzere toplamda 146 kez rastlanmıştır. “*Vatanseverlik*” değerine 9. sınıf ders kitabında 39 kez, 10. sınıf ders kitabında 15 kez, 11. sınıf ders kitabında 8 kez, 12. sınıf ders kitabında 45 kez olmak üzere toplamda 107 kez rastlanmıştır. “*Yardımseverlik*” değerine 9. sınıf ders kitabında 2 kez, 10. sınıf ders kitabında 0 kez, 11. sınıf ders kitabında 2 kez, 12. sınıf ders kitabında 2 kez olmak üzere toplamda 6 kez rastlanmıştır. Toplamda tüm kitaplarda 428 kez değere rastlanmıştır.

5. TARTIŞMA

Bu kısımda çalışmanın sonuçları ve bu sonuçların diğer çalışmalarla benzerliği tartışılmıştır.

Yapılan araştırmada her sınıf düzeyi için kimya ders kitaplarında değerlerin varlığı, bulunma düzeyleri ve ünitelere dağılımı araştırılmıştır. Bulunan sonuçlara göre değerlerin hem farklı sınıf düzeylerinde hem de aynı düzeydeki farklı ünitelerde bulunma düzeyleri farklılık göstermektedir. Farklı sınıf düzeylerine ait ders kitaplarında ve aynı düzeye ait ders kitabının farklı ünitelerinde, değerlerin bulunma düzeyleri oldukça farklılaşmakta, bazı değerler ders kitaplarında veya bir üniteye daha fazla yer alırken, başka bir düzeyde veya aynı düzeydeki başka bir üniteye hiç yer almamaktadır. Sonuçlar aşağıdaki gibi maddeler halinde yazılabilir:

1. Dokuzuncu sınıf kimya ders kitabı incelendiğinde, kitapta en çok yer alan değer *sorumluluk* değeri olduğu, onu *özdenetim* ve *vatanseverlik* değerinin takip ettiği görülmektedir. Sorumluluk değerinin en fazla yer verilen değer olarak karşımıza çıkması aslında beklenen bir sonuçtur. Çünkü kimya dersinin ilk ünitesi olan “Kimya Bilimi” ünitesi; laboratuvar kuralları, laboratuvarlarda kullanılan malzemelerin nasıl kullanılması gerektiği ve bunları kullanırken öğrencinin hem kendine hem de çevresine olan sorumlulukları gibi kavramları içermektedir. Bununla birlikte diğer bir ünite olan “Doğa ve Kimya” ünitesinde de “su ve hayat”, “çevre kimyası” gibi başlıklar yer almakta, kimyasal kirleticilerin çevreye zararlarını en aza indirmek için insanların yapması gerekenlerden bahsedilmektedir. Dolayısıyla da özellikle bu iki üniteye sorumluluk değerine oldukça büyük oranda yer verilmesi kaçınılmazdır. Bu sonuçlar literatürdeki başka çalışma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Örneğin Koltaş (2020) 9, 10, 11 ve 12. sınıf kimya ders kitaplarında; Ketenalp (2020) 3. sınıf Türkçe ders kitaplarında en çok sorumluluk değerlerine yer verdiğini rapor etmişlerdir. Benzer şekilde Koltaş (2020) 9, 10, 11 ve 12. sınıf fizik ders kitaplarında; Yıldız (2019) 5. 6. 7. ve 8. sınıf Matematik ders kitaplarında en çok vatanseverlik değerine yer verildiğini bulmuşlardır.

2. Dokuzuncu sınıf kimya ders kitabında en az yer alan değerlerin ise “*adalet*”, “*dostluk*” ve “*saygı*” değerleri olduğu, *dürüstlük* değerine ise hiç yer verilmediği belirlenmiştir. *Sevgi* ve *yardımseverlik* değerleri de yine en az yer verilen değerler olarak tespit edilmiştir (bkz. Tablo 6). *Adalet*, *dostluk* ve *saygı* değerlerine 9. sınıf kimya ders kitabında az rastlanılmış olması ise beklenenin biraz dışındadır. Çünkü öğrenciler sorumluluklarını yerine getirirken aslında birbirlerine saygı duymalı, adil davranmalı ve birbirlerine dostça yaklaşmalıdırlar. Bu değerler sadece iki ünite içinde değil Atom ve Periyodik Sistem, Kimyasal Türler Arası Etkileşimler ve Maddenin Halleri ünitesinde yapılan ortak çalışmalar ve etkinliklerde de rahatlıkla entegrasyonu sağlanabilecek değerlerdir. Aynı şekilde dürüstlük değerinin de hiç yer almaması beklenenin dışındadır. Bu değerlerin de meslekler ve açıklamaları konusunda içeriğe dâhil edilmesi pek de zor değildir. Mesleklerin

tanıtımı yapılırken bir mühendisin veya kimyagerin işini yaparken, bir yeri denetlerken veya bir ürünün kalite kontrolü aşamasında dürüst davranması gerektiğinden bahsedilmesi mümkündür. 9. sınıf ders kitaplarında en az yer verilen değerlere yönelik belirtilen sonuçlar, başka çalışma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Örneğin Koltaş (2020) 9, 10, 11 ve 12. sınıf biyoloji ders kitaplarında ve Hazım (2019) 9, 10, 11 ve 12. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında en az *adalet* değerine yer verildiğini rapor etmişlerdir. Benzer şekilde Külünkoğlu (2010) 1, 2, 3, 4 ve 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında, Karasu-Avcı ve Faiz (2018) 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında hiç *dürüstlük* değerine yer verilmediğini bulmuşlardır. 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı, Edebiyat 3 kitaplarını inceleyen Cura (2019) ile 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf müzik ders kitaplarını inceleyen Akarsu (2015) ise *saygı* değerinin ders kitaplarında en az yer verilen değer olduğunu söylemişlerdir.

3. Onuncu sınıf kimya ders kitabı incelendiğinde, kitapta en çok yer alan değer *öz denetim* değeri olduğu, onu *sorumluluk* ve *vatanseverlik* değerinin takip ettiği görülmektedir. Bu sonuç *öz denetim* değeri açısından beklenen bir sonuçtur. Çünkü 10. sınıf öğrencileri artık kendi davranışlarını kontrol edebilecek, davranışlarının sorumluluğunu üstlenebilecek, gerektiğinde özür dileyebilecek *öz güven* sahibi öğrenciler olarak nitelendirilebilmektedir. Bu davranışları net olarak gözlemleyebilmeyi destekleyecek üniteler 10. Sınıf kimya ders kitabında yer almaktadır. Örneğin Hayatımızda Kimya ile Asit Baz ve Tuzlar ünitelerinde kişisel bakım ürünlerinin aşırı kullanımının ciltte problemlere yol açabileceği, hastalıklara neden olabileceği, içeriğindeki asit baz derişimlerinin miktarlarının önemli olduğu gibi bilgileri içermektedir. Böylelikle öğrenciler günlük hayatta kullandıkları ürünlerin yol açabileceği problemlerin farkında olabilecek, buna yönelik davranışlarını kontrol etme ve tedbirler alma konusunda bilgi sahibi olacaklardır. Bu bilgiler onlara bazı sorumluluklar getirecek ve davranışlarını kontrol etmelerini gerektirecektir. . Bu nedenle belirtilen ünitelerde *öz denetim* değerine önemli oranda yer verilmiş olması olağandır. 10. sınıf ders kitaplarında en çok yer verilen değer *özdenetim*, *sorumluluk* ve *vatanseverlik* olduğu başka çalışma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Örneğin Cura'nın (2019) 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı, Edebiyat 2 ders kitabında en çok rastladığı değer "*özgür düşünebilme*" ve "*özgüven*" değerleri olmuştur. Bu değerler araştırmamızın "*öz denetim*" değerinin alt boyutu olduğu için bu çalışmayla benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde Koltaş (2020) 9, 10, 11 ve 12. sınıf fizik ders kitaplarında; Yıldız (2019) 5. 6. 7. ve 8. sınıf Matematik ders kitaplarında en çok *vatanseverlik* değerine yer verildiğini bulmuşlardır. 1, 2 ve 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını inceleyen Hatay-Uçar (2019) ile 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını inceleyen Karasu-Avcı ve Faiz (2018) ise *sorumluluk* değerinin ders kitaplarında en çok yer verilen değer olduğunu söylemişlerdir.

4. Onuncu sınıf kimya ders kitabında en az yer alan değerlerin ise "*dostluk*" (1) değeri olmuştur. Yer almayan değerler ise "*dürüstlük*", "*yardımseverlik*", "*sevgi*", "*saygı*" ve "*adalet*"

değeridir. Bu değerlere 10. sınıf kimya ders kitabında az rastlanılmış olması beklenilenin dışındadır. Çünkü Karışımlar ünitesinde örneğin çocuklar grupla birlikte bir karışım hazırlarken birbirlerine güven duymalı, anlayış göstermeli ve yardımlaşarak çalışmalıdırlar. Bu özellikler onlara dostluğun kapılarını aralamaktadır. Hayatımızda kimya ünitesinde polimerlerin çevreye zararlı olması konusunda, çevrede yaşayan hayvan dostlarımız için vefayı ve sadakati öğretecek cümlelerin üniteye serpiştirilmesi gerekmektedir. Aslında 10. Sınıf kimya kitabı üniteleri oldukça hayatın içerisinde ve çok kolay bir şekilde “dürüstlük”, “yardımseverlik”, “sevgi”, “saygı” ve “adalet” değerleri bu üniteler içerisinde işlenebilir ve vurgulanabilir. Örneğin Kimyanın Temel Kanunları Ünitesinde bilim adamlarının güvenilir olmaları (dürüstlük), Karışımlar ünitesinde herhangi bir etkinlikte öğrencilerin işbirliği halinde bir deney gerçekleştirmeleri, bir tartışma yürütmeleri ve bu esnada birbirlerine saygılı davranmaları (saygı), Hayatımızda kimya ünitesinde hayvanlara karşı merhametli olup çevre kirliliğinin önlenmesi (sevgi ve yardımseverlik) ve bunlar yapılırken adil ve dürüst davranılması (adalet ve dürüstlük) dersin içeriğine uygun akla gelebilecek değerlerdir. 10. sınıf ders kitaplarında *dostluk*, *dürüstlük*, *yardımseverlik*, *sevgi*, *saygı* ve *adalet* değerlerine pek yer verilmemesi sonucu, literatürdeki başka çalışma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Örneğin Dökme (2019) 1, 2, 3 ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarında; Erdönmez (2019) 4. Sınıf Türkçe ders kitabında en az adalet değerine yer verildiğini rapor etmişlerdir. Benzer şekilde Ecerkale’nin (2019) 7. sınıf Türkçe ders kitabında; Serikkhanzyky’nin (2018) 6. sınıf Türkçe, Kazak Edebiyatı ve Rus Edebiyatı ders kitaplarında yaptıkları çalışmalarda, inceledikleri kitaplarda en az *dürüstlük* değerine yer verildiğini bulmuşlardır. Karasu-Avcı ve Faiz (2018) değerler açısından incelediği 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sevgi değerine hiç rastlanmadığı sonucunu rapor etmiştir.

5. On birinci sınıf kimya ders kitabı incelendiğinde, kitapta en çok yer alan değer “öz denetim” değeri olduğu, onu *sorumluluk* ve *vatanseverlik* değerinin takip ettiği görülmektedir. Bu sonuç öz denetim değeri açısından beklenen bir sonuçtur. Çünkü 11. Sınıf müfredatında yer alan Sıvı Çözeltiler ve Çözünürlük, Kimyasal Tepkimelerde Enerji, Hız ve Denge üniteleri her ne kadar soyut ve teorik olsa da içeriği deney yapmaya müsaittir. Deney yaparken öğrencilerin kendi davranışlarının sorumluluğunu üstlenmesi ve öz güvenli şekilde deneyi tamamlamaları mümkündür. Deney esnasında hatalı bir şey yaptığında özür dilemesini bilmek, öğrenci için büyük bir erdemdir. Yani bu ünitelerdeki metinlerin ve etkinliklerin içerisinde özdenetim değerine yönelik ifadeler rastlamak gayet olağandır. 11. sınıf ders kitaplarında en çok yer verilen değer *özdenetim*, *sorumluluk* ve *vatanseverlik* olması başka çalışma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Örneğin Cura’nın (2019) 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı, Edebiyat 2 ders kitabında en çok rastladığı değer “özgür düşünebilme” ve “özgüven” değerleri olmuştur. Bu değerler araştırmamızın “öz denetim” değerinin alt boyutu olduğu için en çok bulunan değer açısından benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde Koltaş (2020) 9, 10, 11 ve 12. sınıf fizik ders kitaplarında; Yıldız (2019) 5. 6. 7. ve 8. sınıf Matematik ders kitaplarında en çok *vatanseverlik* değerine yer verildiğini bulmuşlardır. 1, 2 ve 3.

sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını inceleyen Hatay-Uçar (2019) ile 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını inceleyen Karasu-Avcı ve Faiz (2018) ise *sorumluluk* değerinin ders kitaplarında en çok yer verilen değer olduğunu söylemişlerdir.

6. On birinci sınıf kimya ders kitabında en az yer alan değer *“dostluk”* değeri olduğu, hiç yer almayan değerlerin ise *“dürüstlük”* ve *“adalet”* değerleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu değerlere 11. sınıf kimya ders kitabında az rastlanılmış olması beklenilenin dışındadır Çünkü Kimyasal Tepkimelerde Enerji ünitesinde örneğin çocuklar grupla birlikte çalışabilirler, iş birlikli olarak, yardımlaşarak, birbirlerinin fikirlerine saygı gösterip tartışarak, dostça çalışmalarını yürütebilirler. Dostluk, dürüstlük ve adalet değerleri çok kolay bir şekilde örneğin bir soru kökü içerisinde veya bir etkinlikte kolaylıkla içerikle bütünleştirilebilecek değerlerdir. 11. sınıf ders kitaplarında pek yer verilmeyen değerlerin *dostluk*, *adalet* ve *dürüstlük* değerleri olduğu sonucu başka çalışma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Bal (2018) 9, 10, 11 ve 12. sınıf İngilizce ders kitaplarıyla yaptığı çalışmada en az yer verilen değerlerin adalet ve dürüstlük olduğunu söylemiştir. Özcan (2019) 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe ders kitabında en az *adalet* değerine yer verildiğini rapor etmiştir. Benzer şekilde Başaranol’un (2017) 9, 10, 11 ve 12. sınıf İngilizce ders kitaplarında ez az dürüstlük değerine yer verildiğini bulmuştur.

7. On ikinci sınıf kimya ders kitabı incelendiğinde, kitapta en çok yer alan değer *“sorumluluk”* değeri olduğu, onu *öz denetim* ve *vatanseverlik* değerinin takip ettiği görülmektedir. Bu sonuç sorumluluk değeri açısından beklenen bir sonuçtur. Çünkü ders kimya olsun olmasın, bu seviyedeki öğrencilerin sorumluluk bilinçlerinin yüksek olması girecekleri üniversite sınavı için önemlidir. Öğrencilerin bu senede sorumlulukları bütün müfredata çalışarak sabırla ve azimle istediklerini başarabilmeleri için önem arz etmektedir. Dolayısıyla sorumluluk değerinin en fazla bulunması sadece kimya ders kitabı için değil diğer tüm sınav ders kitapları için gereklidir. 12. sınıf ders kitaplarında en çok yer verilen değer *özdenetim*, *sorumluluk* ve *vatanseverlik* olduğu başka çalışma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Örneğin Karasu-Avcı ve Faiz (2018) 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında; Kuş, vd, (2013) 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında en çok sorumluluk değerine yer verildiğini rapor etmişlerdir. Benzer şekilde Koltaş (2020) 9, 10, 11 ve 12. sınıf fizik ders kitaplarında; Yıldız (2019) 5. 6. 7. ve 8. sınıf Matematik ders kitaplarında en çok *vatanseverlik* değerine yer verildiğini bulmuşlardır. 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı, Edebiyat 2 ders kitabını inceleyen Cura’nın (2019) ise en çok rastladığı değer *“özgür düşünebilme”* ve *“özgüven”* değerleri olmuştur. Bu değerler araştırmamızın *“öz denetim”* değerinin alt boyutu olduğu için en çok bulunan değer açısından benzerlik göstermektedir.

8. On ikinci sınıf kimya ders kitabında en az yer alan değerlerin ise *“adalet”* (1) ve *“sevgi”* (1) değeri olmuştur. Yer almayan değerler ise *“dürüstlük”* değeridir. En az yer alan değerlerin adalet ve sevgi değeri oluşu beklenilenin dışındadır. Çünkü her değer birbirlerini aratmayacak kadar önem arz etmektedir. Birbirleriyle iç içe rahatlıkla kullanımları kitaplara entegrasyonunda sorun teşkil

etmemektedir. Dürüstlük değerinin yer almaması büyük bir eksiklik olmuştur. Çünkü öğrencinin en çok bu sene kendisine dürüst olması gerektiği aşîkârdır. Girdiği deneme sınavlarında kendini denemesi gerektiği ve dürüstçe kopya çekmeden çalışması gerektiği önemlidir. Ders esnasında çok rahatlıkla kullanılabilecek bir değer olmasıyla birlikte eksikliği değerler eğitimi açısından ve öğrencinin öz denetimi açısından büyük bir kayıptır. Aynı zamanda Karbon kimyasına giriş ünitesinde hiçbir değer bulunmaması da kitabın değerler eğitimi açısından yetersizliğine yol açmaktadır. Çünkü allotroplar konusu değer eğitiminin entegrasyonu açısından müsait bir konudur. Örneğin “nanotüplerin yapımı ve kullandığımız birçok malzemenin bataryasında yer alması” öğrencilerin hem bilime ilgisinin artmasında hem de orada yapılan malzemenin insanlara hizmeti açısından sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik ve sabır değerlerinin kolaylıkla işlenebilmesi açısından önemli bir konudur. 12. sınıf ders kitaplarında pek yer verilmeyen veya en az yer verilen değerlerin adalet, sevgi ve dürüstlük değerleri olduğu sonucu başka çalışma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Örneğin Koltaş’ın (2020) 9, 10, 11 ve 12. sınıf biyoloji ders kitaplarında; Erdönmez’in (2019) 4. Sınıf Türkçe ders kitabında en az *adalet* değerine yer verildiğini rapor etmişlerdir. Benzer şekilde Çapoğlu (2014) 8. sınıf Türkçe ders kitabında sevgi değerine en az rastlamış ve değeri bizim çalışmamızın alt boyutlarından olan “hayvan sevgisi” şeklinde ifade etmiştir. Karasu-Avcı ve Faiz (2018) 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sevgi değerine hiç rastlamamıştır. 1, 2, 3, 4 ve 5. sınıf Türkçe ders kitaplarını inceleyen Külünkoğlu (2010) ile 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını inceleyen Karasu-Avcı ve Faiz (2018) ise *dürüstlük* değerinin ders kitaplarında hiç yer verilmeyen değer olduğunu söylemişlerdir.

9. Tüm düzeyler birlikte düşünüldüğünde, 9, 10, 11 ve 12. sınıf kimya ders kitaplarında en çok yer verilen değerlerin “*vatanseverlik*”, “*öz denetim*” ve “*sorumluluk*” değerleri olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmanın geneli düşünüldüğünde bu değerlerin kimya dersinde çoğunlukta bulunması beklenen bir durumdur. Çünkü kimya dersi laboratuvar ortamına ve okul dışı etkinliklere fazlasıyla yatkın bir ders oluşu sebebiyle öğrencilerin öz denetimli ve sorumluluklarının bilincinde yetişmeleri önem arz etmektedir. Örneğin laboratuvarında kullanılan güvenlik işaretleriyle karşı karşıya geldiğinde öğrencinin çevreye ve kendine zarar gelmemesi için yapması gerekenleri, dikkat etmesi gerekenleri ve sorumluluklarını bilmesi önem taşımaktadır. Kimya ders kitaplarında en çok yer verilen değer *özdenetim* ve *sorumluluk* olması, başka çalışma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Örneğin Cura’nın (2019) 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı, Edebiyat 2 ders kitabında en çok rastladığı değer “*özgür düşünebilme*” ve “*özgüven*” değerleri olmuştur. Bu değerler araştırmamızın “*öz denetim*” değerinin alt boyutu olduğu için en çok bulunan değer açısından benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde Karasu-Avcı ve Faiz (2018) 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında; Kuş vd. (2013) 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında en çok “*sorumluluk*” değerine yer verildiğini rapor etmişlerdir.

10. Tüm düzeyler birlikte düşünüldüğünde, 9, 10, 11 ve 12. sınıf kimya ders kitaplarında en az yer verilen ya da yer verilmeyen değerlerin “*dostluk*”, “*adalet*”, “*yardımseverlik*” ve “*dürüstlük*” değerleri olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak bakıldığında bu değerlerin kitaplara entegrasyonunun sağlanamaması değerler eğitimi açısından büyük bir eksiklik. Dostluk değeri kimya ders kitaplarında ikili çalışan bilim adamları için bir okuma parçası şeklinde öğrencilere sunulabilir. Örneğin “*Lowry-bronsted asit-baz tanımı*” verilirken bir okuma parçası sayesinde Lowry ve Bronstedin arkadaşlığı ve dostluğu, dürüstçe çalışmaları ve birlikte bir iş başarmaları gibi konulardan bahsedilerek değerler eğitimi verilebilir. Aynı şekilde adalet değeri kitapta Rutherford ve Thomson atom modelleri verilirken ele alınabilir. Örneğin Rutherford hocasının verdiği taktikle atom modelini kanıtlamaya çalışırken kendisi yeni bir atom modeli ortaya koyacak kadar farklı bilgilere ulaşmıştır. Bunun üzerine Thomson adaletli davranarak yeni bilgileri kendi modeline ekletmemiş yeni atom modelinin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. Bu şekilde adil davranmak, dürüst davranmak ve yaşanan dostluklar okuma parçası içerisinde öğrencilere sunulabilir. Kimya ders kitaplarında en az yer verilen değerlerin *dostluk*, *adalet*, *yardımseverlik* ve *dürüstlük* değerleri olduğu sonucu başka çalışma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Bal (2018) 9, 10, 11 ve 12. sınıf İngilizce ders kitaplarıyla yaptığı çalışmada en az yer verilen değerlerin adalet ve dürüstlük olduğunu söylemiştir. Özcan (2019) 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe ders kitabında en az *adalet* değerine yer verildiğini rapor etmiştir. Benzer şekilde Başaranol’un (2017) 9, 10, 11 ve 12. sınıf İngilizce ders kitaplarında en az dürüstlük değerine yer verildiğini bulmuştur.

11. Aynı düzey ders kitabında yer verilen değerlerin bulunma sıklıkları incelendiğinde, tüm düzeylerdeki ders kitaplarında (9, 10, 11 ve 12) değerlere eşit ölçüde yer verilmediği, farklı değerlerin ders kitaplarında eşit ölçüde yer almadığı, ders kitaplarında değerlerde dengeli bir dağılım bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tabi ki ders kitaplarında tüm değerlere eşit sayıda yer verilmesi zorunlu bir durum değildir. Elbette bazı değerlere metinlerde daha kolay yer verilebilmesine rağmen, bazılarını metinlere entegre etmek oldukça zordur. Dolayısıyla sıklık olarak eşit sayıda yer vermek pek mümkün olmayabilir. Ancak sıklıkları farklı olsa da, en azından her bir düzeydeki ders kitaplarında tüm değerlere yer verilmesi önem taşımaktadır. Aynı sonuçlarla karşılaşan çalışmalar, literatürde yer almaktadır. Örneğin; Yurtsever (2018) çalışmasında, 5. 6. 7. ve 8. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında değerlerin dengeli bir şekilde dağıtılmadığını ve kitapların değerler eğitimi açısından yeterli olmadığını belirtmiştir. Bu sonuç ile araştırmamızın genel sonuçları uyum sağlamaktadır. Benzer şekilde Demirel-Balık (2016) çalışmasında, 1. 2. 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerlerin dengeli bir şekilde dağılmadığını, bazı değerlerin çok sıklıkta örneklendirildiğini fakat bazı değerlerin ise bir iki örnekle verildiğini belirtmiştir. Bu çalışma sonucu da bizim çalışmamızla benzerlik göstermektedir.

12. Araştırmanın incelemesi metinler üzerine olsa da, değerleri barındıran metinleri destekleyen görseller de araştırmaya dâhil edilmiştir. Ders kitabında değer ifadelerini içeren

metinleri destekleyen görseller bulgularda açık bir şekilde sunulmuştur. Buradan da görüleceği üzere değerler yalnızca metinlerle değil görsellerle de desteklenmiştir. Metinler ve görsellerin birbirini destekler nitelikte olması, kitabın öğrencilere iletmeye çalıştığı mesajın (iletinin) öğrenciler tarafından daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, kitapta değer ifadelerini içeren metinlerin sadece çok az bir kısmının görsellerle desteklendiği, büyük bir kısmında metinlerin görsellere desteklenmediği tespit edilmiştir. Literatürde bu sonuca benzer sonuç bulan farklı çalışmalar vardır. Örneğin; Güçlü (2019) çalışmasında, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında değerlerin çoğunun metin içerisinde yer aldığını ve az bir bölümünün de görsellerde bulunduğunu belirtmiştir. Bu sonuç araştırmamızı destekler niteliktedir.

13. Her düzeye ait ders kitabı kendi içerisinde değerlendirildiğinde, bazı değerlere hiç yer verilmezken, bazılarında çok fazla sayıda yer verilmesi, dengeli bir dağılım olmaması kitapların değerler eğitimi açısından dikkat edilmeden hazırlandığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Dengeli bir dağılımın olmaması ders kitabı yazarlarının değerler eğitimine gereken önemi vermediği sonucuna işaret etmektedir. Benzer şekilde dengeli bir dağılımın olmaması ders kitabı inceleme komisyonlarının da ders kitaplarını değerlendirirken “öğretim programa uygunluk” noktasında gereken hassasiyeti tam olarak göstermedikleri ve ders kitabı adaylarını değerler konusunda pek de detaylı incelemedikleri sonucuna işaret etmektedir.

14. Daha önce sadece sözel derslerde veya ilköğretimdeki derslerin öğretim programlarında değerlere yer verilmiş, bu tür/düzyer derslerinde değerlerden bahsedilmiştir. Ancak son yıllarda sadece şu düzeyde veya şu tip derslerde değil, lise düzeyinde de tüm derslerin öğretim programlarında kök değerlere yer verilmiştir. Çünkü öğretim programlarında amaç öğrencilerin sadece bir disipline ait bir sürü bilgiye sahip bireyler olarak yetişmelerini sağlamak değil aynı zamanda ülkenin geleceği olan gençlerin, kendi diline, kültürüne, tarihine, değerlerine sahip çıkan ve hatta bunları geliştirmeye çalışan bireyler olmalarını sağlamaktır. Öğrenciler dillerine, vatanlarına, bayraklarına, tarihlerine, kültürlerine ve değerlerini benimseyen ve sahip çıkan bireyler olarak yetiştiklerinde, toplumdaki bağlar daha da güçlenecek, böylece son yıllarda ortaya çıkan "kendi varlığına yabancı nesil" tehlikesinin de önüne geçilmiş olunacaktır. Gençlerin bahsedilen bu değerleri benimsemeleri ve sahip çıkmaları, ülkemizin güçlü bir devlet olması ve sonsuza dek daim olması için büyük önem taşımaktadır. Çünkü geçmişinden, kültüründen ve değerlerinden kopuk bir gençliğe sahip toplumların gelecekleri tehdit altında olacaktır. O yüzden bu araştırma özelinde kimya derslerinde, ancak aslında tüm düzeylerde ve tüm derslerde toplumumuzun sahip olduğu değerleri gençlerimize kazandırmak için elimizden gelen çaba gösterilmelidir. Toplumsal bütünlük ve huzurun sürdürülebilmesi, ancak değerlerin yeni nesillere aktarılması ile mümkündür.

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

6. 1. Sonuçlar

Bu kısımda araştırma problemlerine yönelik olarak, araştırma bulgularından ortaya çıkan sonuçlar sunulmaktadır. Buna göre çalışmada elde edilen bulgulara dayalı olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Dokuzuncu sınıf kimya ders kitabı incelendiğinde, kitapta en çok yer alan değer *sorumluluk* değeri olduğu, onu *özdenetim* ve *vatanseverlik* değerinin takip ettiği görülmektedir.
2. Dokuzuncu sınıf kimya ders kitabında en az yer alan değerlerin ise “*adalet*”, “*dostluk*” ve “*saygı*” değerleri olduğu, *dürüstlük* değerine ise hiç yer verilmediği belirlenmiştir. *Sevgi* ve *yardımseverlik* değerleri de yine en az yer verilen değerler olarak tespit edilmiştir (bkz. Tablo 5).
3. Onuncu sınıf kimya ders kitabı incelendiğinde, kitapta en çok yer alan değer “*öz denetim*” değeri olduğu, onu *sorumluluk* ve *vatanseverlik* değerinin takip ettiği görülmektedir.
4. Onuncu sınıf kimya ders kitabında en az yer alan değerlerin “*dostluk*” ve “*sabır*” değeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yer almayan değerler ise “*dürüstlük*”, “*yardımseverlik*”, “*sevgi*”, “*saygı*” ve “*adalet*” değeridir.
5. On birinci sınıf kimya ders kitabı incelendiğinde, kitapta en çok yer alan değer “*öz denetim*” değeri olduğu, onu “*sorumluluk*” ve “*vatanseverlik*” değerinin takip ettiği görülmektedir.
6. On birinci sınıf kimya ders kitabında en az yer alan değerlerin ise “*dostluk*” ve “*yardımseverlik*” değeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yer almayan değerler ise “*dürüstlük*” ve “*adalet*” değeridir.
7. On ikinci sınıf kimya ders kitabı incelendiğinde, kitapta en çok yer alan değer “*sorumluluk*” değeri olduğu, onu “*vatanseverlik*” ve “*öz denetim*” değerinin takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır.
8. On ikinci sınıf kimya ders kitabında en az yer alan değerler “*adalet*” ve “*sevgi*” değeri olmuştur. *Dürüstlük* değerine ise hiç yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.
9. Tüm düzeyler birlikte düşünüldüğünde, 9, 10, 11 ve 12. sınıf kimya ders kitaplarında en çok yer verilen değer “*sorumluluk*” değeri olduğu, bunu “*öz denetim*” ve “*vatanseverlik*” değerlerinin izlediği sonucuna ulaşılmıştır.

10. Tüm düzeyler birlikte düşünüldüğünde, 9, 10, 11 ve 12. sınıf kimya ders kitaplarında en az yer verilen ya da yer verilmeyen değerlerin “*dostluk*”, “*adalet*”, “*yardımseverlik*” ve “*dürüstlük*” değerleri olduğu ortaya çıkmıştır.
11. Aynı düzey ders kitabında yer verilen değerlerin bulunma sıklıkları incelendiğinde, tüm düzeylerdeki ders kitaplarında (9, 10, 11 ve 12) değerlere eşit ölçüde yer verilmediği, farklı değerlerin ders kitaplarında eşit ölçüde yer almadığı, ders kitaplarında değerlerde dengeli bir dağılım bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
12. İncelenen kimya ders kitaplarında değerler ifadelerini içeren metinlerin görsellerle yeterince desteklenmediği sonucuna ulaşılmıştır.
13. İncelenen ders kitaplarında bazı değerlere hiç yer verilmezken, bazılarına çok fazla sayıda yer verilmesi, ders kitabı yazarlarının değerler eğitime gereken önemi vermediğini ve ders kitaplarını yazarken değerler eğitime yeterince dikkat etmedikleri sonucunu ortaya koymuştur.
14. Üstteki sonuçla benzer şekilde, ders kitaplarında bazı değerlere hiç yer verilmezken, bazılarına çok fazla sayıda yer verilmesi ders kitabı inceleme komisyonlarının da ders kitaplarını değerlendirirken “öğretim programına uygunluk” noktasında gereken hassasiyeti tam olarak göstermedikleri ve ders kitabı adaylarını değerler konusunda detaylı incelemedikleri sonucuna işaret etmektedir.
15. Kitaplarda yer verilen değerlerin ünite içerisindeki konu ve kavramlarla yakından ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bazı konuların içeriğinin değerlerin aktarımı açısından daha uygun olduğu, bazı konuların içeriklerinin ise çok soyut olması ve hayattan biraz uzak olmaları nedeniyle değerlerin aktarımının nispeten zor olduğu görülmüştür. Örneğin 9. Sınıfta “Simya ve Kimya” Ünitesi ile “Doğa ve Kimya” Ünitesinde daha fazla değer yer alması o ünitelerin günlük hayatla bağlantısı sebebiyle daha rahat işlenebilir olmasına sebep olmuştur. Hâlbuki bazı ünitelerin daha teorik oluşu değerlerin içerik metinlerine entegrasyonunu zorlaştırmıştır.

6. 2. Öneriler

Bu kısımda araştırmanın sonuçlarına yönelik öneriler yer almaktadır.

1. Kitaplar düzeyler arasında karşılaştırılacak olursa en çok değer 9. Sınıf Kimya ders kitabında bulunduğu, en az değer ise 11. Sınıf Kimya ders kitabında bulunduğu sonucu göze çarpmaktadır. Değerler her düzey için aynı öneme sahiptir. Öğrenciler derslerde sadece teorik bilgi almamalı kişisel gelişimlerini de tamamlamalıdır. Dolayısıyla bu sayıların eşit veya en azından yakın düzeylerde olması öğrencilere istenilen değerlerin kazandırılması ve eğitim sürecinde süreklilik olması bakımından önem taşımaktadır. Hem kitap yazarlarının, hem de ders kitaplarını incelemek için oluşturulan komisyonlarda

görev alan öğretim üyeleri ve öğretmenlerin bu konuda daha duyarlı ve hassas olmaları, ders kitaplarını yazarken veya değerlendirenken bu duruma dikkat etmeleri önerilmektedir.

2. Her bir düzeye ait ders kitabı (örneğin 9. sınıf ders kitabı kendi içerisinde) yer verilen değerler açısından incelendiğinde, bazı kök değerlere ders kitaplarında yeterince yer verilirken, bazılarında nerdeyse hiç yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç dikkate alındığında, farklı kök değerlerin ders kitaplarına entegrasyonunda bir dengesizlik ve dağılım sorunu olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden ders kitaplarında mümkün olduğunca öğretim programındaki her bir kök değere yeterince yer verilmesi gerektiği önerilmektedir. Buna göre kitap yazarlarının, ders kitabı hazırlama sürecinde değerler eğitimi alanında uzman kişilerle birlikte çalışması önerilmektedir.
3. Bu çalışmada 9, 10, 11 ve 12. sınıf kimya ders kitaplarındaki metin kısımları değerler açısından incelenmiş ve metinlerde yer alan değerler belirlenmeye çalışılmıştır. Ders kitaplarındaki görseller dikkate alınmamış, sadece eğer bir metne eşlik eden görsel varsa, bunlara alıntılarda yer verilmiştir. Aslında bir ders kitabında metinlerin yanı sıra, görseller de öğrencinin dikkatini çeken önemli unsurlardır ve metinlerde verilen anlamları desteklemek, eksiklerini tamamlamak noktasında görseller önem taşımaktadır. Ders kitapları genel olarak incelendiğinde değerleri açıklamada ve desteklemede görsellerin de yeterli düzeyde kullanılmadığı göze çarpmaktadır. Bu sonuca dayalı olarak, kimya ders kitaplarındaki metinlerdeki eksik değerlerin görsellerle tamamlanmaya çalışılması, görsellerde değerlere daha fazla yer verilmesi, özellikle az yer verilen değerlere işaret eden görsellere ders kitaplarında yer verilmesi önerilebilir.
4. Kimya ders kitaplarıyla yapılan bu çalışmanın sonuçları ve literatürdeki benzer ders kitabıyla ilgili çalışmaların sonuçları dikkate alındığında, şu ana kadar kök değerler açısından incelenmemiş disiplinlere ait ders kitaplarının da incelenmesi önerilmektedir. Değerlerin ders kitaplarına yerleştirilmesiyle ilgili eksikliklerin ve dengesizliklerin bu kitaplarda da olduğu tahmin edilebilir. Buna göre benzer çalışmaların farklı disiplinlere ait ders kitapları için de yapılması ve bu çalışma sonuçlarına dayalı olarak da ders kitaplarında gerekli iyileştirme çalışmalarına başlanması önerilmektedir.
5. Eğitimin hedeflerinden biri toplum değerlerini yeni yetişen nesillere aktarmak ve öğretmektir. Değerlerine önem veren bireylerin yetişmesinde ise ailenin yanında okullara büyük önem düşmektedir. Çünkü okul çocuğun sosyalleştiği bir ortamdır. Bu ortamda çeşitli yollarla değer kazanımları gerçekleşir. Ders kitaplarında yer alan metinler bu amaca hizmet eden birer araçtır. Ancak ders kitaplarında eksikliklerin olduğu düşünüldüğünde ve ayrıca ders kitaplarının uygulayıcılarının öğretmenler olduğu düşünüldüğünde, bu süreçte öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Gençlerimize

gerek milli değerlerin gerekse evrensel değerlerin kazandırılması sürecinde öğretmenlerin kendilerine düşen görevi ve sorumluluğu yerine getirmeleri büyük önem taşımaktadır.

6. Bu çalışma incelenen kimya ders kitapları dikkate alındığında, içeriklerinin oldukça yoğun olduğu, kimya bilgisi harici metinlere ve hikâyelere oldukça sınırlı sayıda yer verildiği görölmektedir. Kimya ders kitaplarında değerlere daha fazla yer verebilmek, özellikle çok az yer verilen sevgi, saygı, dürüstlük gibi değerlere yer verebilmek amacıyla bilim tarihi temelli hikâyelere, bilim adamlarının özelliklerini tanıtan ve hayatından kesit sunan okuma parçalarına yer verilmesi önerilebilir.
7. Bu çalışmadan farklı olarak gelecekteki çalışmalarda aynı düzey için farklı yayınevlerinden çıkmış kimya ders kitapları öğretim programında yer alan 10 kök değere yer verme düzeyleri açısından karşılaştırılabilir.

7. KAYNAKLAR

- Akarsu, S. (2015). *İlkokul(1-4) ve ortaokul(5-8) müzik ders kitaplarında yer alan şarkıların değerler bakımından incelenmesi ve değerler eğitime ilişkin öğrenci algıları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Akhan, N. E., Subaşı, E., & Açıl, F. B. (2020). Öğretmen adaylarının kök değerlere ilişkin görüşleri. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2), 115-134
- Aksoy, H. (2015). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında hazırlanan kitap setlerinde yer alan değerler üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mevlana Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aktan, O., & Padem, S. (2013). İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kullanılan okuma metinlerinde yer alan değerler. *Asya Öğretim Dergisi*, 1(2), 44-55.
- Aktepe, V., Keser, H., & Şeref, Ş. E. (2020). Sınıf öğretmenlerinin perspektifinden değerler ve değerler eğitimi uygulamalarının değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(4), 897-918.
- Akyol, Ş. (2010). *İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan sevgi temasının değerler eğitimi açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Alan, Y. (2012). *Türkçe ders kitaplarındaki okuma ve serbest okuma metinlerinin dini ve ahlaki değerler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Alıcı, F. (2019). *İlkokul 2. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Altınbaşak, G. (2017). Aydınlanma çağı filozofu John Locke'un izinden: Gerçek bilgiye ulaşmak ve deneyim.[Blog yazısı] <https://www.uplifiers.com/john-locke-aydinlanma-cagi-filozofu-john-lockeun-izinden-gercek-bilgiye-ulasmak-ve-deneyim/> adresinden 30 Mart 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Altunal, B. (2015). *İlkokul 4. sınıf İngilizce ders kitaplarının Türk kültürüne ait değerler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Aral, D. (2008). *Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerler üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Arslan-Parlak, E. (2011). *Ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi ders müfredatında ahlak ve değerler eğitimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Avcı, B. A. (2018). *Ortaöğretim kimya 9. sınıf ders kitabı*. https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.763/index.html#/main/vcEbaSearch/3/9.%2520s%25C4%25B1n%25C4%25B1f%2520kimya%2520evrensel%2520ileti%25C5%259F/1?pageSize=24 adresinden 20 Ekim 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Aydın, H. (2019). *Coğrafya ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi ve coğrafya öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Bakırcı, D. C. (2020). *Ortaöğretim matematik ders kitaplarında matematiksel değerler ve matematik eğitimi değerleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kastamonu.
- Bal, O. (2018). *9,10,11,12. Sınıf İngilizce dersi öğrenci kitapları, öğrenci çalışma kitapları ve öğretmen kitaplarında yer alan değerler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Başaranol, V. (2017). *Ortaöğretim İngilizce ders kitaplarının temel değerler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Bayırlı, H., Doruk, O. & Tüfekci, A. (2020). Öğretmenlerin değerler eğitimi hakkındaki görüşleri: Afyonkarahisar örneği, *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 1-30.
- Baytaş, S. H. (2019). *İlköğretim Türkçe ders kitaplarındaki çocuk edebiyatı metinlerinde moral değerler sistemi (5, 6, 7, 8. Sınıf/ 2005-2017)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Bazarkulov, S. (2008). *Değer öğretimi ve dinden öğrenme*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Boz, K. (2013,). Eğitimin toplumsal yapıdaki rolü. https://www.yeniasya.com.tr/kenan-boz/egitimin-toplumsal-yapidaki-rolu_213859 adresinde 31 Mart 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Büyük, Ş. (2018). *Ortaöğretim kimya 10 ders kitabı*. https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.763/index.html#/main/vcEbaSearch/3/9.%2520s%25C4%25B1n%25C4%25B1f%2520kimya%2520evrensel%2520ileti%25C5%259F/1?pageSize=24 adresinden 20 Ekim 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Cao, Z., Seah, W. T., & Bishop, A. J. (2006). A comparison of mathematical values conveyed in mathematics textbooks in China and Australia. 483-493. DOI: [10.1007/0-387-29723-5_29](https://doi.org/10.1007/0-387-29723-5_29)
- Court, D. & Rosental, E. (2007). Values embodied in children's literature used in early childhood education in Israeli state schools. *Early Childhood Education Journal*, 34(6), 407-414.
- Cura, A. (2019). *Türk dili ve edebiyatı öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitaplarındaki metinlerin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

- Çapoğlu, E. (2014). *Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerde yer alan değerler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Çelik, F. (2010). *5. sınıf sosyal bilgiler programında sorumluluk, estetik ve doğal çevreye duyarlılık değerlerinin kazandırılmasına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Çın, H. (2014). *Fen bilgisi öğretmenlerinin öğretmenlik mesleği genel yeterliklerine sahip olma düzeylerinin değerlendirilmesi (kişisel ve mesleki değerler-mesleki gelişim yeterlikleri) (Diyarbakır il örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Zirve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Çiçek, K., Demirel, M., Bozyıl, O., Danışman, O. & Yıldız, S. (2018). *Ortaöğretim kimya 12 ders kitabı*. https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.763/index.html#/main/vcEbaSearch/3/9.%2520s%25C4%25B1n%25C4%25B1f%2520kimya%2520evrensel%2520ileti%25C5%259F/1?pageSize=24 adresinden 20 Ekim 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Demirdağ, B. (2018). *Ortaöğretim kimya 12 ders kitabı*. https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.763/index.html#/main/vcEbaSearch/3/9.%2520s%25C4%25B1n%25C4%25B1f%2520kimya%2520evrensel%2520ileti%25C5%259F/1?pageSize=24 adresinden 20 Ekim 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Demir, K. & Demirhan İşcan, C. (2007). “Hayat bilgisi dersinde değerler ve değerler eğitimi.” 1. Ulusal İlköğretim Kongresinde sunulmuş bildiri. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Demirel-Balık, Z. (2016). *Hayat bilgisi öğretim programındaki değerler bağlamında hayat bilgisi ders kitapları ile yüz temel eser listesindeki ulusal masalların karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Deniz, K. & Karagöl, E. (2018). Değerler eğitimi açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1, 244-255.
- Derse, G. E. (2019). *6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerin değerler eğitimi açısından incelenmesi ve öğretmen görüşleri bağlamında değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- De Ruyter, D.J. (2002). The right to meaningful education: the role of values and beliefs. *Journal of Beliefs ve Values*, 23(1), 33-42.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Doğan, O. A. (2018). Toplumsal temelde eğitimin önemi. <https://www.bilgikilavuzu.com/toplumsal-temelde-egitimin-onemi-nedir/> adresinden 31 Mart 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Doğan, B. & Gülüşen, A. (2011). Türkçe ders kitaplarındaki (6–8) metinlerin değerler bakımından incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 75-102.

- Dollah, M.U., Widjaja, W., Bin-Md-Zabit, M.N. & Zachariah, T.Z. (2019). A comparison of values of progress conveyed in mathematics textbook in Malaysia and Australia. *International Journal of Social Science*, 9(2), 179- 188.
- Dökme, K. (2019). *İlkokul Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metinlerin değerler yönünden incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Ecerkale, N. (2019). *MEB yayınları Türkçe 7. ve 8. sınıf ders kitabındaki metinlerin değerler bağlamında incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşımı: karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 79-96. https://www.researchgate.net/publication/285474391_Temel_Insani_Degerlerin_Kazandirilmasinda_Bir_Yaklasim_Karakter_Egitimi_Programlari_Adresinden_7_Nisan_2020_tarihinde_erisilmistir.
- Erbaş, A. A. (2021). Sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11 (1), 23-40
- Erdönmez, A. (2019). *İlkokul 4. sınıf türkçe ders kitabı'ndaki metinlerin değerler eğitimi bakımından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Ersoy, F. & Şahin T. (2012). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler*, 12 (2), 1535-1558.
- Fallahi, V. & Nya, M. S. (2011). Content analysis of reading and writing textbooks of the primary school of iran regard in UNICEF's decuple values. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 471-474.
- Gereken, H. (2018). *5. sınıf Türkçe ders kitabındaki atasözlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Germaine, R. W. (2001). *Values education influence on elementary students' esteem..* (Unpublished doctoral thesis). University of San Diego. Institute of Education Sciences, USA.
- Güçlü, H. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Recep Tayip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Gül-Gişi, C. (2019). *Müzik ders kitaplarında yer alan eserlerin unesco tarafından kabul edilen değerler çerçevesinde incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Güntut, M., Güneş, P. & Çetin, S. (2018). *Ortaöğretim kimya 9. sınıf ders kitabı*. https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.763/index.html#/main/vcEbaSearch/3/9.%2520s%25C4%25B1n%25C4%25B1f%2520kimya%2520evrensel%2520ileti%25C5%259F/1?pageSiz e=24 adresinden 20 Ekim 2020 tarihinde erişilmiştir.

- Güntut, M., Güneş, P. & Çetin, S. (2018). *Ortaöğretim kimya 10 ders kitabı*. https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.763/index.html#/main/vcEbaSearch/3/9.%2520s%25C4%25B1n%25C4%25B1f%2520kimya%2520evrensel%2520ileti%25C5%259F/1?pageSize=24 adresinden 20 Ekim 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Güntut, M., Güneş, P. & Çetin, S. (2018). *Ortaöğretim kimya 11 ders kitabı*. https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.763/index.html#/main/vcEbaSearch/3/9.%2520s%25C4%25B1n%25C4%25B1f%2520kimya%2520evrensel%2520ileti%25C5%259F/1?pageSize=24 adresinden 20 Ekim 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Türk Akademisyenler Birliği. <https://www.scribd.com/document/36988191/Erol-Gungor-De%C4%9Ferler-Psikolojisi> adresinden 20 Ekim 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Güzel-Candan, D. & Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161
- Hançerlioğlu, O. (1986). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Hapsari, P.(2013). Character education values in reading section of e-English textbook for senior high school students grade x1. *English Language Teaching Forum*, 2(1) 1-6.
- Hatay-Uçar, F. (2019). *İlkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında değerler eğitimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Hazım, S. (2019). *Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında yer alan hikâye ve roman metinlerinin değerler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Herdem, K. (2016). *Yedinci sınıf fen bilimleri dersi konularıyla bütünleştirilmiş değerler eğitimi etkinliklerinin öğrencilerin değer gelişimine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adıyaman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adıyaman.
- Işık, İ. (2019). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki halk edebiyatı metinlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Kafadar, T. (2019). *Türkiye, ABD ve Fransa'nın sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarının değerler eğitimi boyutunda karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kahramanoğlu, R. (2019). *Değerler ve karakter eğitimi*. Pegem Akademi. Ankara. 109-120
- Kâhya, A. (2018). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin değerler eğitimi bakımından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

- Kaliyeva, A. (2015). *Türkçe ve İngilizce ders kitaplarında değerler eğitimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kant, I. (1999) *Pratik aklın eleştirisi*, (İ. Kuçuradi; Ü.Gökberk; F.Akatlı, Çev.) Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karakoç, V. (2020). *Ortaokul müzik ders kitaplarında yer alan şarkıların müziksel özellikler ve değerler eğitimi açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Karamustafaoğlu, S. & Amanat, G. (2017). Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi hakkındaki görüşleri. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-15.
- Karasu-Avcı, E. & Faiz, M. (2018). 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan becerilerin ve değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 1-21
- Kaymakcan, R. & Meydan, H. (2011). Din kültürü ve ahlak bilgisi programları ve öğretmenlerine göre değerler eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 21(9). 29-55.
- Ketenalp, B. (2020). *İlkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değerler iletimi açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Kılıç, S. (2015). Kappa testi. *Duygudurum Bozuklukları Dergisi*, 5(3), 142-144.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 170-189.
- Koç, M. (2013). *8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değerler bakımından incelenmesi (1981 ve 2006 Türkçe öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitapları)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Koltaş, E. (2020). *Lise biyoloji, fizik ve kimya ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kuçuradi, İ. (1971). *İnsan ve değerleri (değer problemi)*. Yankı Yayınları. Dizgi ve Baskı Yayıncılık Matbaası, İstanbul.
- Kunduroğlu, T. (2010). *4. sınıftan fen ve teknoloji dersi öğretim programıyla bütünleştirilmiş “değerler eğitimi” programının etkililiğinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kuş, Z., Merey, Z. & Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- Külünkoğlu, T. (2010). *İlköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ilettiği değerler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Lickona, T. (1991). *Education for character how our schools can teach respect and responsibility*. New York: Bantam Books.
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (2014). *Designing qualitative research*. New York: Sage.
- MEB, (2017). Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine. [Pdf Belgesi]. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf Adresinden 19 Aralık 2020 tarihinde erişilmiştir.
- MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2018). *Kimya dersi öğretim programı*. (Ortaöğretim 9.10.11 ve 12). Ankara. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=350> adresinden 20 Ekim 2020 tarihinde erişilmiştir.
- MEB, (1973). Milli Eğitim Temel Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> adresinden 20 Ekim 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Mobaçoğlu, M. (1998). *Demokrasi eğitimi nasıl olmalıdır?*. VII. Ulusal Eğitim Bilimler Kongresinde sunulan Bildiri. Konya.
- Nietzsche, F. (2013). *Ahlakın soykütüğü üstüne* (A. İnam, Çev.). Ankara: Say Yayınları.
- Noll, J.W. (1997). *Taking sides: clashing views on controversial educational issues*. Guilford: mcgraw hill. Guilford, Conn. : Dushkin/McGraw-Hill
- Özbay, Y. & Palancı, M. (2013). Üstün yetenekli çocuk ve ergenlerin psikososyal özellikleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22. 89-108
- Özcan, H. (2019). *Trabzon ilinde en çok satılan çocuk kitaplarındaki değerler ile Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin içerdiği değerlerin karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Özel, A. (2015). *İlkokul 4.sınıf öğrencilerinin türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki değerler ile ilgili algılarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1) , 323-343.
- Özdemir, O., Özdemir, P.G., Kadak, M.T. & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-589
- Özkan, R. (2010). Türk eğitim sisteminde himayeci değerler: ilköğretim ders kitapları örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1124-1141.
- Özkan, Z. S. (2017). *Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Özkazan, N. (2019). *Ortaöğretim kimya 11 ders kitabı*. https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.763/index.html#/main/vcEbaSearch/3/9.%2520s%25C4%25B1n%25C4%25B1f

[%2520kimya%2520evrensel%2520ileti%25C5%259F/1?pageSize=24_adresinden_20_Ekim_2020_tarihinde_erisilmistir.](#)

- Öztürk, T. & Özkan, Z. S. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 1(6), 172-204.
- Pilatin, Ü. (2016). *Ortaokul ders kitaplarındaki değerlerin göstergibilimsel açıdan incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Prismarani, D. , Sukmaantara, P. & Wijaputra, B. (2014). An analysis of listening materials based on the national character building for the seventh year students of junior high school. *Artikel Ilmiah Mahasiswa*, 1-4.
- Rençber, O. (2009). *1997- 2005/Sekiz yıllık kesintisiz eğitim süresince ilköğretim ikinci kademe sınıflarında okutulan Türkçe ders kitaplarında ulusal ve dinsel değerler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Rose, A. (2012). An analysis of the values incorporated in the english samachir kalvi textbook at the secondary level. *International Multidisciplinary e –Journal*, 1(3) , 69-75
- Sarı, D. (2019). *Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin değerler bakımından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Saka, S. (2014). *Fen ve teknoloji dersi ile din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programındaki ortak değerlerin karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce
- Seah, W. T. (1999). *The portrayal and relative emphasis of mathematical and mathematics educational values in victoria and singapore lower secondary mathematics textbooks: a preliminary study*. (Unpublished master of education project), Monash University, Institute of Education Sciences, Melbourne.
- Selçuk, D. (2019). *Ortaöğretim kurumlarında okutulmakta olan Almanca ders kitaplarında kültürel ve evrensel değerler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Serikkhankyzy, S. (2018). *Türkiye ve Kazakistan’da okutulan 6. sınıf Türkçe, Kazak edebiyatı ve Rus edebiyatı ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Soltekin, M. F. (2019). Hobbes ve Kuçuradi’de bir kişinin değeri. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 46, 99-107
- Soylu, N. (2019). *İlkokul 1. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Şahin F. (2005) *Çocuğun gelişimi ve eğitiminde babanın rolü. Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar*(Ed. M. Sevinç). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları

- Şahin, N. (2015). *İlkokul 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinin kültürel değerler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Şahin, Ö. & Başgöl, M. (2018). Ortaokul matematik ders kitaplarında sosyal değerler. *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 90-104.
- Şakiroğlu, Y. (2020). *6. sınıf Türkçe ders kitabının değer aktarımı bağlamında incelenmesi*. Türkiye Eğitim Dergisi.
- Şentürk, G. (2019). *Fen bilimleri dersinde değerler eğitiminin uygulanabilirliğine ilişkin öğretmen görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şentürk, L. & Aktaş, E. (2015). Türkiye’de ve Romanya’da okutulan ana dili Türkçe ders kitaplarının değer iletimi açısından karşılaştırılması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 215-243.
- Şerif, M.(1985). *Sosyal kuralların psikolojisi*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Şimşek, Ş. (2017). Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinde karakter eğitimi 2. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13, 357-364
- Şirin, A. (1983). *Gençlerin değerler sıralamasına yönelik bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Topbaş, G. (2019). *6. sınıf Türkçe ders kitabının değerler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Tuncay-Yüksel, B. (2016). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevresel ahlaki muhakeme örüntüleri ve bu örüntülerin epistemolojik inançlar ve değerler ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türkben, T. (2019). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ilettiği değerler açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 508-526.
- Türk Dil Kurumu(TDK) *Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 24 Mayıs 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Ulusoy, K. & Dilmaç, B. (2012). *Değerler eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi.
- Yaman-Atalay, D. (2013). *2012-2013 Öğretim yılı ilköğretim 6.sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan ‘sevgi ve duygular’ temalarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Yaman, H., Taflan, S. & Çolak, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107-120.
- Yaylacı, A. F., & Beldağ, A. (2018). Değerler eğitimi ve güncel tartışmalar: gazete haberlerine ilişkin bir eleştirel söylem analizi. *Eğitim Dergisi*, 8(1). 139-155.

- Yıldırım, Ö. (2020). *Çevrede değerler eğitimi*. <https://www.felsefe.gen.tr/cevrede-degerler-egitimi/> adresinden 20 Ekim 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Yıldız, M. (2019). *Ortaokul matematik ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.
- Yıldız-Mutlubaş, S. (2021). *Beşinci sınıf matematik ders kitaplarındaki temsillerin öğretim programındaki kök değerler bağlamında incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Yiğit, M. F. & Tarman, B. (2013). Değerler eğitiminin ilköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki yeri ve önemi. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 79-102
- Yavuzer, H. (1990), *Ana- baba okulu*, istanbul: Remzi Kitabevi.
- Yurtsever, T. (2018). *Değerler sosyolojisi açısından din kültürü ve ahlak bilgisi ders müfredatının analizi*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Zakaria, M. & Liang, K. (2013). Character building in esl materials: values and Malaysian English curriculum. *Jurnal Teknologi*, 65(2) 39-45.

8. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ

**** yılında ***** doğdu. Sırasıyla Kanlıca İlköğretim Okulu, Orta Yatılı İlköğretim Bölge Okulu, Halit Fahri Ozansoy İlköğretim Okulu, Etlik Lisesi ve Keçiören Lisesinde okudu. 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Ortaöğretim Kimya Öğretmenliği programına yerleşti. 2019 yılında mezun oldum ve aynı sene Trabzon Üniversitesi Kimya Eğitimi Bilim Dalı lisansüstü programına yerleşti. Aynı üniversitede 2022 yılında “Kimya Ders Kitaplarının Kök Değerler Açısından İncelenmesi” başlıklı tezi ile yüksek lisans eğitimini tamamladı. Halen adı Trabzon Üniversitesi olarak değiştirilen kurumda akademik çalışmalarını sürdürmektedir. Şuanda özel bir şirkette Kimya Öğretmeni olarak çalışmaktadır.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adres : *****

E-Posta : *****